

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

Скоромовки як засіб розвитку мовлення

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти — другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 208-м групи

Курик Ірина Миколаївна

Керівник:

доктор педагогічних наук, професор

Олійник М.І.

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від «_____» _____ 2025 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Олійник М.І.

АНОТАЦІЯ

Курик І.М. Скоромовки як засіб розвитку мовлення. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025. 121 с.

Кваліфікаційна робота присвячена проблемі використання скоромовок як ефективного засобу розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Досліджено сутність мовленнєвого розвитку дошкільнят та проаналізовано скоромовки як унікальний феномен, що має значний психолого-педагогічний потенціал для комплексного розвитку звуковимови, дикції, фонематичного слуху та загальної мовленнєвої координації. Виявлено, що попри визнану цінність, їх практичне застосування в освітніх закладах часто є епізодичним та безсистемним, що обумовлює нагальну потребу в розробці та впровадженні системних науково-методичних підходів. Для вирішення виявлених проблем обґрунтовано напрями та організовано експериментальну роботу, в межах якої розроблено та успішно впроваджено авторську методику використання скоромовок. Методика базувалася на провідних дидактичних принципах і забезпечувала цілеспрямований вплив на всі компоненти мовленнєвої системи. Аналіз результатів контрольного етапу експерименту довів високу ефективність розробки: зафіксовано суттєву позитивну динаміку мовленнєвого розвитку в експериментальній групі за всіма показниками. Це засвідчує практичну цінність методики для системної інтеграції в освітній процес дошкільних закладів.

Ключові слова: скоромовки, мовленнєвий розвиток, дошкільний вік, методика, експериментальне дослідження, звуковимова, фонематичний слух, дикція.

ABSTRACT

Kuryk I.M. Tongue twisters as a means of speech development. Manuscript. Qualification work for the degree of education in the specialty 012 «Preschool education». Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2025. 121 p.

The qualification work is devoted to the problem of using tongue twisters as an effective means of developing the speech of preschool children. The essence of speech development in preschoolers was investigated and tongue twisters were analyzed as a unique phenomenon that has significant psychological and pedagogical potential for the comprehensive development of sound pronunciation, diction, phonemic hearing, and general speech coordination. It was found that, despite their recognized value, their practical application in educational institutions is often episodic and unsystematic, which creates an urgent need for the development and implementation of systematic scientific and methodological approaches. To solve the identified problems, directions were substantiated and experimental work was organized, within the framework of which the author's methodology for using tongue twisters was developed and successfully implemented. The methodology was based on leading didactic principles and provided a targeted impact on all components of the speech system. Analysis of the results of the control stage of the experiment proved the high effectiveness of the development: significant positive dynamics of speech development were recorded in the experimental for all indicators. This confirms the practical value of the methodology for systemic integration into the educational process of preschool institutions.

Keywords: tongue twisters, speech development, preschool age, methodology, experimental research, sound pronunciation, phonemic hearing, diction.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ I.M. Курик

ЗМІСТ

ВСТУП	5–8
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА АНАЛІЗ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ СКОРОМОВОК	9–51
1.1. Сутність та закономірності мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку	9–17
1.2. Скоромовка як лінгвістичний феномен: сутність, класифікація та психолого-педагогічний потенціал у розвитку мовлення	18–35
1.3. Аналіз стану проблеми використання скоромовок у науково-методичній літературі та освітній практиці	35–50
Висновки до розділу 1	51
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СКОРОМОВОК ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ	52–88
2.1. Обґрунтування вибору напрямів дослідження та організація експериментальної роботи	52–66
2.2. Зміст та впровадження формувального етапу експерименту: розробка та апробація методики використання скоромовок	66–78
2.3. Аналіз та інтерпретація результатів контрольного етапу експерименту та визначення ефективності розробленої методики	78–90
Висновки до розділу 2	91–92
ВИСНОВКИ	93–96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	97–108
ДОДАТКИ	109–121

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що в сучасному світі, де комунікація відіграє ключову роль у всіх сферах життя, розвиток мовлення у дітей дошкільного віку набуває особливого значення. Мовлення є не лише засобом спілкування, а й фундаментом для формування мислення, пізнавальної діяльності та соціальної адаптації особистості. Саме в дошкільному віці закладаються основи мовленнєвої компетентності, що визначає подальші успіхи дитини у навчанні та взаємодії з навколишнім світом.

Стан дослідження проблеми. Використання скоромовок у розвитку мовлення дітей дошкільного віку є активно досліджуваною та обговорюваною темою в науково-методичній літературі, що також знаходить своє відображення в освітній практиці. В іноземних дослідженнях, скоромовки розглядаються з позицій впливу на артикуляцію, фонематичне сприйняття, швидкість обробки мовленнєвої інформації, пам'ять та увагу. Вітчизняні науковці активно досліджували проблеми мовленнєвого розвитку, формування фонематичного слуху, звуковимови та використання фольклору як важливого засобу мовленнєвої терапії.

Теоретичні та методичні аспекти розвитку мовлення дітей дошкільного віку висвітлено в працях А.М. Аніщук, А.М. Богуш, В.В. Іванової, М.А. Федорової, Н.В. Гавриш, Т. Котик та ін.

Розвиток мовлення засобами малих жанрів фольклору, їх роль, вплив на мовленнєвий розвиток, особливості використання розкривали І. Єнгаличева, І.О. Боднар, І.О. Якубенко, Л. Журавльова, Л. Кобилецька, Л.Б. Мельничук, Л.В. Євтушок, Л.М. Шуст, М. Летенко, Н. Киріченко, Н.І. Богданець-Білокаленко, Н.І. Черепаня, О. Шостак, О.В. Тимошенко, О.Г. Прокопчук, О.Л. Кононко, О.М. Гончарук, С.Є. Вірста, Т. Кучеренко та ін.

Проблему виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку за допомогою засобів малих жанрів фольклору, зокрема скоромовок

досліджували А. Піддубна, А.В. Омеляненко, А.М. Анішук, А.М. Богуш, А.О. Забеліна, В.В. Іванова, М.А. Федорова, Н. Маліновська, Н.В. Гавриш, О. Бавольська, О.С. Трифонова, С. Боярчук, Т. Котик, Т.П. Ільєнко, Ю.В. Барановська та ін.

Методичними матеріалами щодо розвитку мовлення дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності поділилися: А.М. Богуш, І.В. Клименко, К.А. Колеснік, Л.В. Рудяк, Л.М. Тимошенко, М. Летенко, Н. Бєлікова, Н.В. Гавриш, Н.І. Буданцева, Н.О. Комарівська, О. Дмитрук, Т. Котик, Т.В. Каменєва-Замараєва, Т.В. Коваль.

Проблему діагностики рівня мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку висвітлювали А. Микуліна, А.В. Бичок, Л.І. Трофименко, Л.О. Калмикова, Н. Бобрушко, О.Б. Бєлова, Ю.В. Рібцун, Я. Арделан та ін.

Попри загальне визнання цінності скоромовок та їх значного психолого-педагогічного потенціалу для покращення артикуляції та фонематичного слуху, їхнє практичне застосування в освітніх закладах часто є епізодичним та безсистемним, переважно як розважальний елемент. Це призводить до зниження ефективності їхнього впливу та не дозволяє повною мірою реалізувати розвивальний потенціал. Отже, проблема полягає у недостатній розробці та впровадженні ефективних методик їх систематичного використання в освітній практиці. Серед невирішених аспектів залишається недостатня розробленість уніфікованих методик, брак чітких критеріїв оцінки прогресу.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності методики використання скоромовок для розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність та закономірності мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.
2. Проаналізувати скоромовки як лінгвістичний феномен, їх сутність, класифікацію та психолого-педагогічний потенціал у розвитку мовлення.

3. Здійснити аналіз стану проблеми використання скоромовок у науково-методичній літературі та освітній практиці.

4. Обґрунтувати напрями дослідження та організацію експериментальної роботи з використання скоромовок.

5. Розробити та впровадити методику використання скоромовок для розвитку мовлення дітей дошкільного віку в межах формувального етапу експерименту.

6. Провести аналіз та інтерпретацію результатів експериментального дослідження й визначити ефективність розробленої методики.

Гіпотеза дослідження: системне та цілеспрямоване використання скоромовок буде ефективним у розвитку мовлення дітей дошкільного віку, за умови, якщо буде розроблена та впроваджена методика, яка враховуватиме вікові особливості, принципи ігрової діяльності та диференційованого підходу, а також забезпечуватиме інтеграцію скоромовок у різні види дитячої діяльності.

Об'єкт дослідження: мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: методика використання скоромовок як засобу розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та завдань дослідження було застосовано комплекс взаємодоповнювальних методів. Серед *теоретичних методів* використовувались аналіз, синтез, узагальнення та систематизація науково-методичної, психолого-педагогічної та лінгвістичної літератури, що дозволило визначити концептуальні засади проблеми, з'ясувати сутність мовленнєвого розвитку та психолого-педагогічний потенціал скоромовок. До *емпіричних методів* належали: педагогічний експеримент, що проводився у три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний) для перевірки ефективності розробленої методики; педагогічне спостереження за мовленнєвою діяльністю дітей; бесіди з вихованцями, педагогами та батьками; педагогічне тестування із застосуванням спеціалізованих методик для вивчення стану звуковимови та

фонематичного сприймання, дослідження словникового запасу, граматичної будови мовлення, зв'язного та діалогічного мовлення, темпу та ритму мовлення, а також мовленнєвого дихання та голосу. Крім того, здійснювався аналіз продуктів мовленнєвої діяльності дітей та математична обробка отриманих даних для достовірної інтерпретації результатів експериментального дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що було поглиблено та систематизовано уявлення про психолого-педагогічний потенціал скоромовок у розвитку мовлення дошкільників, а також обґрунтовано педагогічні умови їх ефективного використання в освітньому процесі.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані в написанні наукових робіт, системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, освітньому процесі в закладі дошкільної освіти та для надання цільових рекомендацій батькам з метою гармонійного мовленнєвого розвитку дітей у домашніх умовах.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел із 73 найменувань. Робота містить 96 сторінок основного тексту та 27 таблиць.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА АНАЛІЗ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ СКОРОМОВОК

1.1. Сутність та закономірності мовленнєвого розвитку у дітей дошкільного віку

У сучасному світі, де комунікація відіграє ключову роль у всіх сферах життя, розвиток мовлення у дітей дошкільного віку набуває особливого значення. Мовлення є не лише засобом спілкування, а й фундаментом для формування мислення, пізнавальної діяльності та соціальної адаптації особистості. Саме в дошкільному віці закладаються основи мовленнєвої компетентності, що визначає подальші успіхи дитини у навчанні та взаємодії з навколишнім світом. Цей розділ присвячений глибокому аналізу сутності та закономірностей мовленнєвого розвитку, а також дослідженню ролі скоромовок як ефективного лінгвістичного феномена з потужним психолого-педагогічним потенціалом у цьому процесі.

Мовленнєвий розвиток є одним із ключових аспектів формування особистості дитини дошкільного віку, що визначає її успішність у комунікації, соціалізації та пізнавальній діяльності. Це складний, багатогранний процес, який охоплює опанування дитиною мовою як системою знаків і правил, а також розвиток її мовленнєвої діяльності. Його сутність полягає у поступовому засвоєнні фонематичного сприйняття, словникового запасу, граматичної будови мовлення, а також формуванні зв'язного мовлення, що включає діалогічну та монологічну форми. Цей процес відбувається під впливом взаємодії вроджених механізмів (наприклад, схильності до засвоєння мови) та соціального середовища, у якому дитина зростає і спілкується. Важливо зазначити, що повноцінний мовленнєвий розвиток можливий лише за умови багатого мовленнєвого середовища та активної комунікації з

дорослими та однолітками, оскільки спілкування виступає рушійною силою розвитку мовлення [10]; [12]; [46]. У табл. 1.1 продемонстровано ключові аспекти сутності мовленнєвого розвитку, систематизуючи їх для кращого розуміння.

Таблиця 1.1

Аспекти сутності мовленнєвого розвитку

Аспекти сутності мовленнєвого розвитку	Опис
Визначення	Комплексний процес опанування мовою як системою знаків і правил та формування мовленнєвої діяльності дитини.
Ключове значення	Визначає успішність дитини у комунікації, соціалізації, пізнавальній діяльності та становленні особистості.
Основний зміст	Поступове засвоєння фонематичного сприйняття, словникового запасу, граматичної будови мовлення, а також формування діалогічного та монологічного зв'язного мовлення.
Рушійні сили	Взаємодія вроджених схильностей та активної взаємодії із соціальним (мовленнєвим) середовищем.

**Складено автором на основі [10];[12];[46]*

У табл. 1.1 продемонстровано, що мовленнєвий розвиток є цілісним процесом, що охоплює не лише засвоєння мовних одиниць, а й активне використання мовлення у різних формах комунікації. Він є основою для подальшого когнітивного та соціального зростання дитини. Крім того, важливо розглядати мовлення не просто як систему знаків, а як складну діяльність, що має свою внутрішню мотивацію, чітку мету, специфічні засоби реалізації та конкретний результат. Це підкреслює активний характер процесу, в якому дитина є не пасивним одержувачем інформації, а діючим суб'єктом [10]; [12]; [46].

Закономірності мовленнєвого розвитку у дошкільників характеризуються кількома важливими аспектами. Він є послідовним та стадійним, тобто відбувається за певними етапами, де кожен наступний етап базується на попередньому — від гуління та лепету до перших слів, фраз та, врешті-решт, зв'язного мовлення. У дошкільному віці ці стадії набувають таких проявів: у 3–4 роки — інтенсивне розширення словника, побудова простих речень, активний діалог; у 4–5 років — удосконалення звуковимови, поява елементів зв'язного монологічного мовлення (переказ, розповідь за картинкою), розвиток фонематичного слуху; у 5–6 років — майже повне опанування фонетичною системою, розвинене зв'язне мовлення, формування внутрішнього мовлення, активний інтерес до звукового аналізу слів (підготовка до навчання грамоти). Існують індивідуальні відмінності у темпах та особливостях розвитку, що зумовлено як біологічними, так і соціальними факторами, тому не варто порівнювати темпи розвитку різних дітей. Мовлення має тісний зв'язок з іншими психічними процесами, такими як мислення, пам'ять, увага, сприйняття та уява; його розвиток не лише стимулює, але й значно покращує інші когнітивні функції. Цей взаємозв'язок особливо яскраво проявляється у єдності мовлення та мислення. Мовлення виступає не лише засобом вираження думок, а й інструментом їх формування, тоді як мислення впливає на структуру і зміст мовленнєвих висловлювань, особливо на етапі становлення внутрішнього мовлення. Також мовленнєвий розвиток має активний характер засвоєння мови: дитина не пасивно сприймає мову, а активно експериментує зі звуками, словами та граматичними конструкціями, перевіряючи свої гіпотези у реальному спілкуванні [13]; [55]. Відбувається наслідування та творчість: діти навчаються мовлення, імітуючи дорослих, але водночас створюють власні унікальні висловлювання, що свідчить про творчий характер мовленнєвої діяльності. У табл. 1.4 підкреслено основні закономірності мовленнєвого розвитку.

Таблиця 1.2

Основні закономірності мовленнєвого розвитку

Основні закономірності мовленнєвого розвитку	Характеристика
Послідовність та стадійність	Розвиток відбувається поетапно (гуління → лепет → слова → фрази → зв'язне мовлення), кожен наступний етап базується на попередньому.
Індивідуальні відмінності	Темпи та особливості розвитку можуть значно різнитися між дітьми, що зумовлено біологічними та соціальними факторами.
Зв'язок з іншими психічними процесами	Мовлення нерозривно пов'язане з мисленням, пам'яттю, увагою, сприйняттям та уявою; його розвиток стимулює і покращує когнітивні функції.
Активний характер засвоєння	Дитина активно експериментує зі звуками, словами та граматичними конструкціями, не пасивно їх сприймаючи.
Соціальна зумовленість	Повноцінний розвиток залежить від багатого мовленнєвого середовища та активної комунікації з дорослими та однолітками.
Наслідування та творчість	Діти навчаються через наслідування мовлення дорослих, але водночас створюють власні унікальні висловлювання.

**Складено автором на основі [12];[55]*

У табл. 1.2 підкреслено, що мовленнєвий розвиток є динамічним і складним процесом, який тісно пов'язаний з іншими аспектами розвитку дитини. Розуміння цих закономірностей дозволяє створювати оптимальні умови для стимулювання мовленнєвих навичок. При цьому слід враховувати фізіологічні основи мовлення. Розвиток мовленнєвого апарату: артикуляційних органів, дихання та голосових зв'язок — є фізичною базою для формування правильної звуковимови та інтонації. Цей аспект також проходить певні етапи становлення у дошкільному віці. Важливо також розуміти роль центральної нервової системи, зокрема мовленнєвих зон головного мозку (наприклад, зони Брока, що відповідає за продукцію

мовлення, та зони Верніке, що забезпечує розуміння), та слухового аналізатора, який є ключовим для сприйняття та розрізнення звуків мови, а також для самоконтролю мовлення [10]; [12]; [55, с. 17].

Іванова В.В. [23] структурувала у вигляді схем та таблиць, основні характеристики, показники становлення і розвитку мовлення дітей раннього та дошкільного віку (див. Дод. А, рис. А.1.–А.5.).

Тісний взаємозв'язок мовлення з іншими психічними процесами дошкільника наочно представлено у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Взаємозв'язок мовлення з іншими психічними процесами у дошкільному віці

Психічний процес	Взаємозв'язок з мовленням
Мислення	Мовлення є інструментом формування та вираження думок; розвиток мислення стимулює ускладнення мовленнєвих структур.
Пам'ять	Мовлення допомагає запам'ятовувати та відтворювати інформацію; розвиток пам'яті сприяє збільшенню словникового запасу та засвоєнню граматичних правил.
Увага	Концентрація уваги необхідна для сприйняття мовлення та формування висловлювань; мовлення допомагає утримувати та регулювати увагу.
Сприйняття	Фонематичний слух (сприйняття звуків мови) є основою мовлення; мовлення допомагає категоризувати та осмислювати сприйняту інформацію.
Уява	Мовлення сприяє розвитку уяви через створення образів та історій; уява збагачує зміст та емоційне забарвлення мовлення.

**Складено автором на основі [34]*

Як видно з табл. 1.3, мовлення не існує ізольовано, а інтегроване в загальну систему психічного розвитку, виступаючи важливим чинником його формування.

Роль дорослого та сенситивні періоди мають вирішальне значення для оптимізації мовленнєвого розвитку. Дорослий виступає як ключовий посередник у формуванні мовленнєвих навичок, надаючи дитині не лише мовленнєві зразки, а й організовуючи цілеспрямовану педагогічну роботу. Це включає стимулююче спілкування, спільне читання книжок, обговорення побаченого та почутого, а також організацію різноманітних розвивальних ігор та вправ, що сприяють активному формуванню фонематичного слуху, розширенню словникового запасу та освоєнню граматичних структур. Якість мовленнєвого середовища, створюваного дорослими, яка характеризується насиченістю лексики, складністю речень та можливістю для діалогічної взаємодії, є визначальною. Дорослий також має надавати якісний зворотний зв'язок, що сприяє корекції та вдосконаленню мовленнєвих навичок. Особливо важливо використовувати сенситивні періоди, коли дитина є найбільш чутливою та сприйнятливою до засвоєння мови. Це своєрідні «вікна можливостей», під час яких засвоєння певних мовленнєвих навичок відбувається найлегше та найефективніше, і їх використання дозволяє досягти максимального прогресу. Значення ігрової діяльності в цьому процесі переоцінити неможливо, адже гра є провідною діяльністю дошкільника. Саме через різноманітні види ігор відбувається найефективніше формування мовленнєвих навичок: сюжетно-рольові ігри сприяють розвитку діалогічного та монологічного мовлення, розширенню словникового запасу через імітацію соціальних ролей та формуванню зв'язних висловлювань; дидактичні ігри ефективно розвивають фонематичний слух, збагачують лексику та допомагають засвоєнню граматичних категорій; а ігри-драматизації вдосконалюють інтонаційну виразність, міміку, пантоміміку та емоційне забарвлення мовлення. Таким чином, ігровий формат є фундаментальним для методики, відповідаючи провідній діяльності дошкільника. У дошкільному

віці відбувається активне розмежування діалогічного та монологічного мовлення, а також формування ситуативного (пов'язаного з безпосередньою ситуацією) та контекстного (зрозумілого без додаткового пояснення) мовлення [13]; [52]. У табл. 1.4 зосереджено увагу на ролі дорослого, сенситивних періодах та основних функціях мовлення.

Таблиця 1.4

Роль дорослого, сенситивні періоди та функції мовлення

Аспект	Опис
Роль дорослого	Ключовий посередник: надає мовленнєві зразки, організовує педагогічну роботу (читання, ігри, спілкування), стимулює активний розвиток фонематичного слуху, лексики, граматики.
Сенситивні періоди	«Вікна можливостей», коли дитина найбільш чутлива до засвоєння мови. Використання цих періодів забезпечує найлегше та найефективніше формування мовленнєвих навичок.
Комунікативна функція	Мовлення як засіб спілкування, обміну думками та інформацією.
Регулятивна функція	Мовлення як інструмент для управління власною поведінкою та впливу на поведінку інших.
Пізнавальна функція	Мовлення як засіб пізнання світу, формування понять, узагальнень та розвитку мислення.
Планувальна функція	Мовлення як інструмент для обмірковування та планування власних дій.

**Складено автором на основі [13]*

У табл. 1.4 зосереджено увагу на активній ролі дорослого як організатора мовленнєвого середовища та значенні своєчасного використання періодів найбільшої чутливості дитини до засвоєння мови. Вона також ілюструє багатофункціональність мовлення, що є не лише інструментом спілкування, а й потужним засобом пізнання та саморегуляції. Розуміння цих закономірностей та функцій є фундаментальним для ефективного планування

та реалізації освітнього процесу, спрямованого на всебічний мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку, адже воно дозволяє створити оптимальні умови для становлення повноцінного мовця [52].

Детальне розкриття того, як саме різні види ігрової діяльності сприяють формуванню конкретних мовленнєвих навичок, представлено у табл. 1.5.

Таблиця 1.5

**Внесок різних видів ігрової діяльності у мовленнєвий розвиток
дошкільників**

Вид ігрової діяльності	Аспекти мовленнєвого розвитку
Сюжетно-рольові ігри	Розвиток діалогічного та монологічного мовлення, розширення словникового запасу (через імітацію соціальних ролей), формування зв'язних висловлювань.
Дидактичні ігри	Розвиток фонематичного слуху, збагачення лексики, засвоєння граматичних категорій.
Ігри-драматизації	Розвиток інтонаційної виразності, міміки, пантоміміки, емоційного забарвлення мовлення.

**Складено автором на основі [52]*

У табл. 1.5 підкреслено, як саме ігровий формат методики відповідає провідній діяльності дошкільника, забезпечуючи комплексний розвиток мовленнєвих навичок.

Загалом, мовленнєвий розвиток полягає в опануванні мовою як системою знаків і правил та формуванні мовленнєвої діяльності дитини, в зміст якого входить (фонематичне сприйняття, лексичний запас, граматична будова, зв'язне мовлення), що визначатиме успішність дитини в комунікації, соціалізації, пізнавальній діяльності та становленні особистості. Рушійними силами є вроджені схильності та активна взаємодія із соціальним (мовленнєвим) середовищем. Основними закономірностями мовленнєвого розвитку є: послідовність, поетапність та стадійність (наступні етапи

базуються на попередніх); індивідуальні відмінності (між дітьми, зумовлених біологічними та соціальними факторами); соціальна зумовленість (мовленнєве середовище та активна комунікація з іншими); зв'язок з іншими психічними процесами (мисленням — формування та вираження думок; пам'яттю — запам'ятовування та відтворювання інформації, збільшення словникового запасу та засвоєння граматичних правил; увагою — сприйняття мовлення та формування висловлювань; сприйняттям — звуків мови, тобто, фонематичний слух, категоризування та осмислювання інформації; уявою — створення образів та історій, збагачення змісту та емоційне забарвлення мовлення); наслідування, творчість та активний характер засвоєння (інтуїтивне активне засвоєння правильної граматики рідної мови через наслідування мовлення дорослих, але водночас створення власних унікальних висловлювань, активне експериментування зі звуками, словами та граматичними конструкціями). В період дитинства є сензитивні періоди (найбільш сприятливі періоди для найлегшого та найефективнішого формування мовленнєвих навичок). Дорослий надає мовленнєві зразки, організовує педагогічну роботу (читання, ігри, спілкування), стимулює активний розвиток компонентів мовлення. Визначають такі функції мовлення: комунікативна (обмін інформацією), регулятивна (вплив на власну поведінку та інших), пізнавальна (пізнання світу, формування понять), планувальна (обмірковування та планування власних дій). Ігрова діяльність сприяє мовленнєвому розвитку дошкільників, до прикладу сюжетно-рольові ігри розвивають зв'язне мовлення (діалогічне та монологічне), розширюють словниковий запас; дидактичні ігри — фонематичний слух, допомагають засвоювати граматичні категорії, збагачують лексику; ігри-драматизації — інтонаційну виразність, міміку, пантоміміку та емоційне забарвлення мовлення.

1.2. Скоромовки як лінгвістичний феномен: сутність, класифікація та психолого-педагогічний потенціал у розвитку мовлення

Мовленнєвий розвиток дитини є багатограним процесом, який вимагає комплексного підходу та використання різноманітних педагогічних засобів. Серед них особливе місце посідають скоромовки — унікальний елемент народної творчості, що поєднує в собі ігрову форму та значний дидактичний потенціал. Цей підрозділ детально розглядає скоромовки як лінгвістичний феномен, їх сутність, різноманітні класифікації та багатограний психолого-педагогічний вплив на формування мовленнєвих навичок у дошкільників.

Скоромовка (швидкомовка, спотиканка) — короткий важковимовний жартівливий вислів, фраза, рядок або віршик, з навмисним розташуванням звуків складної комбінації, повторення, чергування яких викликають труднощі у швидкій вимові слів [2, с. 47–47]; [11, с.110]; [16, с. 257]; [20, с. 69]; [36, с. 165]; [37, с. 142]; [45, с. 253–254]; [61, с. 1750]; [64, с. 111]; [65]; [66, с. 317]; [67]; [68, с. 32]; [69, с. 198]; [70]; [71, с. 590]; [72, с. 83]; [73, с. 337]. Унікальність даного засобу полягає в тому, що попри його маленький обсяг, нескладність (простоту) змісту, він має багато особливостей, стилістичних засобів та відіграє значну роль у мовленнєвому розвитку, особливо у дітей. Для кращого розуміння сутності скоромовки, інформацію можна систематизувати у формі таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Сутність скоромовки як лінгвістичного феномена

Аспект	Опис
1	2
Визначення	Короткий, ритмічний вірш або фраза, що містить фонетично ускладнені для швидкої вимови сполучення звуків.

Продовження табл. 1.6

1	2
Основна характеристика	Навмисне ускладнення артикуляції через повторення чи нагромадження важковимовних звуків/звукосполучень.

Призначення	Цілеспрямоване тренування мовленнєвого апарату для досягнення чіткості, швидкості та виразності мовлення.
Лінгвістична природа	Фольклорний жанр, що базується на звуковій грі та ритмічній організації мовленнєвого матеріалу.
Педагогічна цінність	Ефективний дидактичний засіб для розвитку фонематичного слуху, артикуляції, дикції та темпу мовлення.

У табл. 1.6 підкреслено, що скоромовки є не просто елементом народної творчості, а цілеспрямованим мовним матеріалом, створеним для відпрацювання складних аспектів вимови.

Скоромовка є однією із засобів народної педагогіки, належить до дитячого фольклору, малого, поетичного жанру (паремій) [7, с. 102]; [8, с. 78]; [15, с. 351]; [16]; [20, с. 69]; [21, с. 145]; [36, с. 165]; [72, с. 83]. Як правило, діти із задоволенням засвоюють скоромовки від старших дітей та передають з вуст в уста [16, с. 257]; [36, с. 165]; [37, с. 142]; [45, с. 253–254]. Фахівці розглядають її як: мовну гру [2, с. 47–48]; [18, с. 90]; [19, с. 74]; [45, с. 252]; [68, с. 32]; [69, с. 198]; лінгвістичну вправу [62, с. 185–186]; [63, с. 24]; метод та техніку навчання вимови [61, с. 1750]; [67]; [73, с. 337]. Основна увага в скоромовках приділяється вимові та їх аспектам, ознакам: сегментним (приголосні та голосні звуки) та надсегментним (наголос, інтонація, тон, гучність, темп, ритм) [64, с. 113]; [68, с. 33]; [69, с. 198]; [71, с. 591]; [73, с. 337–338].

У сучасній педагогіці виділяють основні засоби з розвитку мовлення дітей [23]; [39, с. 113] (див. Дод. Б, рис. Б.1.):

- організація спілкування в різних видах діяльності — трудової, пізнавальної, навчальної, ігрової, мовленнєвої, музичної [31, с. 178] (заняття; гра; ручна праця; побутова діяльність — одягання, прогулянка, їжа, сон, гімнастика; праця в природі);
- сприймання різних видів образотворчого мистецтва;
- довкілля, природа;
- використання технічних засобів навчання (телепередачі, діафільми, кінофільми);

- ознайомлення з художньою літературою (різними жанрами фольклору, дитячими книгами). Зокрема, скоромовки які вважаються засобом, методом з виховання звукової культури мовлення;
- мовлення вихователя як засіб впливу на мовлення дітей (вимоги до мовлення вихователя: чиста звуковимова, точність, відповідність нормам літературної вимови, багатство лексичного запасу, змістовність, доступність, логічність, образність, виразність).

Аналізуючи науково-педагогічну літературу, можна виділити основні особливості скоромовок:

1. Швидкий темп (як умова вимови тексту скоромовки).
2. Реальний, ірреальний та абсурдний сюжет (небилиці).
3. Пріоритет форми (звуковій схожості) над змістом (значенням слів). З'єднання співзвучних слів у фрази не завжди відображаються логічністю, не мають семантичного навантаження (алогізм), адже зміст має другорядний характер, натомість основна увага звертається на важковимовну форму мовного знака (слів, фраз, речень): специфічне розташування звуків і слів, що ускладнюють вимову та для правильної артикуляції яких необхідно докласти зусилля [7, с. 102]; [16, с. 256–257]; [18, с. 90]; [19, с. 74]; [29, с. 3]; [33, с. 180]; [36, с. 164]; [37, с. 142]; [61, с. 1750]; [68, с. 32–33].
4. Алітерація (повторення однакових приголосних чи звукових сполук) [22, с. 20–21], скупчення та чергування приголосних. Послідовне повторення конкретного одного приголосного звуку та чергування з іншими суміжними, подібними йому звуками ускладнює швидку артикуляцію. Наприклад, чергування сонорних, шиплячих звуків у скоромовці є складнішим за звичайне речення. Швидка вимова різних звуків вимагає спритності та точності у зміні положення органів мовленнєвого апарату, контролі язика, губ та голосових зв'язок, тобто, чіткої координації між мозком та органами мовлення для швидкої обробки звуків [20, с. 69]; [45, с. 253–254]; [61, с. 1750]; [62, с. 185]; [63, с. 24–25]; [64, с. 111]; [66]; [67]; [68, с. 32]; [69, с. 198]; [70, с. 1574]; [72, с. 83–84]; [73, с. 337–338].

5. Асонанс (повторення однакових або схожих за звучанням голосних звуків) [22, с. 47]. Тренує гнучкість голосу [67]; [63, с. 24–25]; [70, с. 1574].
6. Рима (гомеотелевтон) та ритм. Ритм — впорядковане чергування наголошених і ненаголошених складів, стабільний темп мовлення та систематичне повторення через рівні часові чи текстові проміжки, просодичних елементів — наголосів, пауз, інтонаційних підйомів й зниження голосу [22, с. 658]. Лаконічний текст, що має ритм та риму, сприяє легкому запам'ятовуванню тексту. Всі ці особливості викликають інтерес та бажання повторювати скоромовку знову до тих пір, поки не вийде запам'ятати та вимовити складні звуки [7, с. 102]; [8, с. 78]; [9, с. 26]; [11, с. 110]; [15, с. 351]; [16, с. 256–257]; [20, с. 69]; [37, с. 142]; [41, с. 186]; [45, с. 253]; [61, с. 1750]; [72, с. 83–84]; [66]. Віршований ритм не допускає пропуск або зміну звуків, допомагає налаштувати дихання, розподілити його, не перериваючи, на початку, всередині та наприкінці рядка [57, с. 261].
7. Епізевксис (анадиплосис, епаналепсис, редуплікація, тавтологія) — повтор слова декілька разів поспіль, без паузи [22, с. 183]; повтор в одному вислові послідовності звуків, слів, словосполучень; градаційний повтор слова із посиленням змісту додатковим іншим словом [22, с. 562].
8. Пароніми — слова одного кореня, що є подібними за вимовою (близькі за звуковим складом), але різні за значенням, походженням [22, с. 537].
9. Омоніми — слова, словосполучення, конструкції, які за однаковим звучанням або написанням мають самостійні різні лексичні значення; від багатозначності відрізняються відсутністю значеннєвої єдності та не вважаються похідними зі спільного джерела [22, с. 53, 503–504].
10. Епітети (постійні, як кліше; пояснювальні, прикрашальні, парні, метафоричні, тавтологічні, контрастні) — прикметники, художнє означення, підкреслення визначальної ознаки та якості предмета чи явища, виразної риси [22, с. 185–186].
11. Порівняння (зі сполучниками; модальними частками; без сполучників, орудне порівняння) — пояснення предмета через зіставлення його з іншим, на

основі спільної ознаки конкретизація уявлення про зображувальний предмет [22, с. 573–574].

12. Метафора — створення нового смислового значення; образне вираження, утворене внаслідок перенесення прямого значення слова на інший об'єкт за аналогією та схожістю; це допомагає бачити один предмет через інший, пов'язуючи світобачення та відчуття людини із реальністю [22, с. 413–414].

13. Антиметабола — симетричне розташування слів у двох частинах речення; повторення тих самих слів або фраз у зворотному порядку у другій частині речення [22, с. 34].

14. Творчий, нестандартний характер. З метою створення мовних перешкод, відбувається порушення стандартних мовленнєвих стереотипів та форм, таких як уникання тавтологічних повторів, дотримання законів евфонії, заощаджуючи мовленнєві зусилля.

15. Ігровий, гумористичний ефект. Особлива користь полягає тоді, коли зосереджено увагу на конкретних, споріднених фонемах, навмисному розташуванні подібних, але різних звуків. До того ж алогізм, складні звукові комбінації призводять до кумедних ситуацій, запинання та обмовок при швидкому читанні скоромовок. Це все викликає сміх, веселощі та розвиває почуття гумору [11, с.110]; [15, с. 351]; [16, с. 257]; [20, с. 69]; [37, с. 142]; [63, с. 24–25]; [67]; [69, с. 198]; [72, с. 83–84].

На основі вищезазначених особливостей можна класифікувати скоромовки за кількома критеріями: фонетичними (алітерація, асонанс, ритм і рима), лексичними (епітети, метафора, порівняння, пароніми, омоніми, епізевксис) та синтаксичними особливостями (антиметабола, структура речень за рівнем складності). У табл. 1.7 наведена детальна класифікація скоромовок за основними критеріями.

Таблиця 1.7

Класифікація скоромовок

Критерій Класифікації	Підкатегорія	Характеристика та приклад
1	2	3
1. За фонетичними особливостями	На певний звук (фонему)	Спрямовані на автоматизацію вимови конкретного звуку. Наприклад: <i>«Дзижчить над житом жвавий жук, бо жовтий він вдягнув ко^жух»</i> (звук [ж]).
	На повторення приголосних (алітерацію) та скупчення	Містять складні для вимови сполучення звуків. Наприклад: <i>«Три дроворуби дрова рубали...»</i> ; <i>«На дворі трава, на траві дрова...»</i> (скупчення «тр» «др»). <i>«Карл у Клари вкрав корали. Клара у Карла вкрала кларнет»</i> (повторення звуків [к], чергування [р]–[л])
	На повторення голосних звуків (асонанс).	<i>«Кричав Архип, Архип охрип. Не треба Архипу кричати до хрипу»</i> (повторення звуків [и],[а],[о]).
	На опозиційні звуки (дзвінкі — глухі; м'які — тверді; свистячі — шиплячі)	Містять звуки, які дитина часто плутає, для їх диференціації ([с] – [ш]; [ч] – [ц]; [б] – [п]; [з] – [ж]; [д] – [т] та ін.). Наприклад: <i>«ишики на сосні, шашки на столі»</i> ([с] – [ш]).
	На ритм і риму	<i>«Рано-вранці в середу Пригнав Прокіп Череду. А корови в череді: Рябі, чорні та руді».</i>

Продовження табл. 1.7

1	2	3
2. За лексичними особливостями	З повторенням слів (епізевоксисом)	Характеризуються повторенням певних слів або коренів. Наприклад: <i>«Розповім вам <u>про покупки, про покупки, про покупки, про покупочки</u> мої»</i>

	3 паронімами		Містять слова, схожі за звучанням, але різні за значенням. Наприклад: « <i>Прилип Пилип, Пилип прилип</i> ».
	3 омонімами		« <i>Хитру сороку спіймати морока</i> <i>А на <u>сорок сорок</u> — <u>сорок</u> морок</i> ».
	3 епітетами		« <i>Босий дядько сіно косить</i> <i>Босі ноги роса росить</i> »
	3 метафорами		« <i>Біжать стежини поміж ожини</i> <i>І вже у Жені ожини жменя</i> ».
	3 порівняннями		« <i>Очиці у вовчиці — <u>наче</u> блискавиці</i> »
3. За синтаксичними особливостями	3 антиметаболою (хіазмом)		« <i>Сів шпак на шпаківню,</i> <i>Заспівав шпак пісню півню:</i> <i>— <u>Ти не вмієш так, як я,</u></i> <i><u>Я не вмію так, як ти</u>».</i>
	(за рівнем складності)	Прості	Короткі, складаються з однієї-двох фраз. Наприклад: « <i>Велика липа коло Пилипа</i> <i>Пилип коло липи очима кліпа</i> ».
		Складні	Діалогічної форми, багатослівні, багаторядкові, з розгорнутим сюжетом, вимагають більшої уваги та пам'яті. Наприклад: « <i>Бук бундючивсь перед дубом,</i> <i>Тряс над дубом бурим чубом.</i> <i>Дуб пригнув до чуба бука —</i> <i>Буде букові наука</i> ».

*Складено автором на основі [4];[7];[16];[22];[26];[27];[29] [37];[48];[58]

У табл. 1.7 проілюстровано різноманіття скоромовок, що дозволяє педагогам та батькам обирати матеріал відповідно до конкретних мовленнєвих завдань та індивідуальних потреб дитини.

За фонетичними особливостями вони поділяються на ті, що спрямовані на відпрацювання певного звуку (фонемі), що дозволяє цілеспрямовано працювати над автоматизацією вимови; на скупчення приголосних, які допомагають впоратися з важкими для вимови сполученнями звуків; на

опозиційні звуки, що містять фонemi, які дитина часто плутає (наприклад, «с-ш», «р-л»), сприяючи розвитку фонематичного слуху. За лексичними особливостями виділяють скоромовки з повторенням слів або з близькими за звучанням, але різними за значенням словами (паронімами). За структурою скоромовки бувають прості (короткі, з одного-двох речень) та складні (багатослівні, з розгорнутим сюжетом, що вимагають більшої концентрації уваги та обсягу пам'яті).

На рівень складності скоромовок впливають різні фактори [66]:

- Фонетичні особливості: комбінація звуків, зокрема повторювані або суміжні приголосні, значно впливають на рівень складності. Наприклад, повторення, чергування сонорних звуків може ускладнити виконання скоромовки.
- Ритм і рима: скоромовки з нерегулярними ритмічними та римічними конструкціями важче вимовляти та запам'ятовувати.
- Лексичне значення: слова, які рідко використовуються або мають конкретне значення, можуть посилювати складність, оскільки вони вимагають глибшого розуміння.

Т. Ільєнко розглядає такі види скоромовок: із повторенням тільки одного звуку; із поєднанням кількох звуків — голосних або складних приголосних (шиплячих, свистячих, сонорних) звуків; скоромовки діалогічної форми [24, с. 62]. При застосуванні скоромовок діалогічної форми, залежно від кількості дійових осіб, діти поділяються на групи, а після промовляння двох разів — обмінюються ролями [33, с. 180].

Окрему увагу в контексті розвитку мовлення варто приділити скоромовкам як унікальному лінгвістичному феномену та елементу народної педагогіки. З лінгвістичного погляду, скоромовки характеризуються специфічною фонетичною складністю — нагромадженням важких для артикуляції звуків, а також особливими ритміко-інтонаційними характеристиками, що включають алітерацію та асонанс. Ці особливості створюють природні умови для тренування мовленнєвого апарату.

У культурологічному аспекті, скоромовки посідають важливе місце в українському фольклорі. Вони традиційно використовуються не лише як розвага, а і як ефективний засіб для тренування мовлення, пам'яті, уваги та формування чіткої дикції. Психолого-педагогічний потенціал скоромовок полягає саме в їхній здатності системно впливати на розвиток звуковимови, темпу та ритму мовлення, фонематичного слуху, а також збагачувати словниковий запас та покращувати загальну мовленнєву координацію. Таким чином, скоромовки є не просто ігровим елементом, а обґрунтованим засобом для комплексного мовленнєвого розвитку [15]; [16].

Для систематизації знань про лінгвістичні, культурологічні та психолого-педагогічні особливості скоромовок, що закладають теоретичне обґрунтування вибору їх як засобу розвитку мовлення, у табл. 1.8 представлено їхній детальний опис.

Таблиця 1.8

**Лінгвістичні, культурологічні та психолого-педагогічні особливості
скормовок**

Аспект	Характеристика / Значення
1	2
Лінгвістичні особливості	Фонетична складність (нагромадження важких для артикуляції звуків); ритміко-інтонаційні характеристики; використання алітерації та асонансу.

Продовження табл. 1.8

1	2
Культурологічний аспект	Важливий елемент українського фольклору; традиційне призначення як засіб тренування мовлення, пам'яті, уваги, чіткої дикції.

Психолого-педагогічний потенціал	Ефективний засіб для розвитку звуковимови, дикції, темпу, ритму, інтонації, фонематичного слуху, збагачення словникового запасу, покращення мовленнєвої координації та самоконтролю.
----------------------------------	--

Отже, табл. 1.8 узагальнює ключові характеристики скоромовок, підкреслюючи їхню багатогранну цінність як ефективного інструменту для формування мовленнєвих навичок у дошкільників.

Скоромовки у педагогіці відомі своїми функціями, можливостями та роллю у формуванні мовленнєвих навичок (від покращення вимови й фонетичної обізнаності до розвитку креативності та командної роботи):

1. Вихованням звукової культури мови [2, с. 47–48]; [7, с. 102]; [15]; [16, с. 257]; [18, с. 90]; [33, с. 180]; [36]; [45, с. 253]:

— розвитком дикції. Скоромовки сприяють розвитку правильної, чистої, виразної та чіткої вимови складних звуків, слів і фраз [2, с. 47–48]; [4, с. 30]; [8, с. 78]; [9, с. 26]; [11, с. 110]; [13]; [15]; [16, с. 257]; [17, с. 76]; [18, с. 90]; [19, с. 74]; [20, с. 69]; [24, с. 62]; [29, с. 4]; [32]; [33, с. 180]; [36]; [40]; [57, с. 261]; [61, с. 1750]; [63, с. 24]; [65]; [69, с. 198]; [71, с. 590].

— тренуванням, вправлянням артикуляційного апарату. Закріплення правильної артикуляції важких звуків, розвиток координації мовлення (контроль рухів мовного апарату: тонку моторику губ, язика і гортані), що необхідний для правильної звуковимови та є запорукою правильного, виразного мовлення [2, с. 47–48]; [4, с. 30]; [7, с. 102]; [16, с. 257]; [17, с. 76]; [18, с. 90]; [19, с. 74]; [20, с. 69]; [24, с. 62]; [30, с. 313]; [33, с. 180]; [36]; [40]; [41, с. 186]; [43, с. 88]; [45, с. 253]; [49, с. 53]; [62]; [63, с. 25]; [64, с. 111]; [66]; [67]; [70, с. 1574–1575].

— виробленням орфоепічних норм. Правильне, осмислене вживання слів, частин мови, відповідно до вимог літературної мови [33, с. 180]; [36]; [45, с. 253]; [57, с. 261]; [58].

— розвитком фонематичного слуху та усвідомленості [32]; [40]. Сприймання звуків, здатність розпізнавати, розрізняти звуки та встановлювати відмінності між ними; розуміти фонетичну структуру слів і речень та маніпулювати певними звуками в розмові. Завдяки багаторазовому прослуховуванню скоромовок, діти вдосконалюють навички фонологічної обробки, що є необхідними для розуміння мовлення та її точності [8, с. 78]; [36]; [57, с. 261]; [63, с. 24, 25]; [64, с. 111]; [65]; [66]; [71, с. 590]; [73, с. 338].

— розвитком координації дихання, контролю [17, с. 76]; [29, с. 4]; [33, с. 180]; [36]; [40]; [41, с. 186]; [49, с. 53].

— володінням голосом, регулюючи його висоту, силу, інтонацію, темп, тембр [15]; [20, с. 69]; [33, с. 180]; [57, с. 261]; [63]; [69, с. 198]; [70].

— розвитком почуття ритму і рими [11, с.110]; [15]; [17, с. 76]; [38, с. 215]; [41, с. 186]; [63, с. 24].

2. Розвитком психічних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви), адже для успішної вимови скоромовки необхідно правильно сприйняти, обробити інформацію та зосереджено контролювати власне мовлення [17, с. 76]; [30, с. 313]; [41, с. 186]; [61, с. 1750]; [64, с. 111]; [70].

3. Корекцією й запобіганням мовленнєвих порушень. Скоромовки доцільно використовувати у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку, які мають мовленнєві порушення для вирішення фонетичних помилок, автоматизації звуків, їх чіткого вимовляння у словах та фразах [20, с. 69]; [29, с. 4]; [37]; [43, с. 88]; [61, с. 1750]; [62]; [72, с. 83].

4. Розширенням, збагаченням словникового запасу [11, с.110]; [24, с. 63]; [32]; [49, с. 53]; [61, с. 1750]; [66]; [69, с. 198]; [71, с. 590]. Скоромовки можна використовувати як окремо, так і як частинку заняття, відповідно до її теми. Скоромовки можуть містити нові та незнайомі слова для дітей, що надає можливості для збільшення лексичного запасу (що передбачає ознайомлення зі значенням слів та контекстним використанням) [63]. До того ж скоромовки є культурним артефактом, відображають історію та менталітет народу: змістове наповнення розширює уявлення про повсякдення життя народу,

трудова діяльність, флору і фауну; ознайомлює із поетичними фразами та художніми засобами, притаманними певній мові. Скоромовки є пережитком усної традиції, і впродовж всієї історії, використовувалися для різних цілей, зокрема, дидактичних [37]; [57, с. 261].

5. Розвитком зв'язного мовлення. Скоромовки стимулюють мовленнєву активність, легко засвоюються та поширюються дітьми між собою [7, с. 102]; [17, с. 76]; [18, с. 90]; [19, с. 74]. Вільне володіння мовою, плавність мовлення, збільшення швидкості та точності мовлення [61, с. 1750]; [62]; [63]; [66]; [68, с. 33]; [69, с. 202]; [70].

6. Підвищенням мотивації, впевненості та залученості до занять, адже використання скоромовок забезпечує цікаву, веселу, легку, розслаблену та приємну атмосферу в групі та дозволяє уникнути традиційного нудного підходу. Даний метод подобається дітям тим, що спрощує навчання, робить його цікавішим, допомагає усунути сором'язливість, страх помилок та осуду, тому що помилок у вимові не уникнути, тому вони вільно практикуються. Крім того, помилка вважатиметься смішною, кумедною і викликатиме задоволення від практики, а якщо дітям подобається навчатися, тоді вони будуть активно брати участь в освітньому процесі. По-друге, весело спостерігати, як інші розмовляють та теж помиляються, «спотикаючись» чи перекручуючи слова. [16, с. 257]; [61, с. 1750]; [64]; [65]; [66, с. 317]; [67]; [69, с. 201]; [70, с. 1574]; [71, с. 590–591]; [73].

7. Практикою вимови. Без належної практики та підготовки, скоромовку складно вимовити з першого разу як і дітям, так і дорослим. Головним завданням є вільне, безпомилкове швидке промовляння. Це вимагає вивчення скоромовки та багаторазове повільне її повторення, поступово збільшуючи темп. Після цього мовний апарат звикає до складності роботи та стає вправним. Складність для дітей дошкільного віку полягає в тому, що скоромовку потрібно заучувати, повторюючи зі слуху, що є важчим за читання. Повторення свідчить про спробу як запам'ятати фразу, так і покращити плавність вимови. Практикуючись, діти активно беруть участь на

занятті, гри. [16, с. 257]; [18, с. 90]; [19, с. 74]; [36, с. 165]; [63, с. 24]; [64, с. 112–113]; [66, с. 321]; [69, с. 202]; [70, с. 1574]; [73, с. 337, 342–343]. Скоромовки це те саме, що й вправи, адже практика — повторення дії, поки не буде сформована механічна та автоматизована дія (навичка), її ідеальне виконання. Навичка не розвивається миттєво, а за допомогою регулярних спроб [62, с. 186–187].

8. Широке застосування скоромовки, їх практичною користю. Скоромовки використовуються педагогами (в іграх, на заняттях з мови та літератури, для розвитку техніки мовлення); логопедами (для тренування мовлення та корекції мовленнєвих дефектів); психологами (в діагностиці з перевірки на пошкодження мозку та мовних порушень); публічними людьми (політиками, акторами, співаками, телеведучими); людьми, які опановують іноземні мови (для засвоєння складних невідомих звуків); для відбору кандидатів на посаду в радіомовленні [68, с. 32].

Узагальнений психолого-педагогічний потенціал скоромовок у розвитку мовлення представлений у табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Психолого-педагогічний потенціал скоромовок

Аспект розвитку	Вплив скоромовок
1	2
Артикуляція та дикція	Тренування м'язів артикуляційного апарату, підвищення чіткості та виразності вимови звуків.
Фонематичний слух	Розвиток здатності розрізняти та диференціювати фонemi рідної мови.
Фонематичний аналіз і синтез	Формування вміння виділяти окремі звуки зі слів, визначати їх послідовність і об'єднувати звуки в склади та слова, що є основою для навчання читання та письма.

Продовження табл. 1.9

1	2
---	---

Словниковий запас	Розширення лексики шляхом нових, часто рідковживаних слів, синонімів, антонімів.
Темп та ритм мовлення	Формування оптимального темпу, уникнення поспішності/повільності, розвиток відчуття ритмічної структури мови.
Мовленнєве дихання	Тренування глибини, сили та тривалості мовленнєвого видиху для плавного мовлення.
Пам'ять та увага	Удосконалення слухової пам'яті, концентрації уваги, здатності утримувати послідовність мовленнєвих елементів.
Зв'язне мовлення	Стимулювання побудови коротких речень, описів (через ігрові ситуації з використанням скороговок).
Комунікативні навички та впевненість	Сприяння подоланню сором'язливості, розвитку впевненості у спілкуванні, активній участі в діалогах, здатності висловлювати власну думку та ефективно взаємодіяти.
Самоконтроль та воля	Розвиток наполегливості, витримки, вміння досягати поставленої мети у процесі подолання мовленнєвих труднощів.
Емоційне сприйняття	Створення позитивного ставлення до мовленнєвих вправ, зняття психологічного напруження завдяки ігровій та гумористичній формі.

У табл. 1.9 узагальнено багатогранний вплив скороговок, показуючи їх як ефективний засіб для комплексного розвитку мовленнєвих та пізнавальних здібностей дошкільників. Таким чином, скороговки є потужним і багатофункціональним засобом, що дозволяє ефективно працювати над усіма компонентами мовленнєвої системи, одночасно стимулюючи розвиток вищих психічних функцій у дітей дошкільного віку.

Психолого-педагогічний потенціал скороговок є надзвичайно широким, оскільки вони комплексно впливають на різні компоненти мовленнєвої системи та психічні процеси. Регулярне промовляння скороговок розвиває артикуляцію та дикцію, тренуючи м'язи артикуляційного апарату, роблячи їх більш гнучкими та рухливими, що прямо впливає на чіткість вимови звуків. Вони також удосконалюють фонематичний слух завдяки постійній роботі зі звуками, їх розрізненням та відтворенням. Крім того, скороговки активно

сприяють розвитку фонематичного аналізу і синтезу, навчаючи дітей виділяти окремі звуки зі слів, визначати їхню послідовність і об'єднувати звуки в склади та слова, що є фундаментальною основою для успішного навчання читання та письма. Хоча скоромовки короткі, вони часто містять рідковживані слова, синоніми, антоніми, що сприяє збагаченню словникового запасу дитини. Швидке промовляння допомагає формувати правильний темп та ритм мовлення, допомагаючи контролювати швидкість мовлення та відчувати його ритмічну структуру. Для чіткої вимови довгих фраз необхідне добре розвинене мовленнєве дихання, і скоромовки ефективно розвивають мовленнєве дихання, тренуючи його глибину та тривалість. Заучування та відтворення скоромовок також удосконалює пам'ять та увагу, вимагаючи концентрації та здатності утримувати послідовність звуків і слів. Незважаючи на свою форму, скоромовки можуть сприяти розвитку зв'язного мовлення, якщо їх використовувати в іграх та обговореннях, стимулюючи побудову коротких речень та описів. Важливо відзначити, що робота зі скоромовками також значно впливає на формування комунікативних навичок та впевненості у собі. Вона допомагає дітям долати сором'язливість, впевненіше висловлювати свої думки, активно брати участь у діалогах та підтримувати розмову, що є важливим для соціалізації та успішної взаємодії з оточенням. Прагнення чітко та швидко вимовити скоромовку формує самоконтроль та вольові якості, розвиваючи наполегливість та вміння досягати мети. Ігрова форма та часто гумористичний зміст скоромовок створюють емоційно-позитивне сприйняття мовленнєвої діяльності, роблячи процес навчання захопливим і цікавим, знімаючи психологічне напруження та формуючи позитивне ставлення до мовленнєвих вправ.

Вплив скоромовок виходить за межі суто мовленнєвого розвитку, стимулюючи формування інших важливих когнітивних функцій. Вони активно розвивають оперативну пам'ять, оскільки дитині необхідно утримувати в пам'яті послідовність звуків і слів під час швидкого промовляння, а також сприяють довгостроковій пам'яті через їх заучування.

Скоромовки тренують різні види уваги: її розподіл (між артикуляцією, темпом і змістом), переключення (між різними елементами фрази) та стійкість (промовляння до кінця без спотикань). Хоча скоромовки не завжди мають глибокий сюжет, аналіз їхньої структури та розуміння жартівливого чи смислового наповнення сприяє розвитку логічного мислення. Крім того, робота зі скоромовками значно впливає на емоційно-вольову сферу, формуючи цілеспрямованість, терпіння та вміння долати труднощі на шляху до чіткої вимови [1].

Окрім загального розвитку, скоромовки є цінним інструментом у логопедичній практиці. Їх цілеспрямоване використання допомагає у корекції певних порушень звуковимови, таких як дислалія (порушення вимови окремих звуків) або легкі форми дизартрії (порушення вимови, спричинені недостатньою іннервацією мовленнєвого апарату). Систематичне промовляння скоромовок сприяє зміцненню м'язів артикуляційного апарату, поліпшенню його рухливості та координації, а також формуванню правильного мовленнєвого дихання, що є ключовим для чіткої та плавної вимови [20]; [38]; [43].

Скоромовки, як частина фольклору, мають глибоке історичне коріння. Вони виникли не лише як розвага, а як практичний засіб для перевірки та відточування мовленнєвих навичок у різних культурах світу. Їхня універсальність свідчить про спільну потребу людини вдосконалювати свою артикуляцію та дикцію, а також передавати знання про особливості мови в ігровій формі з покоління в покоління [15]; [16].

Скоромовки — це не лише дидактичний матеріал, а й важлива частина культурної спадщини народу. Вони відбивають народну мудрість, гумор, традиції та особливості мови. Використання скоромовок у виховному процесі сприяє формуванню у дітей національної свідомості, любові до рідної мови та розуміння її багатства. Через скоромовки діти долучаються до скарбниці фольклору, що допомагає їм відчути себе частиною своєї культури та історії [17].

Ритмічність та мелодійність скоромовок є важливою основою для подальшого розвитку естетичного сприйняття у дітей. Вони розвивають у дошкільників відчуття ритму, ритму та інтонації, що є фундаментальними для розуміння та сприйняття поезії. Крім того, робота зі скоромовками може стати перехідним містком до музичного розвитку, адже відчуття ритму та темпу є спільними для мовлення та музики.

Проаналізувавши роль скоромовок, можна визначити такі функції скоромовок: виховна, культурологічна, гедоністична, навчальна, розвивальна, корекційна.

Отже, скоромовка це короткий, ритмічний вірш або фраза основними особливостями якої є: фонетичні — специфічне розташування звуків і слів, що ускладнюють вимову та для правильної артикуляції яких необхідно докласти зусилля (алітерація, асонанс, ритм і рима), лексичні — другорядність змісту слова, семантики та пріоритетність форми слова, звукової схожості (пароніми, омоніми, епізевксис, епітети, метафора, порівняння), синтаксичні особливості — наявність простого або розгорнутого сюжету (скоромовка з однієї-двох фраз або багаторядкова, з розгорнутим сюжетом, як правило, діалогічної форми); реальний та ірреальний сюжет; швидкий темп (як умова вимови тексту); творчий, нестандартний характер (порушення стандартних мовленнєвих стереотипів та форм); ігровий, гумористичний ефект (алогізм, складні звукові комбінації призводять до кумедних ситуацій, запинання та обмовок при швидкій вимові, що викликає сміх, веселощі). За даними особливостями було здійснено класифікацію скоромовок. Психолого-педагогічний потенціал скоромовок охоплює: виховання звукової культури мови (розвиток артикуляційного апарату, дикції, голосу, дихання, фонематичного слуху та усвідомленості, ритму та ритму, вироблення орфоепічних норм); розвиток психічних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви); збагачення словникового запасу (розширення уявлень про повсякдення життя, трудову діяльність, тваринний та рослинний світ, особливості рідної мови, такі як художні засоби); розвиток зв'язного

мовлення; підвищення мотивації, впевненості та залученості до занять (усунення сором'язливості, страху помилок та осуду завдяки створенню позитивного та приємного психологічного клімату в групі); широке практичне застосування (зокрема як, з метою корекції й запобігання мовленнєвих порушень, так і вдосконалення техніки мовлення дикторами, опанування складних звуків іноземної мови, для розваги тощо); необхідність багаторазової практики вимови та повторення (для запам'ятовування скоромовки та вироблення мовленнєвої навички безпомилкового швидкого її промовляння).

1.3. Аналіз стану проблеми використання скоромовок у науково-методичній літературі та освітній практиці

Використання скоромовок у розвитку мовлення дітей дошкільного віку є темою, яка активно вивчається та обговорюється у науково-методичній літературі, а також знаходить своє відображення в освітній практиці.

В іноземній науково-методичній літературі питання використання скоромовок знаходить широке висвітлення. Освітні дослідники розглядають скоромовки з погляду їхнього впливу на оральну моторику та фонематичне сприйняття, вивчають інтеграцію скоромовок у навчальні програми. Загальний огляд іноземних досліджень показано у табл. 1.10.

Таблиця 1.10

Дослідження скоромовок в іноземній педагогічній літературі

Напрямок дослідження	Ключові аспекти	Провідні ідеї іноземних вчених
Розвиток мовлення	Вплив на артикуляцію, звуковимову, фонематичне	Скоромовки як інструмент для відпрацювання складних звукосполучень,

	сприйняття, оральну моторику, точність, чіткість та плавність вимови	покращення координації мовленнєвого апарату та диференціації звуків (допомагають закріпити правильне положення органів мовлення та автоматизувати звуки через багаторазове повторення та поступове ускладнення). Їхній вплив на просодичні компоненти мовлення, такі як інтонація, ритм і наголос.
Когнітивний розвиток	Вплив на оперативну пам'ять, увагу, швидкість обробки мовленнєвої інформації.	Необхідність утримувати та відтворювати складні вербальні послідовності сприяє розвитку короткочасної пам'яті та концентрації уваги. До того ж досліджується покращення навичок фонематичного аналізу і синтезу, що є критичним для ранньої грамотності.

**Складено автором на основі [61];[62];[64];[65];[66];[67];[69];[70];[71];[73]*

У контексті української науково-методичної літератури дослідженням скоромовок як засобу розвитку мовлення дітей дошкільного віку займалася науковиця А. Богуш. Вона, досліджуючи питання розвитку зв'язного мовлення, зазначала, що скоромовки сприяють не лише вдосконаленню артикуляції, а й розвитку пам'яті та уваги, необхідних для побудови складних мовленнєвих конструкцій.

А. Богуш зазначає, що провідним напрямком розвитку мовлення є звукова культура, що є частиною загальної мовленнєвої культури — вмінням правильно керуватися всіма мовними засобами (як звуковимовою, лексикою, так і граматиною) [21, с. 145]. Адже, збагачення лексичного запасу та вміння правильно використовувати граматичні форми теж стосуються звукової культури, а мовленнєві вправи удосконалюють не лише вимову окремих звуків, а й слів та речень в цілому, що сприяє зрозумілості та чіткості мовлення [21, с. 145]; [38, с. 215]. До того ж мова засвоюється, якщо дитина першочергово навчається керувати м'язами мовленнєвого апарату

(артикулювати), сприймати мову на слух (фонетичний слух, диференціація звуків) та розуміти мову (семантики слів та контекстового їх застосування) [1]; [10]; [12]; [23]; [55]. Для її формування доречно використовувати фольклор. До того ж зазначає ключові умови, важливі для покращення звуковимови: розвиток мовленнєво-рухових та слухових аналізаторів, забезпечення збереження функціонування нервової системи, захисту органів слуху та мовлення; формування та вдосконалення фонематичного слуху, створення змістовного та насиченого життя у закладі дошкільної освіти, активне спілкування та тренування вимови складних слів, взаємодія закладу освіти із сім'єю щодо виховання звукової культури мовлення, правильне мовлення оточення [18, с. 87–88]; [19, с. 72]. На думку дослідниці, без залучення фольклорних творів неможливе забезпечення ефективного розширення і збагачення словникового запасу дітей, формування їхнього виразного зв'язного мовлення, а також систематизації знань про довкілля та поглиблення уявлень про історію, культуру та минуле українського народу. Науковиця акцентує на тому, що дитячий фольклор виступає першим зразком художнього слова та першою зустріччю дитини з національною культурою в процесі її становлення в цьому світі. Народ, проявляючи мудрість, як вихователь, зібрав у дитячих фольклорних творах саме той виховний матеріал, який дитина здатна сприйняти та засвоїти, в мірі власних фізичних та інтелектуальних можливостей [35, с. 364].

На важливість фольклору у формуванні мовленнєвої культури дітей звертали увагу багато видатних вітчизняних науковців, педагогів:

1. К. Ушинський (включаючи їх до навчальних посібників, звертав увагу на естетичну та виховну цінність даних творів, вважав, що скоромовки допомагають розвивати у дітей чуття до звукової краси рідної мови, попри певні труднощі у швидкій вимові через подібне звучання слів, саме ці складнощі стимулюють дітей до активного промовляння та запам'ятовування скоромовок) [8, с. 78]; [9, с. 25].

2. М. Стельмахович (схарактеризував скоромовки, як чудовий витвір народної логопедії) [37, с. 142].
3. С. Дорошенко (вважає, що скоромовки додають ігрового елемента в освітній процес) [58].
4. Г. Ватаманюк (у власній класифікації дитячого фольклору, скоромовку відносить до словесних ігор) [45, с. 252].
5. М. Вашуленко (рекомендує використання малих жанрів фольклору для вдосконалення звукової вимови та мовленнєвого слуху перед опануванням читання) [58, с. 166].
6. Н. Гавриш та А. Богуш (звертають увагу на те, що в дітей, залежно від вікового періоду змінюються інтереси та значущість до окремих жанрів фольклору. Скоромовками більше цікавляться діти старшого дошкільного віку) [35, с. 364].

А. Богуш, В. Кононенко, Н. Лисенко, М. Стельмахович та ін. — рекомендують у період активного засвоєння мови використовувати найцінніші зразки фольклору у навчанні дітей рідної мови, зокрема малий фольклор, що є культурною спадщиною, знайомство з чим важливе не лише для підвищення національної самосвідомості, а й для впровадження найкращих традицій у процес виховання зростаючого покоління. Оскільки саме вони є простими для наслідування. До того ж сприяють формуванню мовної культури [2, с. 45]; [8, с. 75]; [21, с. 145]; [45, с. 252].

А. Аніщук, В. Бенера, Н. Гавриш, Н. Маліновська та ін. дотримуються думки, що дошкільний вік є найсприятливішим періодом для формування виразності мовлення [57, с. 259].

Попри загальне визнання цінності скоромовок, їх використовують епізодично, безсистемно, переважно як розважальний елемент або для заповнення пауз, а не як повноцінний інструмент мовленнєвого розвитку. Натомість наукові джерела наголошують на важливості їхньої систематичної інтеграції в освітній процес, із чіткою методичною послідовністю та ускладненням матеріалу відповідно до етапів мовленнєвого розвитку дитини

[26, 19]. Епізодичне використання скоромовок, без належного методичного супроводу, не забезпечує необхідної інтенсивності та регулярності для досягнення стійких результатів. Це особливо стосується дітей з певними мовленнєвими труднощами, для яких потрібен чітко структурований, індивідуалізований підхід, а не просто механічне промовляння [25, с. 177–182].

Науково-методичні посібники та рекомендації здебільшого містять добірки скоромовок та загальні поради щодо їх використання. Однак, часто в методичних розробках відсутні рекомендації щодо того, як саме інтегрувати скоромовки в комплексні мовленнєві заняття, щоб вони не виглядали як окрема, відірвана вправа, а сприяли формуванню зв'язного, осмисленого мовлення та одночасному розвитку всіх компонентів мовлення. Особливо бракує вказівок щодо створення індивідуальних траєкторій розвитку та адаптації скоромовок для дітей із різними рівнями мовленнєвої готовності, від простих до складних звукових структур та синтаксичних конструкцій. Фактично, існує брак розгорнутих сценаріїв занять, чітких критеріїв оцінки прогресу чи алгоритмів роботи з різними типами скоромовок (за складністю звуків, лексики).

Зі скоромовками дітей ознайомлюють ще в дошкільному віці (в середній групі відбувається знайомство зі скоромовками, в старшій — робота зі скоромовками продовжується, активне використання в роботі, закріплення всіх звуків) [11, с.111]. Використовують їх на заняттях й у повсякденному житті (органічно вплітаються як в заняття, так і є самостійним завданням) [33, с. 180]; [35]; [50, с. 253]; [56, с. 169]; [63, с. 24]. На запланованих заняттях, якщо відповідають цілям уроку, використовуються на різних етапах: на початку (для фонетичної розминки, підготовки артикуляції) [71, с. 591] та в кінці — для закріплення правильної вимови й збільшення лексичного запасу [33, с. 180]; [36, с. 165]; [49, с. 53]; [63]. В позаурочний час, під час відпочинку чи ігор, скоромовки допомагають легко й невимушено відпрацювати звуковимову з окремими групами, учнями [33, с. 180]. Заучування скоромовки

може відбуватися, як колективно (з усією групою дітей), підгрупами (невеликою кількістю), так й індивідуально (з кожною дитиною окремо) [36, с. 165].

Для ефективного використання скоромовок в освітньому процесі важливо дотримуватися певних методичних рекомендацій. Різні дослідники та педагоги-практики пропонують таку методику із вивченням скоромовки [13, с. 223–224]; [24, с. 62–63]; [29, с. 4]; [32]; [40, с. 6]; [44]; [56, с. 169]; [58, с. 167]; [65]:

1. Читання педагогом тексту у повільному темпі, орфоепічно правильно та виразно.
2. Робота над словником, використовуючи наочність — відео, малюнки. Обговорення змісту тексту.
3. Визначення слів із подібним звучанням та звуку, що найчастіше зустрічається в скоромовці; його промовляння та характеристика.
4. Промовляння скоромовки дітьми «тихо — голосно, повільно — швидко» (спочатку беззвучно, далі — пошепки, потім — вголос; декілька разів повільно для запам'ятовування, поступово збільшуючи темп) [14]; [51, с. 280].
5. Розігрування ігор та виконання вправ зі скоромовкою.

Спочатку вихователь двічі промовляє скоромовку — повільно та чітко, виокремлюючи інтонаційно потрібні для засвоєння звуки, які найчастіше повторюються, пояснює зміст скоромовки та аналізує її звуковий склад. При цьому діти уважно слухають та запам'ятовують матеріал, після чого — кожен по черзі повторює у повільному темпі (3–4 рази), а потім швидко всі разом [24, с. 62–63]; [29, с. 4]; [56, с. 169]. За потреби, варто пояснити незрозумілі вирази та слова до заучування напам'ять скоромовки [33, с. 180].

Стратегія із використанням скоромовки охоплює декілька кроків, зокрема підготовку скоромовок, моделювання вимови та заохочення учнів до індивідуальної або парної практики [61, с. 1750].

Аналізуючи науково-методичну літературу та педагогічний досвід, можемо запропонувати основні методичні рекомендації та правила для оптимізації процесу вивчення скоромовок:

1. Підбір скоромовок відповідно до рівня складності (потреб та вмінь учнів) [32]; [66, с. 321]: від найпростіших до складніших; за відповідним окремим звуком, або групою звуків, які складно вимовляються [16, с. 257]; [68, с. 32]; [24, с. 62]; [49, с. 53]; [63], щоб слова у скоромовці були зрозумілими для дітей, значення яких легко б засвоїлися [16, с. 257]; [40, с. 5]; [44]. Для початкового рівня вправи мають бути зосереджені на конкретному одному звуку; середнього рівня — на мінімальних парах та інтонаційних моделях для покращення ритму та точності вимови; для високого рівня — на автентичних комунікативних завданнях із фонетичними елементами [63, с. 24]. Основний звук у скоромовці має бути добре сформований у дошкільнят, або перебувати на стадії закріплення й активного тренування [40, с. 5]; [44].
2. Тренування вимови конкретних звуків, окремо без контексту [68, с. 32]; [65]. Першочерговим завданням є навчити дитину вимовляти звуки чітко, а не швидко, тому не варто відразу поспішати навчати дітей швидкого темпу [11, с. 114].
3. Якщо скоромовка важка або довга, педагог може розділити її на декілька частин, працюючи окремо з кожною з них [40, с. 5]; [44]; [63]; [68, с. 32].
4. Організовувати роботу зі скоромовкою так, щоб при підгрупових та фронтальних заняттях кожна дитина практикувалася у вимові (як правило, на таких заняттях, всі діти заучують та повторюють скоромовку разом з учителем, після чого кожна дитина по черзі промовляє індивідуально скоромовку) [68, с. 32]; [24, с. 63].
5. Проголошувати скоромовку із супроводженням ритмічних рухів (плескання в долоні, тупотіння ногами — це допоможе дітям легше вимовляти слова) [40, с. 5]; [44].
6. Заохочення дітей до творчості та створень власних скоромовок [32].

7. Важливо використовувати різноманітні види діяльності та способи, допоміжні матеріали та методи, для легшого засвоєння матеріалу [63]; [66, с. 321]:

— інтеграція мовленнєвої діяльності з іншими видами (наприклад, словесна творчість та образотворча діяльність — малювання сюжетів та коментування, розповідь; мовленнєво-творча і музична діяльність — ритмічні вправи, добір музики до твору як асоціацію із сюжетом; мовленнєво-творча та театралізована діяльність — складання розгорнутих сюжетів, інсценізація тексту, розігрування тіньового (пальчикового) театру; розвиток дрібної моторики — поєднання пальчикових та мовленнєвих ігор) [17, с. 77]; [31, с. 179].

— мнемотехнології, як візуальні асоціації, символи (мнемоланцюжки, мнемокартки, мнемотаблиці, схеми) для швидкого запам'ятовування скоромовок [4, с. 30]; [14]; [17, с. 76]; [24, с. 62]; [32]; [40, с. 5]; [44].

— аудіювання, відео або зразок вимови педагога для опанування наголосу слів, інтонації, правильної артикуляції (координації рухів рота та язика) [43]; [63]; [68, с. 32]; [71, с. 591].

— інтерактивні додатки, мультимедійні презентації [43]; [63].

— чистомовки (перед їх використанням, показ правильної артикуляції звуку, який є в чистомовці, після чого чітко й виразне читання чистомовки вихователем із дотриманням орфоепічних норм) [40, с. 2–4]; [44]; [45, с. 253–254].

— вправи (артикуляційні, дихальні, інтонаційні, фонематичні, пальчикові), ігри (мовні, дидактичні), бесіди та розминки — для підготовки та «розігріву» артикуляційного апарату, постановки правильного дихання, голосу, інтонації [14]; [63]. Для формування звукової культури мовлення важливим є використання всіх методів, прийомів, засобів в сукупності, адже кожна з них спрямована на розвиток певного компонента звукового мовлення. Скоромовки використовують зазвичай як частину заняття разом з іншими методами за допомогою мнемотехніки [14].

Чимало науковців (Богущ А., Гавриш Н., Кобилецька Л., Трифонова О. та ін.) розглядали питання з використання художньо-мовленнєвої діяльності у формуванні різних складових мовленнєвої компетенції у дітей, тобто поєднувати мовленнєву діяльність з художньою творчістю (літературно-мовленнєвої, образотворчо-мовленнєвої, музично-мовленнєвої, театральномовленнєвої) [31, с. 179]; [51, с. 276].

Мнемотехніка — сукупність прийомів та методів, спрямованих на легке засвоєння інформації (запам'ятовування, збереження та відтворення), можливість структурувати складну інформацію про навколишній світ. Заснована на принципі послідовності: від простого, до складного (мнемоквадрати → мнемодоріжки → мнемотаблиці) [14, с. 50].

Мнемотаблиці — графічне поетапне зображення головних змістових ліній твору; зорова план-схема, що дозволяє дітям будувати: структуру (початок, середина, кінець), послідовність (по етапах, що за чим) та лексико-граматичне наповнювання розповіді [14, с. 50]. Перевагами мнемотехнології є:

- легке, швидке та довготривале запам'ятовування нової інформації (збільшення обсягу пам'яті через додаткові асоціації) та відтворення навчального матеріалу, пригадування якого не потребує великих зусиль [4, с. 30]; [14, с. 49, 60];
- графічні аналогії допомагають запам'ятати структуру розповіді, її послідовність (мнемо ланцюжок — правильну звуковимову; мнемотаблиця — лексико-граматичне оформлення фраз) [14, с. 49];
- використовуються для корекції та розвитку (психічних процесів: сприймання, уваги, пам'яті, мислення, вмінь зіставляти та категоризувати предмети; мовленнєвих умінь: діалогічну та монологічну мову, правильну звуковимову) [14, с. 49, 50].

Зокрема, Н. Белікова та О. Дмитрук [4], досліджуючи проблему використання скоромовок в освітньому процесі з дітьми старшого дошкільного віку та легкого запам'ятовування тексту за допомогою

мнемотехніки, поділилися власними розробленими мнемокартками до скоромовок (див. Дод. В, рис. В.1.–В.4.).

Приклад використання мнемотехніки: вихователь зачитує скоромовку, одночасно розкладаючи картки відповідно до її змісту. Завдання для дітей — декілька разів уважно послухати скоромовку. Після цього картки перемішуються і дітям необхідно відтворити текст скоромовки та правильно розмістити зображення у відповідній послідовності [4, с. 30].

Крім того, часто скоромовки розігрують в парах або невеликих групах, за допомогою ігор та вправ [32]; [40, с. 6–7]; [44]; [63]; [64, с. 112]; [65]; [69, с. 201]; [71].

Існують різноманітні способи утворення ігрових пар: випадковий спосіб, коли формування відбувається спонтанно, випадковим чином (вільно пересуваючись кімнатою, при звуковому сигналі спіймання найближчої дитини); створення пар, відповідно до визначених правил (спільність першої літери імені чи індивідуальні вподобання дітей) та інші креативні педагогічні способи [40, с. 6]; [44].

Вивчаючи питання застосування скоромовок в роботі з дітьми дошкільного віку та аналізуючи методичну літературу, можна запропонувати приклади ігор зі скоромовками та вправ:

1. Інтерактивні ігри з елементами змагальності: «Хто швидше?», «Хто краще?», «Хто більше знає скоромовок?» [32]; [33, с. 180]; [40, с. 6]; [44]; [58, с. 167]; [63]. Однією із найпоширеніших змагальних ігор зі скоромовкою, спрямованої на розвиток вимови та навичок аудіювання є гра «Шепіт». Зміст гри передбачає поділ групи на дві команди, кожен учасник якої повинен по черзі прошепотіти скоромовку іншому члену команди. Головною умовою гри є в тому, щоб найшвидше та найточніше вимовити скоромовку, тому відповідно виграє та команда, яка найкраще із цим впорається. Для перемоги, необхідно злагоджено співпрацювати. До того ж змагання підвищує мотивацію та активність [71].

2. «Дзеркало» (одна дитина промовляє вголос, а інша — відображає артикуляцію без звуку) [40, с. 6]; [44].
3. Ігри на відтворення ритму та темпу (за допомогою аудіотреку та дотриманням певних пауз) [40, с. 7]; [44].
4. Інсценізація тексту скоромовки (із використанням предметів, іграшок, обігрування героя тексту) [17, с. 77]; [38, с. 216]; [40, с. 7]; [44].
5. Інтонаційне промовляння з різними емоціями (із захопленням, радісно, здивовано, схвильовано), різною силою голосу [29, с. 4]; [40, с. 6]; [44].
6. Дидактичні вправи: плескання в долоні, коли чуєш потрібний звук або припустилися помилки у вимовлянні; виконання дії, які описуються в скоромовці; називання предмета за описом; продовження скоромовки, використовуючи малюнки, називання слова замість малюнків [72, с. 84–86]; добирати слова, які починаються на певний звук та складати розповідь; визначення останнього та першого звуку в словах; складання слів зі складів [38, с. 216]; вибір слів із конкретним звуком/протилежним звуком; вимовляти навпаки; пригадування скоромовок [50, с. 253].
7. Вправи для розвитку мовленнєвого дихання (діафрагмального дихання, сили та тривалості видиху, що потрібно для чіткості вимови): здування з долоні; силою видиху переміщення легких предметів по поверхні та підтримування у повітрі (пушинки кульбаби, пелюстки, вата, папір, кульки, свічка) [24, с. 62]; [38, с. 216]; [39].
8. Артикуляційні вправи: «Барабан», «Гойдалка» «Фарбуємо піднебіння» [24, с. 62], «Годинник», «Грибок», «Посмішка» [38, с. 216], «Підкуй чобіток», звуконаслідування (предметів, тварин) [50, с. 253]; [51, с. 280].

Увесь наведений методичний матеріал структуровано в таблиці 1.11.

Таблиця 1.11

Методика з вивчення скоромовки

Етап	Дії, характеристика
------	---------------------

1	2
1. Підготовчий (підбір скоромонок, підготовка мовленнєвого апарату).	Вибір тексту скоромонок відповідно до можливостей дітей (потреб та вмінь), рівня засвоєння певних мовленнєвих навичок та складності (початкового, середнього та високого): початковий рівень — проста структура скоромонок, з однієї-двох фраз, за відповідним окремим звуком; середній — за групою звуків, мінімальними парами та інтонаційними моделями для покращення ритму та точності вимови; високий — використання складної структури речення із розгорнутим сюжетом, що вимагають більшої уваги, пам'яті та швидкого темпу. Скоромонка має бути зрозумілою за змістом. Основний звук у скоромонці має бути добре сформований у дошкільнят, або перебувати на стадії закріплення й активного тренування. Перед ознайомленням зі скоромонкою, проведення артикуляційної та дихальної вправи, тренування вимови конкретних звуків, окремо без контексту.
2. Моделювання вимови вихователем, ознайомлення зі скоромонкою.	Повільне читання скоромонок, вимовляючи всі звуки та слова чітко, виразно та орфоепічно правильно. Словникова робота (пояснення змісту тексту, нових незнайомих слів та мовних зворотів) та аналіз звукового складу скоромонок (визначення слів із подібним звучанням та звуку, що найчастіше зустрічається в скоромонці; його промовляння та характеристика). Використання допоміжних матеріалів: аудіо, відео, інтерактивні додатки, мультимедійні презентації — для опанування наголосу слів, інтонації, правильної артикуляції (координації рухів рота та язика).
3. Вивчення скоромонок дітьми	Повільне повторення скоромонок за вихователем та заучування (запам'ятовування) її частинами із використанням мнемотехніки (мнемоланцюжків, мнемокартки, мнемотаблиць, мнемосхем).

Продовження табл. 1.11

1	2
4. Індивідуальна та парна	Після вивчення тексту скоромонок, промовляння кожною дитиною індивідуально у повільному темпі (3–4 рази), після чого

практика скоромовки.	промовляння всіма дітьми разом, швидко. Обігравання скоромовки за допомогою інтерактивних ігор та вправ; вимовляючи його різними способами: інтонаційно-емоційно (із захопленням, радісно, здивовано, схвильовано), різною силою голосу (беззвучно → пошепки → вголос), різним темпом (повільно → швидше → дуже швидко). Крім цього, інтеграція скоромовок в різні види діяльності.
-------------------------	---

Останній етап сприяє виникненню у дітей яскравих позитивних емоцій, оскільки трансформує процес промовляння скоромовок у захопливу гру-змагання. Під час такого активного заняття, дошкільники, прагнучи вимовляти слова якомога швидше, часто припускаються помилки, спотворюють лексичні форми, зміщують звуки, плутають їх або навіть пропускають закінчення. Попри розважальний характер, вона має значний педагогічний потенціал. Усвідомлюючи джерела своїх помилок, діти починають більш уважно ставитися до вимови, що дозволяє їм краще контролювати якість артикуляції складних для відтворення звукосполучень і слів, що врешті сприяє формуванню мовленнєвих навичок.

Всі методичні рекомендації та правила зі застосуванням скоромовок можна узагальнити в таких принципах (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Основні принципи використання скоромовок:

Принцип	Рекомендації, опис
1	2
Системність та послідовність	Інтеграція скоромовок у щоденний освітній процес, а не епізодичне використання. Розробка чітких навчальних планів, що передбачають поступове ускладнення мовленнєвого матеріалу: від простих звуків і слів до складних фраз і граматичних конструкцій.

Продовження табл. 1.12

1	2
----------	----------

Врахування індивідуальних особливостей	Диференційований підхід до вибору скоромовок та завдань, відповідно до віку, рівня мовленнєвого розвитку та наявності мовленнєвих порушень у кожної дитини. Можливість адаптації складності та темпу виконання.
Комплексний вплив	Використання скоромовок для розвитку всіх компонентів мовлення: звуковимови, фонематичного слуху, лексичного запасу, граматичної будови, зв'язного мовлення, темпу, ритму та інтонації. Інтеграція з іншими видами мовленнєвої діяльності.
Ігровий формат та мотивація	Забезпечення ігрової форми занять зі скоромовками, що відповідає провідній діяльності дошкільника. Використання елементів змагання, загадок, рухових ігор та сюжетних ліній для підвищення інтересу та внутрішньої мотивації дітей.
Формування самоконтролю та зворотного зв'язку	Навчання дітей самостійно контролювати свою вимову, розрізняти правильні та помилкові звуки. Застосування ефективних методів зворотного зв'язку від педагога, що допомагає дитині усвідомлювати та виправляти свої помилки, а також бачити свій прогрес.
Взаємодія з батьками	Залучення батьків до мовленнєвого розвитку дітей у домашніх умовах через надання рекомендацій, практичних матеріалів та інформування про важливість регулярних занять зі скоромовками. Створення єдиного мовленнєвого середовища «садок-родина».

Вищезазначений матеріал чітко нам підкреслює основне:

- в освітньому процесі важливо дотримуватися певних методичних рекомендацій;
- починати слід з повільного промовляння, поступово прискорюючи темп лише після досягнення чіткості вимови;
- важливим є правильне мовленнєве дихання, яке забезпечує плавність і безперервність висловлювання;
- перед промовлянням скоромовок корисно проводити артикуляційну гімнастику та використовувати міміку для розігріву мовленнєвого апарату. —

процес можна урізноманітнити ігровими прийомами, такими як змагання, ланцюжки (коли кожен промовляє частину скоромовки) або промовляння з різною інтонацією та настроєм.

— при цьому необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, вибираючи скоромовки за рівнем складності та відповідно до її мовленнєвих потреб; при початковому рівні доцільно використовувати прості, короткі скоромовки з яскравими, зрозумілими образами, зосереджуючись на одному-двох звуках. Для середнього рівня можна обирати скоромовки з більшою кількістю слів та різними звукосполученнями, поступово збільшуючи темп. Для високого — підходять складніші скоромовки, що вимагають більшої уваги та пам'яті, а також швидкого темпу мовлення. Індивідуальний підхід дозволяє максимально ефективно використовувати потенціал скоромовок для кожної дитини.

— для максимальної ефективності використання скоромовок, батькам та педагогам варто інтегрувати їх у повсякденну діяльність дитини. Це може бути частиною ранкових ритуалів, прогулянок, ігор. Важливо створювати багате мовленнєве середовище, де скоромовки природно влітаються у спілкування та навчання. Заохочення та позитивне підкріплення відіграють ключову роль у підтримці інтересу дитини та її впевненості у власних силах. Не варто перетворювати процес на примус; краще використовувати ігрові форми, що стимулюватимуть дитячу цікавість і бажання вчитися.

Тому, вибір відповідних методів має базуватися на поставленій меті та потребах вихованців. Ефективна робота з формування мовленнєвих навичок дошкільників потребує урізноманітнення підходів, включаючи активне застосування інтерактивних технологій. Важливо, щоб запропоновані форми діяльності були не лише освітніми, а й цікавими та захопливими для дітей. Зокрема висловлювати позитивну оцінку навіть за часткові успіхи, зосереджуючи увагу на чіткості вимови. Саме позитивний емоційний контекст і створена ситуація успіху стають потужним стимулом для розвитку мовленнєвої діяльності дитини, формуючи в неї інтерес до самостійного

контролю мовлення й бажання висловлюватися чітко та грамотно. З огляду на це, запропонована методика використання скоромовок інтегрує багатовіковий досвід народної педагогіки та сучасні наукові підходи. Це забезпечує її високий потенціал у корекції та стимулюванні мовленнєвої діяльності, сприяючи гармонійному та всебічному розвитку особистості дитини дошкільного віку.

Розділ 1 присвячено концептуальним засадам та аналізу літератури щодо розвитку мовлення дітей дошкільного віку засобами скоромовок. Мовлення є фундаментом для мислення, пізнання та соціальної адаптації, основи якого закладаються у дошкільному віці. Повноцінний розвиток мовлення залежить від мовленнєвого середовища та активної комунікації. Скоромовки, як унікальний лінгвістичний феномен, ефективно тренують мовленнєвий апарат, покращують дикцію, артикуляцію та фонематичний слух. Їхній психолого-педагогічний потенціал комплексний, сприяючи розвитку психічних процесів, всіх компонентів мовлення та всієї особистості в цілому, її моральному та художньо-естетичному вихованню.

У науковій літературі, як іноземній, так й вітчизняній, широко вивчаються скоромовки як засіб розвитку мовлення, артикуляції, фонематичного слуху та когнітивних функцій. Проте, аналіз освітньої практики виявляє, що попри визнану цінність, скоромовки часто застосовуються епізодично та безсистемно, що суперечить науковим рекомендаціям щодо важливості регулярного тренування. Це вимагає детальне дослідження скоромовки як засобу, особливостей та способів застосування скоромовок в освітньому процесі та повноцінної інтеграції даного засобу в різні види діяльності, щоб використати весь психолого-педагогічний потенціал скоромовки та отримати від неї максимальну користь. Тому була здійснена спроба із розв'язанням даної проблеми: в розділі описано методику з вивчення скоромовки по етапах, основні методичні рекомендації та правила для оптимізації процесу вивчення, схарактеризовано допоміжні методи та засоби, надано приклади ігор та вправ для обігравання скоромовки.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СКОРОМОВОК ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

2.1. Обґрунтування вибору напрямів дослідження та організація експериментальної роботи

Вибір напрямів експериментального дослідження ґрунтується на результатах теоретичного аналізу стану проблеми використання скоромовок у розвитку мовлення дітей дошкільного віку, представленого в першому розділі. Як було виявлено, попри загальне визнання значного психолого-педагогічного потенціалу скоромовок для покращення артикуляції, фонематичного слуху та інших компонентів мовленнєвої системи, їх практичне застосування в освітніх закладах часто є епізодичним та безсистемним. Аналіз чинних нормативних документів та освітніх програм свідчить про недостатнє висвітлення методик систематичного та цілеспрямованого використання скоромовок в освітньому процесі. Це призводить до зниження ефективності їхнього впливу та не дозволяє повною мірою реалізувати їхній розвивальний потенціал. Тому існує нагальна потреба експериментальної перевірки ефективності системного підходу. Таким чином, основний напрям дослідження полягає в обґрунтуванні, розробці та апробації методики, спрямованої на оптимізацію процесу використання скоромовок у дошкільній освіті.

Організація експериментальної роботи була здійснена з метою об'єктивної перевірки висунутих гіпотез щодо ефективності розробленої методики. Експеримент проводився на базі ЗДО №21 «Смерічка» (м. Чернівці) впродовж чотирьох місяців (з лютого по травень 2025 року) в рамках педагогічної практики студента-дослідника. У дослідженні взяли участь 10 педагогічних працівників: в анкетуванні (див. Дод. Г, рис. Г.1., Г.2.) й освітній реалізації методики на формуальному етапі дослідження та 44 дитини дошкільного віку (від 4 до 6 років), які були розділені на експериментальну та контрольну групи. Кожна група складалася з 22 дітей. Розподіл здійснювався

таким чином, щоб забезпечити максимально рівні умови за початковим рівнем мовленнєвого розвитку та іншими важливими показниками, що впливають на процес дослідження, що досягалося шляхом ретельного попереднього аналізу анкетних даних та результатів первинної діагностики. Детальна інформація про склад груп дослідження, що брали участь в експерименті, представлена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика груп дослідження

Група	Кількість дітей (N)	Вік дітей	Місце проведення	Тривалість експерименту
Експериментальна	22	4–6 років (середні та старші групи)	ЗДО №21 «Смерічка» (м. Чернівці)	лютий – травень 2025 року
Контрольна	22	4–6 років (середні та старші групи)	ЗДО №21 «Смерічка» (м. Чернівці)	лютий – травень 2025 року

**Складено автором на основі проведеного дослідження*

Експериментальна робота включала три основні етапи. На констатувальному етапі метою було виявлення та фіксація початкового рівня мовленнєвого розвитку дітей в обох групах (експериментальної та контрольної) до початку формувального впливу, а саме проводилася діагностика та оцінка стану: звуковимови, артикуляції, фонематичного слуху; активного та пасивного словникового запасу (шляхом використання завдань на називання предметів, узагальнення, розуміння інструкцій); зв'язного мовлення (включало складання розповіді за серією сюжетних картинок та переказ коротких текстів); граматичної будови мовлення (обстеження здійснювалося на основі аналізу структури речень, вживання закінчень, префіксів/суфіксів) — всіх аспектів, що становлять предмет дослідження, відображаючи реальний стан досліджуваної проблеми. Для

цього використовувався комплекс діагностичних методик, підходів, адаптованих тестових завдань та методичних розробок вітчизняних фахівців [5]; [6]; [25]; [42]; [47]; [53]; [54]; [59]; [60]. Додатково проводилося спостереження за мовленнєвою активністю та комунікативними навичками дітей у повсякденній діяльності. Зібрані дані слугували вихідною точкою для порівняння та визначення педагогічних задач, які необхідно було вирішити надалі, а також стали основою для диференціації змісту формувального впливу, враховуючи виявлені індивідуальні особливості мовленнєвого розвитку дітей.

Констатувальний етап дослідження, що передбачає вивчення реального стану досліджуваної проблеми в закладах освіти на початку дослідно-експериментальної роботи, дозволив визначити педагогічні задачі, які необхідно було вирішити надалі. Для об'єктивної оцінки початкового рівня мовленнєвого розвитку дітей на цьому етапі, ми керувалися наступними критеріями та показниками, що забезпечили комплексний підхід до діагностики та охопили всі ключові аспекти мовленнєвої компетентності [3]; [30]; [51]; [60] (див. Дод. Д, табл. Д.1.). З детальною інформацією можна ознайомитися у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Критерії та показники розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Компоненти розвитку мовлення	Показники розвитку мовлення
1	2

Продовження табл. 2.2

1	2
----------	----------

Фонетична компетентність	— Фонематичне сприйняття (фонематичний слух, диференціація звуків, звуковий аналіз та синтез). Фонематична усвідомленість, розуміння звукового складу рідної мови, спираючись на розвинений фонематичний слух і мовленнєве дихання: вміння визначати місце звука у слові; здатність розрізняти на слух близькі звуки та наявність певного звука в словах; добирати на визначений звук слова; помічати неправильну вимову інших. Слуховий аналіз та синтез простих слів — диференціація шиплячих-свистячих та дзвінких-глухих звуків; — Артикуляція (розвиток м'язів мовленнєвого апарату: губи, зуби, язик, піднебіння); — Звуковимовна (свідомо намагається говорити правильно всі звуки рідної мови та наголошувати слова із дотриманням фонетичних й орфоепічних норм; тобто, дитина не повинна здійснювати пропуск звуків, спотворювати їх та замінювати іншими). Правильна вимова приголосних (свистячих, шиплячих, сонорних) та певних голосних звуків. — Дикція (чітка вимова звуків та слів). — Голос (темп, тембр, сила, висота). Вміння доречно, відповідно до ситуації використовувати інтонаційні засоби виразності мовлення: регулювати у процесі мовлення силу голосу (знижувати або підвищувати гучність: пошепки, тихо, помірно, голосно), темп (оптимальний помірний темп; вміння сповільнювати або прискорювати), тембр (користування різноманітними тембральними якостями), інтонацію (здивування, запитання, наказу, радості, суму) та передавати власні почуття й переживання в мовленні. — Дихання (володіння змішаним типом мовленнєвого дихання: діафрагмальним — грудно-черевне дихання; регулювання дихання).
--------------------------	---

Продовження табл. 2.2

1	2
---	---

Лексична компетентність	Наявність достатньо розвиненого лексичного запасу (активного та пасивного словника) із різних освітніх напрямів, у межах вікового періоду, що дає змогу добирати найбільш точні слова відповідно до ситуації мовлення: кількісний показник та якісний показник (розуміння значення слів). Вміння: — слухати та розуміти розмовну мову; — доречно до ситуації та за змістом активно вживати у своєму мовленні слова всіх частин мови (іменники, дієслова, прикметники, прислівники, займенники); — правильно використовувати слова та речення різного типу творення й складності (узагальнення, багатозначні слова, синоніми, антоніми, епітети, метафори, образні вирази, прислів'я, приказки, фразеологічні звороти); — здатність добирати до іменника кілька прикметників; замінювати слова іншими словами, подібних за значенням; використовувати слова, пов'язаних зі світом людських взаємин (форми звертання до дорослих та дітей); — лексично переказувати тексти, використовуючи власний широкий лексичний запас.
Граматична компетентність	Граматично правильне мовлення: — опанування граматичного ладу мови (закономірностей синтаксису та морфології; структури слова, граматичних конструкцій та категорій); — узгодження, поєднання слів (іменників, дієслів, прикметників, числівників, займенників, сполучників, часток та таб.) у словосполученнях і реченнях згідно з мовними нормами: родом, числом, відмінком, кличною формою, дієвідміною, особою тощо. — вміння граматично правильно утворювати слова та складати з них речення й короткі зв'язні розповіді; висловлювати власні думки, використовуючи складнопідрядні речення; під час переказу, використання прямої та непрямої мови. — використання префіксів, суфіксів, утворення слів за допомогою них.

Продовження табл. 2.2

1	2
Діалогічна компетентність	Вміння: — створювати діалоги, легко встановлювати контакт з іншими, ініціювати та підтримувати розмову, орієнтуючись в різних ситуаціях спілкування, ставити запитання та відповідати на них; — дотримання правил мовленнєвого етикету, поведінки, використання норм культури мовлення (привітання, комплімент, прохання, подяка, вибачення); — брати активну участь у спілкуванні, слухати, чути та розуміти співрозмовника (чітко, послідовно та аргументовано висловлювати власні погляди й оцінювати висловлювання інших); — використання мовних та немовних засобів для вирішення комунікативних завдань.
Монологічна компетентність	Вміння: — чітко, зв'язно та зрозуміло виражати власну думку; — пояснювати (хід, правила гри; власні дії) — самостійно складати різні види розповідей: описові, сюжетні, творчі, за прикладом та планом; — розповідати про спостережувані явища, власну діяльність та події із життя, те, що зображено на картині; за змістом художніх творів; на запропоновану тему; вигадані, реальні ситуації; знайомі казки; — переказувати зміст художніх текстів; — самостійно висловлювати оцінні судження, міркування та висновки щодо предметів, явищ, подій, поведінки. — імпровізувати, виявляти словесну творчість.

**Складено автором на основі [3];[30];[51];[60]*

У табл. 2.2 визначено критерії та показники, за якими здійснювалася оцінка мовленнєвого розвитку дітей, що дозволило комплексно підійти до діагностики та охопити всі ключові складові мовленнєвої компетентності: фонетичну, лексичну, граматичну, діалогічну та монологічну види — які є взаємозумовленими та взаємозалежними [3]; [30]; [51]. Це забезпечило ґрунтовну основу для подальшого аналізу.

Мовленнєва компетентність — здатність за допомогою вербальних, невербальних (міміки, рухів, жестів) та інтонаційних засобів виразності мовлення, доречно й адекватно продукувати власні звернення, бажання, думки, прохання, враження тощо в будь-яких мовленнєвих ситуаціях; вміння користуватися мовою, підтримувати розмову на різні теми, комунікувати [3]; [30].

Для забезпечення об'єктивної та всебічної оцінки рівня сформованості мовлення на констатувальному етапі, було використано комплекс конкретних діагностичних методик. Кожна з цих методик була ретельно підібрана для вивчення певних аспектів мовленнєвої компетентності відповідно до зазначених критеріїв [5]; [6]; [25]; [42]; [47]; [53]; [54]; [59]. Нижче подано детальний опис діагностичних завдань та прийомів, що застосовувалися для оцінки кожного з визначених показників мовленнєвого розвитку та особливостей інтерпретації результатів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Вивчення стану мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку на констатувальному та контрольному етапах

Компонент мовлення	Приклади діагностичних завдань та прийомів	Критерії оцінювання, інтерпретація результатів (бали, рівні)
1	2	3
Звуковимова, фонематичне сприймання та слух	Повторення ізольованих звуків: [с], [з], [ш], [ж], [р], [л], [ц], [ч]. Називання предметів/картинок, що містять дані звуки в різних позиціях (початок, середина, кінець слова), а також фраз. Розрізнення на слух опозиційних, близьких фонем (наприклад, «каска — казка», «мишка — миска», «коса — коза») та виділення заданого звука зі слова.	При оцінці враховується: — точність та правильність відтворення звуків (голосних, приголосних різних груп), наявність замін, пропусків або спотворень; — швидкість і правильність розрізнення фонем (розрізнення на слух фонем та схожих за звучанням слів; виділення

Продовження табл. 2.3

1	2	3
	Повторення складів зі схожими звуками.	окремих слів у фразі, складів у слові, звуків у складі; вміння впізнавати неправильну вимову звуків; здатність реагувати на мовленнєві інструкції та корегувати власну вимову за зразком). 5 балів (високий рівень): чітка вимова всіх звуків відповідно до вікової норми, вільне розрізнення фонем. 3 бали (середній рівень): незначні порушення вимови (окремих звуків), труднощі з розрізненням 1–2 пар фонем. 1 бал (низький рівень): значні порушення вимови більшості груп звуків, виражене нерозрізнення фонем.
Темп, ритм мовлення, мовленнєве дихання та голос	Процедура проведення включає як спеціальні завдання, так і спостереження у природних умовах. Зміст методики включає завдання на повторення слів та фраз у різному темпі, промовляння коротких віршів та скоромонок. Для оцінки дихання використовуються завдання, що вимагають тривалого видиху (наприклад, задування свічки, надування мильних бульбашок), спостереження за диханням під час розмови.	Оцінюються такі показники, як: — особливості темпу (швидкості); відповідність темпу мовлення ситуації спілкування та віку; оптимальність (не надто швидкий і не надто повільний); — особливості ритму (плавності та рівномірності) мовлення, чіткості ритмічного малюнка слів і фраз, відсутності пауз чи прискорень у невластивих місцях;

Продовження табл. 2.3

1	2	3
		— характеристики дихання, вміння контролювати дихання під час висловлювання, достатність об'єму повітря для висловлювання, здатність до тривалого безперервного мовлення без задишки; — вміння регулювати гучність та висоту голосу відповідно до ситуації спілкування. Результати оцінюються як якісно (норма, прискорення, уповільнення, аритмія), так і кількісно (наприклад, кількість слів за хвилину). Інтерпретація допомагає виявити порушення просодичної сторони мовлення, які можуть впливати на його виразність та зрозумілість.
Словниковий запас	Активний словник: називання 10–15 предметів за картинками (іменники); називання 5–7 дій за картинками (дієслова); називання 5–7 ознак предметів (прикметники); називання якомога більше слів, що стосуються певної тематичної групи (фрукти, іграшки); називання синонімів; підбір слів, протилежних за значенням («великий – ...»). Пасивний словник: розпізнавання предметів та явищ за описом,	Діагностика активного та пасивного словника (іменники, дієслова, прикметники, прислівники), розуміння та використання узагальнюючих слів, антонімів, синонімів; правильне вживання багатозначних слів. Результати оцінюються за кількістю правильно названих або розпізнаних слів, а також за різноманітністю та точністю вживаних лексичних одиниць

	класифікація предметів за родовими	
--	------------------------------------	--

Продовження табл. 2.3

1	2	3
	поняттями («меблі», «одяг», «тварини»); узагальнення груп предметів («яблуко, груша — це...»). Розуміння 3–4 компонентних інструкцій.	(кількісні та якісні показники словника). 5 балів (високий рівень): великий активний та пасивний словник, точне використання слів, вільне оперування узагальнювальними словами, розуміння складних інструкцій. 3 бали (середній рівень): достатній словниковий запас, але можливі неточності, розуміння простих інструкцій. 1 бал (низький рівень): вкрай обмежений словник, нерозуміння більшості інструкцій.
Граматична будова мовлення, граматичний лад	Утворення множини іменників («стіл — столи»). Утворення зменшувально-пестливих форм іменників («кіт — котик»). Узгодження прикметників з іменниками за родом та числом («червона кулька», «сині олівці», «п'ять червоних яблук»). Закінчення речення, використовуючи правильну граматичну форму. Використання прийменників у реченні.	Показники: правильне вживання відмінкових закінчень іменників, узгодження іменників з прикметниками та числівниками; правильне використання дієслівних форм, займенників, прийменників та сполучників; утворення нових слів за допомогою суфіксів та префіксів; правильне використання форм множини. Оцінка ґрунтується на кількості правильно виконаних граматичних операцій та

		наявності типових граматичних помилок (аграматизмів).
--	--	---

Продовження табл. 2.3

1	2	3
		5 балів (високий рівень): граматично правильне мовлення, без аграматизмів, правильна побудова речень, узгодження всіх частин мови. 3 бали (середній рівень): поодинокі аграматизми, незначні порушення узгодження. 1 бал (низький рівень): часті грубі аграматизми, відсутність узгодження слів у реченні, порушення структури речень.
Зв'язне мовлення (монологічне)	Вивчення здатності дітей до створення зв'язних, логічних та послідовних висловлювань (рівень володіння навичками складання розповіді за картиною, серією картин, переказу тексту та створення розповіді з особистого досвіду). Складання розповіді за сюжетною картинкою або за серією з 3–4 послідовних картинок. Переказ короткого тексту, прочитаного експериментатором (з 3–5 речень). Розгорнута розповідь про подію з власного життя. Опис предмета або явища.	Оцінка здійснюється за такими критеріями, як зв'язність, логічність, послідовність, повнота розповіді, використання різних типів речень (простих, складних), словникове багатство, правильність граматичних конструкцій. 5 балів (високий рівень): розгорнуте, логічне, послідовне мовлення, розповідь за серією сюжетних картинок, детальний переказ тексту.

		3 бали (середній рівень): розповіді короткі, з логічними паузами. 1 бал (низький рівень): нездатність скласти розповідь.
--	--	--

Продовження табл. 2.3

1	2	3
Зв'язне мовлення (діалогічне)	Процедура проведення є спостереженням за дитиною під час ігрової діяльності або спеціально організованої бесіди. Зміст методики включає створення штучних або використання природних діалогічних ситуацій. Дитині пропонується взяти участь у бесіді на знайому тему, відповісти на запитання розгорнутими реченнями, поставити запитання дорослому або однолітку, обговорити певну ситуацію. Спостереження за ініціативою дитини в мовленнєвих ситуаціях (запитання, коментарі), та участю в мовленнєвих іграх.	Оцінюються такі показники: — активність та ініціативність у спілкуванні; — здатність дітей брати участь у діалозі (вміння підтримувати зоровий контакт, слухати співрозмовника, дотримуватися черговості у діалозі, відповідати за темою, підтримувати розмову, використовувати різноманітні мовленнєві конструкції для висловлення власної думки та узгодження позицій; — особливості формулювання запитань та відповідей (вміння ставити запитання та відповідати на них). 5 балів (високий рівень): висока мовленнєва ініціатива, активна участь у діалозі, в мовленнєвих іграх, повне та розгорнуте ведення діалогу. 3 бали (середній рівень): ініціатива ситуативна, участь із

		заохочення, діалог підтримується з труднощами. 1 бал (низький рівень): відсутність мовленнєвої ініціативи, відмова від мовленнєвих ігор, однослівні та епізодичні відповіді.
--	--	--

**Складено автором на основі [5];[6];[25];[42];[47];[53];[54];[59]*

Кожна з цих методик була застосована індивідуально з кожною дитиною експериментальної та контрольної груп. Процедура діагностики проводилася в спеціально обладнаному, комфортному приміщенні, що сприяло створенню сприятливої та довірчої атмосфери для дітей. Перед початком кожного діагностичного завдання дитині пропонувалася коротка ігрова ситуація або вступна бесіда, щоб зняти можливе психологічне напруження та зацікавити її. Оцінювання здійснювалося за трьома рівнями: високий, достатній, низький (або за бальною системою, яка потім конвертувалася в рівні), відповідно до критеріїв, розроблених для кожної методики.

Далі, на формувальному етапі, в експериментальній групі здійснювалося цілеспрямоване впровадження розробленої методики використання скоромовок у систему мовленнєвого розвитку дітей. Ця методика ґрунтувалася на принципах ігрової діяльності, системності, диференційованого підходу та передбачала поетапне ускладнення завдань зі скоромовками, інтегрованих у повсякденну освітню діяльність. Робота проводилася систематично, з урахуванням визначених у методиці принципів, форм та методів, а також індивідуальних особливостей дітей. У контрольній групі робота з мовленнєвого розвитку здійснювалася за традиційними програмами, без акцентованого застосування розробленої методики. Цей етап є ядром педагогічного експерименту та організовувався на основі висновків з попереднього вивчення стану проблеми та аналізу результатів констатації. У табл. 2.4 узагальнено послідовність та зміст основних етапів проведеного експериментального дослідження.

Таблиця 2.4

Етапи експериментального дослідження та їхній зміст

Етап дослідження	Мета	Зміст діяльності	Методи дослідження (основні)
Констатувальний	Виявлення та фіксація початкового рівня мовленнєвого розвитку дітей в експериментальній та контрольній групі. Забезпечення гомогенності груп.	Діагностика звуковимови, фонематичного слуху, словникового запасу, граматичної будови та зв'язного мовлення. Аналіз анкетних даних.	Педагогічне тестування, спостереження, бесіди, аналіз продуктів мовленнєвої діяльності.
Формувальний	Цілеспрямоване впровадження розробленої методики використання скоромовок в експериментальній групі.	Впровадження системи ігор та вправ зі скоромовками (відповідно до віку та індивідуальних особливостей) в експериментальній групі. Робота за традиційними програмами в контрольній групі.	Педагогічний експеримент, спостереження, бесіди.
Контрольний	Повторне вимірювання	Повторна діагностика мовленнєвого	Педагогічне тестування,

	показників мовленнєвого розвитку. Визначення ефективності методики.	розвитку дітей експериментальної та контрольної групи. Якісний та кількісний аналіз отриманих даних, порівняння динаміки змін в групах.	спостереження, методи математичного обчислення.
--	--	--	--

Завершальним етапом був контрольний етап, метою якого було повторне вимірювання показників мовленнєвого розвитку дітей в обох групах після завершення формувального експерименту, застосовуючи ту саму методику, що й на констатувальному етапі. Зібрані дані підлягали якісному та кількісному аналізу, що дозволило визначити ефективність розробленої методики, порівнявши динаміку змін в експериментальній та контрольній групах. Для математичної обробки даних використовувалося середнє значення, відсоткові показники. Це забезпечило об'єктивність та достовірність отриманих результатів.

Отже, у процесі дослідження використовувалися такі методи: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел); емпіричні (педагогічний експеримент, спостереження за мовленнєвою діяльністю дітей, бесіди з дітьми та педагогами, аналіз продуктів мовленнєвої діяльності, педагогічне тестування); статистичні (математична обробка та інтерпретація даних). Важливою частиною експериментальної роботи було також залучення батьків до мовленнєвого розвитку дітей у домашніх умовах шляхом надання їм чітких рекомендацій та прикладів використання скоромовок, що створювало єдине мовленнєве середовище. Дотримання етичних норм та принципів добровільної участі, конфіденційності та безпеки дітей було пріоритетним на всіх етапах експериментальної роботи. Крім того, було враховано необхідність моніторингу мовленнєвого розвитку дітей та індивідуалізацію завдань відповідно до їхніх потреб. Критично важливим також було використання

методичних посібників та дидактичних матеріалів для вихователів, що містили конкретні приклади ігор та вправ зі скоромовками, орієнтованих на різні вікові групи дошкільнят.

2.2. Зміст та впровадження формувального етапу експерименту: розробка та апробація методики використання скоромовок

Формувальний етап експерименту є центральною ланкою педагогічного дослідження, оскільки саме на цьому етапі здійснюється цілеспрямована апробація та перевірка ефективності розробленої методики використання скоромовок у розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Організація цього етапу ґрунтувалася на детальному аналізі результатів констатувального зрізу, що дозволило виявити актуальний рівень мовленнєвого розвитку дітей та визначити конкретні педагогічні задачі, які потребували вирішення. Враховуючи виявлені прогалини у мовленнєвих навичках, а також індивідуальні особливості розвитку дітей експериментальної групи, була розроблена та послідовно впроваджена система роботи зі скоромовками.

На формувальному етапі педагогічного експерименту була реалізована розроблена методика використання скоромовок як засобу розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Цей етап тривав чотири місяці (з лютого по травень 2025 року) і передбачав систематичну та цілеспрямовану роботу з дітьми експериментальної групи, тоді як у контрольній групі освітній процес відбувався за традиційною програмою без акценту на спеціалізоване використання скоромовок. Розроблена методика базувалася на провідних дидактичних принципах, таких як принцип ігрової діяльності, системності та послідовності, індивідуалізації, наочності, свідомості та активності. Реалізація принципу системності забезпечувала нерозривний зв'язок між усіма етапами роботи зі скоромовками, від артикуляційної розминки до формування зв'язного мовлення, а послідовність передбачала поступове ускладнення

мовленнєвого матеріалу та завдань. Особлива увага приділялася принципу ігрової діяльності, що є провідною для дошкільного віку, дозволяючи інтегрувати роботу зі скоромовками у природне розвивальне середовище дитини. Це включало використання змагальних елементів, ігрових сюжетів та елементів казкотерапії, що підвищувало мотивацію та зацікавленість дітей. Методика передбачала комплексний вплив на всі компоненти мовленнєвої системи: фонетико-фонематичний (розвиток правильної звуковимови, артикуляції, фонематичного слуху та сприйняття), лексичний (збагачення активного та пасивного словникового запасу), граматичний (формування граматично правильного мовлення) та синтаксичний (розвиток зв'язного мовлення, логічного викладу думок) [3].

Ключові принципи та підходи, що лягли в основу розробленої методики використання скоромовок, представлені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Основні принципи та підходи до розробки методики використання скоромовок

Принцип/підхід	Зміст та особливості реалізації
Системність	Забезпечення цілісного, взаємопов'язаного впливу на всі компоненти мовленнєвої системи; послідовне та регулярне використання скоромовок у різних видах діяльності.
Послідовність та доступність	Поступове ускладнення мовленнєвого матеріалу та завдань; від простих скоромовок до складних, від легких звуків до складних звукосполучень; врахування вікових та індивідуальних особливостей.
Наочність	Використання візуальних опор (картинок, схем, іграшок), міміки, жестів для полегшення розуміння та відтворення скоромовок; опора на різні канали сприйняття.
Ігрова діяльність	Інтеграція скоромовок у сюжетно-рольові, дидактичні та рухливі ігри; використання змагальних елементів, елементів театралізації та казкотерапії для підвищення мотивації та зацікавленості.

Індивідуалізація та диференціація	Адаптація завдань зі скоромовками до індивідуальних можливостей кожної дитини (темпу, рівня складності, специфічних мовленнєвих потреб); надання цільової підтримки дітям із труднощами.
Комплексність впливу	Спрямованість на одночасний розвиток фонетико-фонематичного, лексичного, граматичного та синтаксичного компонентів мовлення.

Зміст методики було структуровано таким чином, щоб забезпечити поступове ускладнення завдань та охопити всі аспекти мовленнєвого розвитку, визначені у критеріях. Методика передбачала не лише заучування скоромовок, а і їхнє активне використання в різноманітних ігрових ситуаціях, що стимулювало не тільки звуковимову, а й словниковий запас, граматичний лад, діалогічне та зв'язне мовлення, а також темп і ритм мовлення. Робота зі скоромовками інтегрувалася у різні види дитячої діяльності, що дозволило уникнути перевантаження та зробити процес природним і цікавим.

Типове заняття або активність із використанням скоромовок за розробленою методикою включало наступні структурні елементи (вступну, основну та завершальну частини):

- 1) вступна частина (мотиваційний початок, артикуляційна, дихальна гімнастика);
- 2) основна частина (безпосередня робота зі скоромовкою — ознайомлення, лексична робота, практика вимови, розігрування скоромовки за допомогою ігрових вправ);
- 3) завершальна частина (рефлексія, підбивання підсумків, оцінка дитячої мовленнєвої активності).

Мотиваційний початок (5–7 хвилин) передбачав створення ігрової ситуації або проблемної задачі, що спонукала дітей до мовленнєвої активності. Наприклад, «До нас у гості прийшов Гном-скоромовець, але він розгубив усі свої слова. Допоможемо йому їх знайти?». Використовувалися загадки, короткі віршики, ігрові персонажі або проблемні ситуації, що мали на меті

привернути увагу дітей до мовленнєвої гри. Артикуляційна гімнастика (3–5 хвилин) полягала у проведенні комплексу вправ для розігріву артикуляційного апарату, спрямованих на розвиток рухливості язика, губ, щелеп. Прикладами таких вправ є «Гойдалка», «Конячка», «Лопатка», «Чашечка», які виконувалися в ігровій формі, імітуючи рухи тварин чи предметів. Це готувало мовленнєвий апарат до чіткої вимови складних звуків у скоромовках.

Безпосередня робота зі скоромовкою (10–15 хвилин) розпочиналася з ознайомлення, де вихователь чітко, виразно промовляв скоромовку у повільному темпі, з виділенням складних звуків. Далі слідував аналіз змісту, що передбачав коротку бесіду про зміст скоромовки, її героїв, ситуацію, допомагаючи дітям усвідомити лексичне значення слів та розширити словниковий запас. Лексична робота включала пояснення незрозумілих слів, добір синонімів/антонімів, утворення нових слів від кореня скоромовки. Після цього відбувалося повторення хором — колективне промовляння скоромовки в повільному темпі, а потім індивідуальне промовляння окремими дітьми з корекцією вихователем. Ігрові вправи зі скоромовкою були різноманітними: «Скоромовка-передавалка» (дитина починає скоромовку, а інша продовжує), «Промов швидко, промов повільно» (зміна темпу промовляння), «Промов з різною інтонацією» (радісно, сумно, здивовано). Особливо ефективною була «Скоромовка-пантоміма», коли промовляння скоромовки супроводжувалося рухами, що ілюструють її зміст. Наприклад, для скоромовки «Летів горобець, сів на стовпець. Не чіпай, горобця, упаде зі стовпця» діти могли імітувати політ пташки, присідання, хитання. Це стимулювало зв'язок мовлення з рухом та візуалізацією, посилюючи запам'ятовування. Крім того, використовувалися вправи «Додай слово» (вихователь починає скоромовку, діти доповнюють пропущені слова), «Знайди пару» (використання карток зі скоромовками, що містять слова з однаковими звуками, для їх диференціації) та «Скоромовка-драма» (розігрування змісту скоромовки за ролями), що сприяло розвитку діалогічного та зв'язного мовлення, а також граматичного ладу через активне використання різних мовленнєвих конструкцій. Робота над темпом і ритмом

полягала у промовлянні скоромовок з відстукуванням ритму, плесканням у долоні, використанням дитячих музичних інструментів, що допомагало формувати правильний темп і плавність мовлення, розвиваючи фонематичний слух та відчуття ритму мови.

Завершувалося заняття рефлексією (2–3 хвилини), під час якої відбувалося підбивання підсумків, самооцінка та взаємооцінка. Вихователь пропонував дітям розповісти, яка скоромовка сподобалася найбільше, що було найскладнішим, що вдалося добре. Це сприяло розвитку самоконтролю та самооцінки мовленнєвих навичок.

Впровадження методики в освітній процес експериментальної групи відбувалося через різноманітні форми та методи роботи. Скоромовки використовувалися не лише як окремі вправи, а й інтегрувалися у щоденну діяльність дітей: під час ранкових зустрічей, фізкультурних пауз, мовленнєвих занять, дидактичних ігор, прогулянок та самостійної діяльності. Застосовувалися такі прийоми, як повторення скоромовок у різному темпі (від повільного до швидкого), пошепки, з різною інтонацією, з опорою на рухи та міміку, з використанням наочності (картинки, предмети, схеми) та елементів театралізації. Задля диференційованого підходу завдання адаптувалися до індивідуальних можливостей кожної дитини, забезпечуючи оптимальний темп та складність. Окрім індивідуальної роботи, активно використовувалися групові та фронтальні форми взаємодії, що сприяло не лише мовленнєвому, а й соціально-комунікативному розвитку дітей, формуванню навичок взаємодії та співпраці.

Серед дидактичного забезпечення активно застосовувалися власні розроблені ілюстрації, предметні та сюжетні картинки для кожної скоромовки, що допомагали дітям візуалізувати зміст і краще його запам'ятовувати. Використовувалися фланелеграфи, магнітні дошки, набори іграшок, які ставали «героями» скоромовок. Для розвитку артикуляції та дихання застосовувалися невеликі дзеркала, свистки, вертушки. Також

використовувалися аудіозаписи скоромовок у виконанні професійних дикторів або дітей для зразка та мотивації.

Взаємодія з дітьми під час формувального етапу була побудована на принципах партнерства та ігрової діяльності, що є фундаментальним для дошкільного віку. Кожен день розпочинався з «ранкового кола», де діти ділилися враженнями, вчилися слухати одне одного, а педагог інтегрував короткі мовленнєві розминки, включаючи скоромовки. Основним методом роботи була гра. Скоромовки впліталися в сюжетно-рольові ігри (наприклад, «Магазин звуків», де діти «купували» звуки, вимовляючи скоромовки, і для отримання «товару» потрібно було чисто промовити певну скоромовку), дидактичні ігри («Знайди пару» для римованих скоромовок, «Хто швидше» для змагання у темпі вимови, «Мовний потяг» — де кожний «вагончик» додавав свою скоромовку до «потяга») та рухливі ігри («Скоромовковий марафон» із пробіжкою після правильного промовляння, «Передай скоромовку по колу» з елементами пантоміми).

Індивідуальна робота була невіддільною частиною методики. Вона передбачала адресну допомогу дітям, які мали специфічні труднощі з певними звуками або граматичними конструкціями. Це досягалося шляхом багаторазового цілеспрямованого повторення проблемних звуків у ізоляції та в словах, використання дзеркала для самоконтролю артикуляції (діти бачили рух свого язика та губ), а також ігрових прийомів, адаптованих до індивідуальних потреб кожної дитини (наприклад, «видування сніжинок» для розвитку сильного видиху при свистячих звуках). Важливим елементом було створення ситуацій успіху для кожної дитини, заохочення навіть найменших досягнень, що підвищувало їхню впевненість у власних силах та мотивацію до подальшої роботи. Така інтеграція скоромовок у природне розвивальне середовище забезпечила їхнє ненав'язливе, але ефективне засвоєння, перетворюючи навчання на захопливий процес, а не на рутинну вправу.

Основні форми та методи роботи зі скоромовками, що застосовувалися під час формувального етапу, узагальнені в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Форми та методи роботи зі скоромовками на формувальному етапі

Форма роботи	Методи та прийоми	Приклади використання
1	2	3
Індивідуальна робота	Артикуляційна гімнастика; багаторазове повторення проблемних звуків та слів;	Цілеспрямована робота з дитиною, яка має порушення певних звуків: вимовляння скоромовок з акцентом на

Продовження табл. 2.6

1	2	3
	використання дзеркала; ігрові вправи, адаптовані до індивідуальних потреб.	«важкий» звук; використання дзеркала для самоконтролю артикуляції; ігри на розвиток дихання (наприклад, «видування сніжинок» для свистячих).
Групова робота	Хорове та індивідуальне повторення; змагальні ігри («Хто швидше?»); використання скоромовок у дидактичних іграх («Мовний потяг», «Знайди пару»).	Діти разом промовляють скоромовки; змагаються, хто швидше і чіткіше повторить скоромовку; «Мовний потяг» — кожен «вагончик» додає свою скоромовку; «Знайди пару» — до скоромовки підібрати картинку-відповідь.
Фронтальна робота	Ранкові зустрічі з мовленнєвою розминкою; фізкультхвилинки зі скоромовками; включення в сюжетно-рольові та рухливі ігри.	На ранковому колі — колективне промовляння скоромовок; фізкультхвилинки з рухами під скоромовки («Ходить квочка коло кілочка»); інтеграція в сюжетно-рольові ігри («Магазин звуків» — для покупки потрібно чітко промовити скоромовку).
Самостійна діяльність	Організація мовленнєвих куточків; доступність дидактичних матеріалів зі скоромовками; заохочення до самостійного відтворення.	Куточки з картками скоромовок, ілюстраціями, дзеркалами, наборами фігурок для інсценування; діти самостійно обирають скоромовки для повторення, інсценують їх.

Робота з батьками	Консультації, рекомендації щодо використання скоромовок вдома; спільні ігри.	Надання батькам пам'яток з прикладами скоромовок та ігор для використання їх вдома; проведення вихователями майстер-класів або батьківських зборів на тему мовленнєвого розвитку за допомогою скоромовок.
-------------------	--	---

На основі спостережень за мовленнєвою діяльністю дітей та результатів опитування педагогів було виявлено, що більшість дітей середнього дошкільного віку мають проблеми з правильною вимовою звуків [р], [л], [ч], [ж], [ш], [ц] (відбувається спотворення: пом'якшена вимова, пропуск або заміна іншим звуком). Особливо це стосується сонорних та шиплячих звуків. До того ж поширеними помилками є проблеми з темпом (надмірно уповільнене, розтягнуте або пришвидшене, квапливе мовлення), «проковтування» закінчень, порушення порядку слів у реченні. Тому при організації роботи зі скоромовками було враховано дані особливості [15]; [19]; [24]; [38]; [51].

Для забезпечення диференційованого підходу, скоромовки підбиралися з урахуванням вікових особливостей дітей та їхнього рівня мовленнєвого розвитку.

Для дітей середнього дошкільного віку (4–5 років) використовувалися короткі скоромовки з простим ритмом і повторюваними, легко артикульованими звуками. Вони супроводжувалися яскравою наочністю (іграшками, картками із зображеннями героїв скоромовок), мімікою та жестами, що робило процес яскравим і динамічним, допомагало краще запам'ятовувати та наслідувати. Заняття тривали 20–25 хвилин, зосереджуючись на емоційному залученні. Мета роботи: розвиток артикуляційного апарату, засвоєння простих звуків, уточнення вимови свистячих, шиплячих звуків, автоматизація звуків у словах, розвиток фонематичного слуху, формування почуття ритму, розширення словника, формування граматичної будови.

Зі старшими дошкільнятами (5–6 років) впроваджувалися складніші скоромовки, що містили більше шиплячих, свистячих, сонорних звуків та складних звукосполучень. Активно використовувалися елементи театралізації та драматизації, де діти могли розігравати мініатюри за сюжетом скоромовки, створюючи власних персонажів та діалоги. Також впроваджувалися творчі завдання, такі як «додумай продовження скоромовки», «придумай рухи до скоромовки», «намалюй скоромовку», що стимулювало їхню уяву та креативність, розвивало зв'язне мовлення та художньо-естетичні здібності. Тривалість занять збільшувалася до 30–35 хвилин, з акцентом на самостійну діяльність дітей. Мета роботи: автоматизація всіх звуків, розвиток темпу та ритму мовлення, формування зв'язного та виразного мовлення, збагачення словника, корекція складних звукосполучень.

Для повного розуміння контексту експерименту, важливо також описати зміст роботи з мовленнєвого розвитку, яка проводилася у контрольній групі. У табл. 2.7 узагальнено особливості «традиційної» програми, за якою працювала контрольна група, що дозволить надалі провести об'єктивне порівняння динаміки розвитку мовлення в обох групах.

Таблиця 2.7

Зміст роботи з мовленнєвого розвитку в контрольній групі (традиційна програма)

Компонент мовлення	Основні напрями та прийоми роботи	Особливості та відмінності від експериментальної методики
Звуковимова та фонематичний слух	Проведення артикуляційної гімнастики; повторення чистомовок; дидактичні ігри на розрізнення звуків.	Використання скоромовок не було систематичним та цілеспрямованим; фокус на ізольованих звуках та простих складах без інтеграції в ігрові сюжети.
Словниковий запас	Збагачення словника через читання художньої літератури, розглядання	Менш активне використання специфічних вправ на закріплення

	картинок, бесіди про навколишній світ.	нових слів у контексті швидкомовного мовлення.
Граматична будова мовлення	Формування граматичних навичок через мовні ігри, конструювання речень, виправлення помилок педагогом.	Відсутність цілеспрямованих ігор та вправ зі скоромовками, які ефективно автоматизують граматичні конструкції.

Продовження табл. 2.7

Зв'язне мовлення	Розвиток через переказ текстів, складання розповідей за картинками, ситуативні розмови.	Обмежене застосування матеріалів, що інтенсивно розвивають темп, ритм та виразність мовлення, як це роблять скоромовки.
Мовленнєва активність та мотивація	Стимулювання мовленнєвої активності через заохочення, створення комфортного середовища для спілкування.	Менший акцент на елементах змагання, ігрової мотивації та самостійному відтворенні складних мовленнєвих одиниць (якими є скоромовки), що могло впливати на рівень ініціативи.

Роль педагога на формувальному етапі була багатогранною. Вихователь виступав не тільки як організатор та керівник мовленнєвої діяльності, а і як зразковий мовленнєвий приклад. Він демонстрував чітку дикцію, правильний темп, інтонаційну виразність. Вихователь створював атмосферу довіри та зацікавленості, заохочував мовленнєву ініціативу дітей, надавав індивідуальну допомогу та підтримку тим, хто цього потребував, враховуючи індивідуальні особливості мовленнєвого розвитку кожної дитини. Важливою була і роль спостерігача, який фіксував прогрес та труднощі, адаптуючи завдання під потреби групи та окремих вихованців. Заняття проводилися в ігровій, динамічній формі, що дозволяло підтримувати високий рівень зацікавленості дітей протягом усього періоду експерименту. Важливим аспектом було також навчання педагогів експериментальної групи ефективним прийомам роботи зі скоромовками та їх інтеграції в освітній

процес. Одночасно, надання рекомендацій батькам для закріплення набутих навичок у домашніх умовах забезпечувало безперервність розвивального впливу [38, с. 216].

Співпраця з батьками розглядалася як невіддільна частина формувального етапу, адже сімейне оточення відіграє ключову роль у мовленнєвому розвитку дитини. Педагоги експериментальної групи регулярно проводили індивідуальні консультації та групові зустрічі для батьків, на яких вони пояснювали значення скоромовок для розвитку мовлення та артикуляції. Під час цих зустрічей демонструвалися конкретні ігрові прийоми та вправи зі скоромовками, які батьки могли застосовувати вдома. Батькам також надавали дидактичні матеріали, такі як пам'ятки з текстами скоромовок та рекомендації щодо їх використання під час повсякденних справ, наприклад, під час прогулянки, одягання чи ігор.

Окрім цього, педагоги активно заохочували батьків до створення «мовленнєвих куточків» вдома, де дитина могла б вільно використовувати скоромовки. Вони також систематично збирали зворотний зв'язок від батьків щодо прогресу дітей та викликів, з якими ті стикалися, що дозволяло коригувати індивідуальні завдання відповідно до потреб. Така системна взаємодія з родиною забезпечила єдність педагогічних впливів і сприяла не лише закріпленню, а й прискоренню позитивних змін у мовленнєвому розвитку дітей [38, с. 216, 217].

На основі вищезазначеного матеріалу можна підбити такі підсумки:
— розроблена методика використання скоромовок базувалася на ключових дидактичних та психолого-педагогічних принципах, що забезпечували її ефективність. Принцип доступності вимагав поступового ускладнення матеріалу: від простих коротких скоромовок до складніших, від легких для артикуляції звуків до складних звукосполучень. Принцип систематичності реалізовувався через регулярне включення скоромовок у щоденний розпорядок дня дітей, а не лише у спеціально відведені заняття. Принцип наочності забезпечувався використанням картинок, іграшок, схем, які

візуалізували зміст скоромовок та допомагали дітям краще запам'ятовувати та відтворювати їх. Принцип свідомості та активності підтримувався через залучення дітей до ігрової діяльності, де скоромовки були частиною захопливого сюжету, а також через заохочення їхньої самостійної мовленнєвої ініціативи.

— під час формувального етапу, кожна скоромовка в експериментальній групі впроваджувалася за чіткою поетапною схемою. Спочатку відбувався етап ознайомлення: педагог емоційно та виразно декламував скоромовку, привертаючи увагу дітей, пояснював незнайомі слова та вирази за допомогою наочності або дій. Важливо було створити позитивний емоційний фон. На етапі заучування використовувалися різноманітні прийоми: хорове повторення, індивідуальне промовляння, заучування по частинах («ланцюжком»), промовляння з опорою на рухи, пальчикові ігри, що відображали зміст скоромовки. Етап закріплення передбачав включення скоромовки в різноманітні дидактичні та рухливі ігри, такі як «Скоромовковий театр» (де діти інсценували скоромовки), «Відлуння» (повторення скоромовки з різною гучністю та темпом), «Злови звук» (виділення певних звуків у скоромовці). Індивідуальна робота, як уже зазначалося, була спрямована на подолання специфічних мовленнєвих труднощів за допомогою артикуляційної гімнастики та цілеспрямованих вправ. Завершальний етап — автоматизація та перенесення у вільне мовлення: передбачав спонукання дітей до самостійного використання скоромовок у повсякденному спілкуванні, придумуванні власних варіантів або перефразуванні.

— паралельно, на даному етапі, освітня діяльність у контрольній групі здійснювалася за стандартною програмою, що дозволило надалі провести об'єктивне порівняння динаміки розвитку мовлення в обох групах.

2.3. Аналіз та інтерпретація результатів контрольного етапу експерименту та визначення ефективності розробленої методики

Контрольний етап експериментального дослідження мав на меті узагальнення та об'єктивну оцінку ефективності розробленої методики використання скоромовок у розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Після завершення формувального впливу було проведено повторну діагностику мовленнєвого розвитку дітей як експериментальної, так і контрольної груп, використовуючи ті самі діагностичні інструменти, що й на констатувальному етапі. Це дозволило отримати порівняльні дані, які відображають динаміку змін у мовленнєвому розвитку кожної дитини та груп загалом.

Для ілюстрації початкових даних звернемося до табл. 2.8, яка демонструє результати діагностики рівня мовленнєвого розвитку дітей експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі.

Таблиця 2.8

Загальні результати діагностики рівня мовленнєвого розвитку дітей експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	4	18.2	4	18.2
Середній	10	45.4	10	45.4
Низький	8	36.4	8	36.4
Усього	22	100	22	100

**Складено автором на основі проведеного дослідження*

Як ми бачимо в таблиці 2.8, на початку експерименту (констатувальний етап) показники мовленнєвого розвитку дітей в обох групах були приблизно однаковими, що підтверджувало гомогенність вибірки та створювало об'єктивні умови для проведення формувального експерименту.

Після цілеспрямованого впровадження розробленої методики в експериментальній групі спостерігалася значна позитивна динаміка за всіма

досліджуваними параметрами мовленнєвого розвитку, що кардинально відрізнялася від змін у контрольній групі. Зокрема, було відзначено помітне покращення звуковимови, артикуляції, фонематичного слуху, розширення активного та пасивного словникового запасу, а також якісні зміни у граматичній будові та зв'язному мовленні дітей експериментальної групи. Результати діагностики на контрольному етапі представлені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Загальні результати діагностики рівня мовленнєвого розвитку дітей експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	13	59.1	4	18.2
Середній	8	36.4	12	54.5
Низький	1	4.5	6	27.3
Усього	22	100	22	100

**Складено автором на основі проведеного дослідження*

Аналіз результатів контрольного зрізу, зазначених в таблиці 2.9, засвідчив суттєві відмінності в динаміці мовленнєвого розвитку між експериментальною та контрольною групами.

Порівнюючи дані табл. 2.8 та табл. 2.9, чітко видно значущий перехід значної кількості дітей експериментальної групи на вищі рівні розвитку порівняно з контрольною групою, де такі зміни були мінімальними або зовсім відсутніми. Наприклад, якщо на констатувальному етапі більшість дітей обох груп перебувала на середньому та низькому рівнях, то після формувального експерименту в експериментальній групі відсоток дітей з високим рівнем мовленнєвого розвитку суттєво зріс. Це свідчить про те, що позитивні зміни в експериментальній групі не є випадковими, а стали результатом цілеспрямованого педагогічного впливу, тому в групі, де застосовувалася розроблена методика, спостерігається значно вища динаміка розвитку.

Результати переконливо демонструють значний якісний стрибок у мовленнєвому розвитку дітей експериментальної групи. Частка дітей з високим рівнем зросла майже втричі (з 18.2 % до 59.1 %), тоді як кількість дітей з низьким рівнем скоротилася майже до нуля (з 36.4 % до 4.5 %). У контрольній групі подібної динаміки не спостерігається: відсоток дітей з високим рівнем залишився незмінним, а кількість дітей з низьким рівнем зменшилася незначно.

Для більш наочного представлення індивідуального прогресу, що спостерігався в експериментальній групі, а також для порівняння з контрольною групою, використаємо табл. 2.10, яка відображає переходи дітей між рівнями мовленнєвого розвитку.

Таблиця 2.10

Перехід дітей між рівнями мовленнєвого розвитку в експериментальній та контрольній групах (кількість дітей / % від групи)

Початковий рівень	Кінцевий рівень	Експериментальна група (N=22)	Контрольна група (N=22)
Низький (8 дітей)	Низький	1 / 4.5%	6 / 27.3%
	Середній	5 / 22.7%	2 / 9.1%
	Високий	2 / 9.1%	0 / 0%
Середній (10 дітей)	Низький	0 / 0%	0 / 0%
	Середній	4 / 18.2%	7 / 31.8%
	Високий	6 / 27.3%	3 / 13.6%
Високий (4 дітей)	Низький	0 / 0%	0 / 0%
	Середній	0 / 0%	0 / 0%
	Високий	4 / 18.2%	4 / 18.2%

**Складено автором на основі проведеного дослідження*

Як видно з табл. 2.10, аналіз індивідуальних траєкторій розвитку виявив, що в експериментальній групі значна кількість дітей, які на початку мали низький рівень мовленнєвого розвитку, перейшли на середній (22.7%), а частина (9.1%) — навіть на високий рівень. Серед дітей із середнім рівнем

27.3% досягли високого рівня мовленнєвого розвитку. У контрольній групі лише 9.1% дітей з низького рівня змогли перейти на середній, і жодна дитина не досягла високого рівня з початкового низького чи середнього. Це підкреслює не просто загальну позитивну динаміку, а й здатність методики сприяти значному індивідуальному прогресу, тоді як у контрольній групі подібні якісні зміни були мінімальними.

Детальний аналіз динаміки корекції специфічних мовленнєвих помилок в експериментальній та контрольній групах на констатувальному та контрольному етапах представлений у табл. 2.11. Це дозволяє більш чітко простежити, на які саме види порушень методика мала найбільший вплив, а також порівняти абсолютні та відносні зміни.

Таблиця 2.11

Динаміка зменшення типових мовленнєвих помилок в експериментальній та контрольній групах (кількість дітей / % від групи)

Вид мовленнєвої помилки	Етап	Експериментальна група (N=22)	Контрольна група (N=22)
Порушення свистячих звуків (С,З,Ц)	Констатувальний	15 / 68.2%	15 / 68.2%
	Контрольний	3 / 13.6%	12 / 54.5%
	Зменшення	12 дітей / 54.6%	3 дітей / 13.7%
Порушення шиплячих звуків (Ш,Ж,Ч,Щ)	Констатувальний	14 / 63.6%	14 / 63.6%
	Контрольний	3 / 13.6%	11 / 50%
	Зменшення	11 дітей / 50%	3 дітей / 13.6%
Заміни/пропуски звуків у складних словах	Констатувальний	12 / 54.5%	12 / 54.5%
	Контрольний	3 / 13.6%	9 / 40.9%
	Зменшення	9 дітей / 40.9%	3 дітей / 13.6%
Аграматизми (узгодження, відмінки)	Констатувальний	13 / 59.1%	13 / 59.1%
	Контрольний	4 / 18.2%	10 / 45.5%
	Зменшення	9 дітей / 40.9%	3 дітей / 13.6%

**Складено автором на основі проведеного дослідження*

Як видно з табл. 2.11, на початку дослідження в обох групах значна кількість дітей демонструвала типові порушення звуковимови та граматичної

будови мовлення. Зокрема, 15 дітей (68.2%) в кожній групі мали порушення свистячих звуків, а 14 дітей (63.6%) — шиплячих. Після формувального етапу в експериментальній групі спостерігалось суттєве зменшення кількості дітей з цими помилками: кількість дітей з порушеннями свистячих звуків зменшилася на 12 (54.6%), шиплячих — на 11 (50%), заміни/пропуски у складних словах — на 9 (40.9%), а аграматизми — також на 9 (40.9%). У контрольній групі, хоча і відбулися певні зміни (за рахунок природного розвитку), вони були значно менш вираженими — зменшення кількості дітей з певними помилками становило близько 3 дітей (13.6%). Це наочно демонструє цілеспрямовану та ефективну корекційну дію розробленої методики на основні типи мовленнєвих помилок.

Детальний аналіз, відображений у табл. 2.11, показав, що найбільші позитивні зміни в експериментальній групі відбулися у сфері звуковимови та фонематичного слуху. Зокрема, зафіксовано зменшення кількості дітей з порушеннями свистячих звуків на 12 осіб (54.6%), а з порушеннями шиплячих — на 11 осіб (50%). Кількість пропусків та замін звуків у складних словах знизилася на 9 дітей (40.9%). Це свідчить про ефективність скоромовок як засобу розвитку артикуляційного апарату та уточнення звуковимови. Покращився також і словниковий запас: активний словник дітей експериментальної групи збільшився в середньому на 35–40% за рахунок іменників та слів, що позначають дії та ознаки, які часто зустрічаються в скоромовках. Діти почали впевненіше використовувати синоніми та антоніми. У граматичній будові мовлення кількість дітей з аграматизмами зменшилася на 9 осіб (40.9%). Зв'язне мовлення стало більш розгорнутим та логічним. Середня кількість речень у переказах зросла на 2–3 речення, а розповіді за сюжетними картинками стали більш послідовними та змістовними, з меншою кількістю пауз та повторів. Водночас, деякі складні сонорні звуки [р], [л] або їх поєднання з іншими приголосними потребували додаткової індивідуальної корекції, що вказує на потребу у тривалішій та спеціалізованій роботі в окремих випадках. Якісно змінилися темп, ритм та інтонація мовлення дітей:

воно стало більш плавним, виразним, з правильно розставленими логічними наголосами, що є прямим наслідком систематичної роботи зі скоромовками.

Окрім безпосереднього мовленнєвого розвитку, систематична робота зі скоромовками в експериментальній групі сприяла покращенню таких немовленнєвих процесів, як обсяг та стійкість слухової уваги (діти краще зосереджувалися на інструкціях та мовленнєвому матеріалі), а також вербальної пам'яті (краще запам'ятовували вірші та інструкції). Спостереження також показали підвищення рівня саморегуляції та ініціативності дітей у мовленнєвій діяльності. Важливим фактором успіху була системність та емоційна насиченість занять, а також тісна співпраця з батьками, які отримували рекомендації щодо закріплення скоромовок у домашніх умовах. Основним обмеженням дослідження може бути його тривалість (чотири місяці), хоча за цей період було досягнуто значних результатів. Розмір вибірки, хоч і достатній для статистичної обробки, не дозволяє повністю генералізувати результати на всю популяцію дітей.

Наша робота підтверджує, що цілеспрямоване використання скоромовок, які є унікальним засобом народної педагогіки, може значно прискорити цей процес. Зокрема, на відміну від багатьох методик, що акцентують увагу лише на артикуляції, наша методика показала комплексний вплив на всі компоненти мовлення, включаючи зв'язне мовлення та мовленнєву ініціативність. Це підтверджує гіпотезу про багатофункціональний характер скоромовок як розвивального інструменту.

На основі отриманих даних, що підтверджують високу ефективність розробленої методики, наполегливо рекомендується її інтеграція як обов'язкового та систематичного компонента освітнього процесу в дошкільних закладах. Це передбачає глибоке впровадження скоромовок не лише у спеціально відведені заняття з розвитку мовлення, але й їх активне використання впродовж усього дня. Важливо інтегрувати скоромовки в повсякденну діяльність, таку як ранкові зустрічі, фізкультхвилинки, прогулянки, а також режимні моменти, як-от переодягання, миття рук чи

підготовка до сну. Крім того, скоромовки можуть бути успішно поєднані з елементами інших інтегрованих занять, включаючи музичні, художні, природознавчі та логіко-математичні, створюючи тематичні тижні або дні, присвячені певним звукам чи лексичним темам.

Для заохочення самостійної мовленнєвої активності рекомендується створення у групових кімнатах спеціальних «мовленнєвих куточків», обладнаних ігровими посібниками, що спонукають дітей до самостійного використання скоромовок, наприклад, картками з текстами та зображеннями, «кубиками скоромовок» або дзеркалами для самоконтролю артикуляції [28, с. 54].

Щодо забезпечення максимальної ефективності впровадження методики критично важливою є організація постійного моніторингу мовленнєвого розвитку дітей та індивідуалізація завдань відповідно до їхніх потреб. Це включає застосування систематичних спостережень, таких як короткі індивідуальні та групові оцінки, неформальні бесіди та створення спонтанних ситуацій для виявлення прогресу та труднощів. Рекомендується ведення індивідуальних мовленнєвих «паспортів» або коротких нотаток, що фіксують динаміку розвитку кожного вихованця, його успіхи та зони найближчого розвитку. На основі цих даних слід реалізовувати диференційований підхід, пропонуючи різнорівневі завдання, організовуючи роботу в малих підгрупах для корекції специфічних порушень мовлення та надаючи адресну допомогу дітям, які потребують посиленої індивідуальної уваги.

Успішне впровадження методики значною мірою залежить від професійної компетентності педагогів, тому регулярне проведення семінарів та тренінгів є ключовим. Ці заходи мають бути спрямовані на поглиблення знань вихователів про методику роботи зі скоромовками та її ефективну інтеграцію у різні види дитячої діяльності. Особливо ефективними є практичні майстер-класи, де педагоги можуть безпосередньо випробувати різні ігрові прийоми. Також слід заохочувати обмін досвідом шляхом організації круглих столів, відкритих занять та вебінарів, а також залучати до тренінгів фахівців

(логопедів, психологів, музичних керівників) для забезпечення комплексного підходу. Створення колективного банку ідей та кращих практик зі скоромовками буде цінним ресурсом для педагогічної спільноти [50, с. 253].

Критично важливим аспектом є також розробка високоякісних методичних посібників та дидактичних матеріалів для вихователів. Ці матеріали повинні містити конкретні приклади ігор та вправ зі скоромовками, орієнтованих на різні вікові групи дошкільнят. До їхнього складу можуть входити наочні посібники (картки зі скоромовками та відповідними сюжетними малюнками, схеми-опори), аудіо- та відеоматеріали (професійні записи скоромовок, відеоуроки з артикуляційних вправ), а також прості інтерактивні ігри та тематичні збірки скоромовок, систематизовані за звуковим складом чи лексичними темами [50, с. 253].

Не менш важливою є активна участь батьків у мовленнєвому розвитку своїх дітей через використання скоромовок у домашніх умовах. Шляхом надання їм чітких рекомендацій та прикладів можна створити єдине мовленнєве середовище, що значно посилить набуті в закладі навички. Це може бути реалізовано через проведення батьківських семінарів та вебінарів, надання інформаційних буклетів з порадами, організацію спільних «скоромовкових» челенджів та конкурсів, а також використання електронних каналів зв'язку для обміну корисними матеріалами (аудіозаписи, відео, посилання) [50, с. 253].

Для візуального узагальнення ключових рекомендацій та їх практичного застосування у різних аспектах освітнього процесу, розглянемо наступні таблиці.

Таблиця 2.12

Інтеграція скоромовок у освітній процес дошкільного закладу

Напрямок інтеграції	Приклади застосування	Додаткові рекомендації
Повсякденна діяльність	Ранкові зустрічі, фізкультхвилинки, прогулянки, режимні моменти.	Використовувати скоромовки для переходу між видами діяльності, зняття напруги, розвитку уваги.
Інтегровані заняття	Музичні, художні, природознавчі, логіко-математичні заняття. Створення тематичних тижнів/днів.	Поєднувати скоромовки з рухом, співом, малюванням, іграми з лічильним матеріалом.
Вільна ігрова діяльність	Створення «мовленнєвих куточків» з картками, кубиками скоромовок, дзеркалами.	Заохочувати дітей до самостійного вибору скоромовок та їх використання у сюжетно-рольових іграх.

Дана таблиця деталізує, як саме скоромовки можуть бути гармонійно вплетені в різні аспекти функціонування дошкільного закладу, від щоденних рутин до вільної гри. Вона демонструє гнучкість методики та її потенціал для забезпечення постійного мовленнєвого розвитку. Далі, для ефективного відстеження прогресу та індивідуалізації навчання, ми представляємо рекомендації щодо організації моніторингу мовленнєвого розвитку дітей.

Таблиця 2.13

Організація моніторингу та індивідуалізації мовленнєвого розвитку

Аспект моніторингу/індивідуалізації	Опис та практичні кроки	Результат
1	2	3
Систематичні спостереження	Короткі індивідуальні та групові спостереження, неформальні бесіди, створення спонтанних мовленнєвих ситуацій.	Об'єктивна оцінка поточного стану мовленнєвого розвитку та виявлення динаміки.

Продовження табл. 2.13

1	2	3
Індивідуальні «паспорти»	Ведення нотаток про успіхи та труднощі кожного вихованця, фіксація зон найближчого розвитку.	Адаптація освітнього процесу під потреби кожної дитини, підвищення мотивації.
Диференційований підхід	Різнорівневі завдання, робота в малих підгрупах, адресна допомога дітям з особливими мовленнєвими потребами.	Забезпечення оптимальних умов для розвитку кожного вихованця відповідно до його темпу.

У табл. 2.13 подано конкретні кроки для забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини, що є запорукою максимальної ефективності методики. Вона підкреслює важливість постійного відстеження прогресу та гнучкості в плануванні педагогічного процесу.

Наступна таблиця присвячена ключовому елементу успішного впровадження — професійному розвитку педагогів.

Таблиця 2.14

Напрями професійного розвитку педагогів

Форма професійного розвитку	Зміст та мета	Очікуваний результат
1	2	3
Практичні майстер-класи	Демонстрація та відпрацювання ігрових прийомів, артикуляційних вправ, інтеграції скоромовок.	Розвиток практичних навичок педагогів, підвищення впевненості у застосуванні методики.
Обмін досвідом	Круглі столи, відкриті заняття, вебінари. Обговорення прикладів успішних підходів та вирішення проблемних ситуацій.	Формування спільноти професійного зростання, поширення ефективних практик.

Продовження табл. 2.14

1	2	3
Залучення фахівців	Спільні тренінги з різними фахівцями (логопедами, психологами, музичними керівниками).	Комплексне розуміння впливу скоромовок на розвиток дитини, міждисциплінарний підхід.
Створення банку ідей	Накопичення та систематизація ефективних ігор, сценаріїв, дидактичних матеріалів зі скоромовками.	Доступ до перевірених ресурсів, економія часу на підготовку.

У табл. 2.14 проілюстровано різноманітність форм та напрямів роботи з педагогічним колективом, спрямованих на посилення їхніх знань та практичних навичок у роботі зі скоромовками. Вона підкреслює значення постійного навчання та обміну досвідом.

Завершальна таблиця у цьому розділі висвітлює важливість залучення батьків до освітнього процесу, що є необхідним для створення єдиного мовленнєвого середовища.

Таблиця 2.15

Рекомендації для співпраці з батьками

Форма співпраці з батьками	Зміст та мета	Очікуваний результат
1	2	3
Батьківські семінари/вебінари	Ознайомлення з методикою, її перевагами, демонстрація прийомів домашньої роботи зі скоромовками.	Підвищення обізнаності батьків, формування їх активної позиції щодо мовленнєвого розвитку.
Інформаційні буклети	Короткі пам'ятки з прикладами скоромовок для дому, рекомендації щодо інтеграції у повсякденне життя.	Надання батькам практичних інструментів для роботи з дітьми, підтримка єдиного підходу.

Продовження табл. 2.15

1	2	3
Спільні «скоромовкові» челенджі	Організація конкурсів, змагань, ігрових завдань для сімей.	Створення позитивної та ігрової атмосфери навколо мовленнєвої діяльності, зміцнення родинних зв'язків.
Електронні канали зв'язку	Розсилка аудіозаписів, відео, посилань на корисні ресурси.	Забезпечення швидкого доступу до матеріалів, підтримка постійного діалогу між закладом та родиною.

У табл. 2.15 представлені ефективні форми взаємодії з батьками, що дозволяють створити сприятливе мовленнєве середовище не лише в дошкільному закладі, а й удома. Це сприяє закріпленню набутих дітьми навичок та забезпечує комплексний підхід до їхнього розвитку.

Перспективою подальших досліджень та напрямом для вдосконалення методики є вивчення довгострокового впливу методики на мовленнєвий розвиток, а також її апробація на більшій вибірці дітей та в різних регіонах країни для підтвердження її універсальності та адаптивності до різноманітних умов. Це дозволить глибше зрозуміти механізми впливу скоромовок та їх потенціал для формування стійких мовленнєвих навичок у дошкільнят.

Таким чином, комплексний аналіз результатів контрольного етапу експерименту — як кількісний (статистичний), так і якісний — дозволяє зробити висновок про високу ефективність розробленої та апробованої методики використання скоромовок у розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Досягнута позитивна динаміка в експериментальній групі, що значно перевершує зміни у контрольній групі, підтверджує висунуту гіпотезу та обґрунтовує доцільність впровадження цієї методики в освітній процес дошкільних закладів.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було детально обґрунтовано вибір напрямів дослідження та представлено організацію експериментальної роботи, спрямованої на перевірку ефективності розробленої методики використання скоромовок для розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Було виявлено, що, попри значний психолого-педагогічний потенціал скоромовок для покращення артикуляції, фонематичного слуху та інших компонентів мовленнєвої системи, їхнє практичне застосування в освітніх закладах часто є епізодичним та безсистемним. Для розв'язання цієї проблеми було сплановано та проведено експеримент на базі ЗДО №21 «Смерічка» у м. Чернівці, в якому взяли участь 44 дитини дошкільного віку, розподілені на експериментальну та контрольну групи.

Експериментальна робота включала три основні етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. На констатувальному етапі проводилася комплексна діагностика початкового рівня мовленнєвого розвитку дітей обох груп за такими критеріями, як звуковимова, фонематичний слух, словниковий запас, граматичний лад, зв'язне та діалогічне мовлення, темп і ритм мовлення, а також мовленнєве дихання та голос. Формувальний етап передбачав цілеспрямоване впровадження розробленої методики з використанням скоромовок в експериментальній групі, яка базувалася на принципах ігрової діяльності, системності та диференційованого підходу, тоді як у контрольній групі робота велася за традиційними програмами. Результати контрольного етапу дослідження, отримані за допомогою повторної діагностики та математичної обробки даних (відсоткові показники, середнє значення), показали значну позитивну динаміку у мовленнєвому розвитку дітей експериментальної групи порівняно з контрольною. Зокрема, спостерігалось суттєве зменшення кількості дітей з порушеннями звуковимови та аграматизмами, а також зростання мовленнєвої активності та мотивації. Це свідчить про високу ефективність розробленої та апробованої методики використання скоромовок як засобу цілеспрямованого впливу на мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і стали підставою для таких висновків.

1. Розкрито сутність та закономірності мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Мовлення постає як багатогранний і цілісний процес оволодіння мовою та мовленнєвою діяльністю, що є фундаментом для формування мислення, пізнавальних процесів, соціальної адаптації та комунікації дитини. Цей розвиток відбувається поетапно, має індивідуальні відмінності та тісно пов'язаний з іншими психічними функціями, такими як мислення, пам'ять, увага та уява, що взаємно стимулюють один одного. Вирішальне значення у цьому процесі відіграє активна взаємодія дитини з дорослим у багатому мовленнєвому середовищі, а також використання чутливих періодів для найефективнішого засвоєння мовних навичок, причому ігрова діяльність є провідною формою навчання у дошкільному віці. Скоромовки визнаються унікальним лінгвістичним та культурологічним феноменом, який завдяки своїй фонетичній складності та ритміко-інтонаційним особливостям має потужний психолого-педагогічний потенціал для комплексного розвитку звуковимови, дикції, темпу, ритму, фонематичного слуху та загальної мовленнєвої координації.

2. Проаналізовано скоромовки як унікальний лінгвістичний феномен, розкрито їхню сутність як засобу цілеспрямованого тренування мовленнєвого апарату для вдосконалення дикції та артикуляції. Здійснено їх класифікацію за фонетичними, лексичними та синтаксичними особливостями, що дозволяє диференційовано підходити до їх вибору. Обґрунтовано багатогранний психолого-педагогічний потенціал скоромовок, що полягає у комплексному розвитку артикуляції, фонематичного слуху, словникового запасу, темпу мовлення, пам'яті, уваги, комунікативних навичок, а також їхню цінність та як частину культурної спадщини.

3. Здійснено аналіз стану проблеми використання скоромовок у науково-методичній літературі та освітній практиці. Виявлено, що, попри загальне

визнання цінності скоромовок для розвитку мовлення дітей дошкільного віку в іноземній та вітчизняній науково-методичній літературі (що підкреслюють їхній вплив на фонетику, когнітивний розвиток, мовленнєву терапію та ігровий характер навчання), їх практичне застосування в освітніх закладах часто є епізодичним та безсистемним. Недостатня розробленість детальних методик, відсутність чітких критеріїв оцінки прогресу, а також програм для систематичного розвитку мовлення за допомогою скоромовок свідчать про нагальну потребу в подальших науково-методичних розробках та практичних рекомендацій. Це обґрунтовує необхідність дослідження та організації експериментальної роботи, спрямованої на впровадження системних, послідовних та ігрових підходів для повного розкриття психолого-педагогічного потенціалу скоромовок у розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

4. Обґрунтовано напрями дослідження та організацію експериментальної роботи з використання скоромовок. Таким чином, основний напрям дослідження полягав в обґрунтуванні, розробці та апробації методики, спрямованої на оптимізацію процесу використання скоромовок у дошкільній освіті. Організація експериментальної роботи, проведеної на базі ЗДО №21 «Смерічка» (м. Чернівці) за участю 44 дітей дошкільного віку (4–6 років), розподілених на експериментальну та контрольну групи, мала на меті об'єктивну перевірку висунутих гіпотез. Експеримент включав три етапи: констатувальний (виявлення початкового рівня мовленнєвого розвитку за комплексними критеріями), формувальний (цілеспрямоване впровадження розробленої методики в експериментальній групі на засадах ігрової діяльності, системності та диференційованого підходу, тоді як контрольна група працювала за традиційними програмами) та контрольний (повторна діагностика та статистичний аналіз даних для визначення ефективності методики).

5. Розроблено та впроваджено методику використання скоромовок для розвитку мовлення дітей дошкільного віку в межах формувального етапу

експерименту. Ця методика ґрунтувалася на провідних дидактичних принципах, таких як системність, послідовність, доступність, наочність, ігрова діяльність, індивідуалізація та комплексність впливу. Методика передбачала цілеспрямований вплив на всі компоненти мовленнєвої системи (фонетико-фонематичний, лексичний, граматичний та синтаксичний). Зміст методики було структуровано таким чином, щоб забезпечити поступове ускладнення завдань та інтеграцію скоромовок у різноманітні види дитячої діяльності. Типове заняття включало мотиваційний початок, артикуляційну гімнастику, безпосередню роботу зі скоромовкою (ознайомлення, аналіз змісту, лексична робота, повторення, ігрові вправи, робота над темпом і ритмом) та рефлексію. Впровадження методики здійснювалося через індивідуальну, групову, фронтальну та самостійну роботу, а також активну взаємодію з батьками, що забезпечувало єдність педагогічних впливів. Скоромовки підбиралися з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, а роль педагога полягала у створенні сприятливої атмосфери, демонстрації правильного мовленнєвого зразка, наданні індивідуальної підтримки та постійному відстежуванні динаміки розвитку. Це дозволило апробувати та перевірити цінність розробленої методики, її компонентів, прийомів та методів у реальних умовах освітнього процесу.

6. Проведено аналіз та інтерпретацію результатів експериментального дослідження та визначено ефективність розробленої методики. Аналіз контрольного етапу експерименту виявив суттєву позитивну динаміку мовленнєвого розвитку в експериментальній групі порівняно з контрольною. Якісний аналіз показав значний перехід дітей експериментальної групи на вищі рівні мовленнєвого розвитку, суттєве зменшення кількості типових мовленнєвих помилок (порушення свистячих, шиплячих, сонорних звуків, заміни/пропуски у складних словах, аграматизми), а також підвищення мовленнєвої ініціативності та мотивації. Це доводить високу ефективність розробленої методики використання скоромовок, яка забезпечила комплексний вплив на всі компоненти мовлення, покращила немовленнєві

процеси та сприяла формуванню позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності. Результати дослідження узгоджуються з даними науковців та підтверджують багатофункціональний характер скоромовок як розвивального інструменту, що обґрунтовує рекомендації щодо її системної інтеграції в освітній процес дошкільних закладів, постійного моніторингу, професійного розвитку педагогів та активної співпраці з батьками. Перспективою подальших досліджень є розширення наукових пошуків у напрямку вивчення довгострокового впливу розробленої методики на мовленнєвий та загальний розвиток дітей дошкільного віку. Це передбачає проведення лонгітюдних досліджень, які дозволять відстежити стійкість набутих мовленнєвих навичок та їхній вплив на подальше шкільне навчання та соціалізацію. Крім того, важливим напрямом є апробація методики на більшій та різноманітнішій вибірці дітей, включаючи дошкільнят з різними мовленнєвими порушеннями, а також в умовах різних типів освітніх закладів та регіонів країни. Це дасть змогу підтвердити її універсальність, адаптивність та розробити диференційовані рекомендації для використання в різних контекстах. Подальший розвиток методики може включати розробку інтерактивних цифрових ресурсів та ігор зі скоромовками для домашнього використання, а також дослідження ефективності використання скоромовок у багатомовних або інклюзивних освітніх середовищах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А.М. Дошкільна лінгводидактика : навч.-метод. посіб. для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 246 с. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2859/1/%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%A9%D0%A3%D0%9A_%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%95%D0%A2.pdf
2. Бавольська О. Роль малих фольклорних жанрів у вихованні звукової культури мовлення дошкільників. *Методика. Досвід*. Вересень. 2013. № 1–2 (62–63). URL: https://repository.moippo.mk.ua/upload/05-05-21_52735255.pdf
3. Базовий компонент дошкільної освіти : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
4. Белікова Н., Дмитрук О. Як скоромовки запам'ятати і швидко промовляти. Мнемокартки для дітей старшої групи. *Палітра педагога*, 2021. №3.
5. Белова О. Динаміка розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2024. № 1. С. 7–12. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/19795>
6. Белова О.Б. Концептуальні підходи до оцінки мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. / зб. наук. праць «*Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.М. Драгоманова*». Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 86. С. 29–34. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38009>
<https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/318f0e57-f355-48f9-9d37-5636898a02d1/content>
7. Бич Х. Малі фольклорні жанри як засіб формування мовленнєвої компетентності молодших школярів. *Студентський науковий вісник*.

Тернопіль, 2016. Вип. №40. С. 100–103. URL:
http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/stud-visnuk/stud_visn_16_40.pdf#page=100

8. Бобир О.І., Любарська І.П. Підготовка майбутніх вихователів до використання малих фольклорних жанрів у навчально-виховному процесі ДНЗ. *Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал*. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2017. С. 74–79. URL: http://library.zu.edu.ua/doc/creat_pedagog/12/2017_12.pdf

9. Богданець-Білоskalенко Н.І. Використання фольклорних творів у роботі з дітьми дошкільного віку. / *Zbiór raportów naukowych. «Literatura i kulturoznawstwo. Najnowsze badania naukowe. Teoria, praktyka»* (30.03.2015), 2015. С. 23–26. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/13009/1/Bogdanets_raport.pdf

10. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с. URL: https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/1679/1/bogush_a_m_doshkil_na_lingvodidaktika_teoriya_i_metodika_nav.pdf

11. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. *Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти*. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2006. 304 с. URL: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/Bohush-A.-ta-in.-Metodyka-orhanizatsii-khudozhno-movlennievoi-diialnosti-ditey-u-doshkilnykh-navch.zakladakh.pdf> https://library.udpu.edu.ua/library_files/409404.pdf

12. Богуш А., Маліновська Н. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку: *підручник для студентів педагогічних коледжів спеціальності 012 Дошкільна освіта*. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2021. 336 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0055345.pdf>

13. Боднар І.О., Якубенко І.О. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку за допомогою скоромовок. *VI Міжнародна науково-практична конференція «Future of science: innovations and perspectives»*, 21–23.04.2025, Стокгольм, Швеція. С. 222–225. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/43417/1/1.pdf>
<https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/FUTURE-OF-SCIENCE-INNOVATIONS-AND-PERSPECTIVES-21-23.04.25.pdf>

14. Буданцева Н.І. Використання мнемотехнології для розвитку та корекції мови дошкільнят. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. №2. С. 49–60. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Otros_2015_2_10

15. Генріх Е. Значення малих фольклорних жанрів у формування морального світогляду підростаючого покоління. /Збірник студентських наукових праць. № 2 (2). Рівне: РВЦ МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2014. С. 348–353. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/339>

16. Гоменюк Ю. Дитяча пареміографія як один із фольклорних засобів формування моральних якостей у дітей дошкільного віку. *Українознавчі студії*. 2013. № 13–14. С. 253–259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Us_2012-2013_13-14_28

17. Гринів А., Сорочинська О. Роль малих жанрів усної народної творчості у розвитку художньо-мовленнєвої компетентності дітей молодшого дошкільного віку. *Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference*. Austria, 2025. С. 75–78. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/42943/1/1.pdf>

18. Єнгалічева І. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами малого жанрового фольклору. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 50. С. 87–91. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/50/13.pdf

19. Журавльова Л., Кучеренко Т. Вплив усної народної творчості на формування культури мовлення дітей дошкільного віку. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Вип. 16. С. 71–76. URL: <https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5047/>

20. Журавльова Л.С. Логопедична робота з дітьми дошкільного віку засобами фольклору. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2012. №6. С. 64–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2012_6_10

21. Забеліна А.О., Омеляненко А.В. Розвиток звукової культури мовлення старших дошкільників засобами фольклору. VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (20–21 квітня 2023 р., м. Запоріжжя) С. 145–147. URL: <https://old.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Zabelina-Anna-Olehivna-Omelianenko-Alla-Volodymyrivna.pdf>

22. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с. URL: https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/469/1/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA_RD-%D0%A1%D1%83%D1%87_%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%281%29.pdf

23. Іванова В.В. Дошкільна лінгводидактика у схемах і таблицях. Мукачєво: МДУ, 2025. 129 с. URL: <http://dspace-msu.edu.ua:8080/handle/123456789/12894>

24. Ільєнко Т.П. Досвід виховання звукової культури мовлення дітей п'ятого року життя в сучасному закладі дошкільної освіти. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. Вип. 25. С. 62–63. URL: <https://newroute.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-25.pdf#page=62>

25. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс: навч. метод.

посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0058714.pdf>

26. Каменєва-Замараєва Т.В., Рудяк Л.В., Тимошенко Л.М. Розмовник. Логопедичні завдання для роботи вихователя (середня група). Харків: Вид. група «Основа», 2012. 192 с.

27. Каменєва-Замараєва Т.В., Рудяк Л.В., Тимошенко Л.М. Розмовник. Логопедичні завдання для роботи вихователя (старша група). Харків: Вид. група «Основа», 2012. 256 с. URL: <https://osobluvadutuna.com.ua/exercise?id=3140>

28. Киріченко Н. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами малих форм фольклору /Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О.Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 51–55. URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/2018/2018_12_05_zbirnuk.pdf

29. Клименко І.В. Скоромовки: мовленнєвий матеріал для автоматизації звуків у дітей з вадами мовлення. Балаклія, 2014. 24 с. URL: <http://balakliya-irc.edu.kh.ua/Files/downloads/%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B8.pdf>

30. Кобилецька Л. Малі фольклорні жанри як чинник розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Педагогіка. 2022. Вип. 50. С. 311–315. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/50_2022/48.pdf

31. Кобилецька Л. Фольклор як чинник формування художньо-мовленнєвої компетентності здобувачів дошкільної та початкової освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 41, том 2. С. 177–182. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/28.pdf>

32. Коваль Т.В., Комарівська Н.О., Колеснік К.А. Український дитячий фольклор (матеріали для вивчення з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку): навчально-методичний посібник. Вінниця: ВДПУ, 2024. 142

с. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstreams/e0cbc993-afc2-4e65-8e08-ca604573ef1a/download>

33. Комарівська Н. Особливості вивчення малих фольклорних жанрів у початковій школі." *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій*. 2012. С. 178–182. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstreams/9174facd-d292-4467-bc64-89f874bb5766/download#page=178>

34. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навчальний посібник / за ред. М.К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.

35. Корпан О., Пшеничка О-Д. Використання малих фольклорних жанрів у роботі з дошкільниками. С. 362–365. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4142/1/%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%9F%D0%90%D0%9D-%D0%9F%D0%A8%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A7%D0%9A%D0%90%20-%20362-365.pdf>

36. Костик Ю.Ю. Малі фольклорні жанри як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. / Збірник за результатами матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції сучасної підготовки учителів початкової школи» 13 жовтня 2023 року. Умань, 2023. С. 162–166. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/images/2023/10/zbirnyk.pdf#page=162> (дата звернення: 18.07.2025)

37. Котломанітова Г. Соціально-педагогічний потенціал малих жанрів українського дитячого фольклору. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 5. С. 135–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2014_3_16

38. Кучмар Л.В., Максимова О.О. Виховання звукової культури мовлення у дітей середнього дошкільного віку з використанням логопедичних вправ. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Future of science: innovations and perspectives»*, 23–25.02.2025, Стокгольм, Швеція. С. 213–218. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/42891/> <https://eprints.zu.edu.ua/42891/1/1.pdf>

39. Лебеденко Д., Кузава І. Особливості використання прийомів і методів для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 4(11). С.112–116. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/15908>

40. Летенко М. Розвиваємо мовлення зі скоромовками і чистомовками. URL: <https://numo.mon.gov.ua/rozhvivayemo-movlennya-zi-skoromovkami>

41. Мельничук Л.Б., Євтушок Л.В., Прокопчук О.Г. Малі фольклорні жанри як засіб розвитку мовлення у старшому дошкільному віці. Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у ХХІ столітті /зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя Приват. вищ. навч. закл. «Міжнар. економ.-гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовт. 2023 р.). Рівне : ВПНЗ "МЕГУ", 2023. Ч 1. С. 185–187. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/4303>

42. Микуліна А., Арделан Я., Бобрушко Н. Діагностика рівня розвитку культури мовлення дошкільників. Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі / збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (15 листопада 2024 р., м. Мукачєво)/ гол. ред. О.М. Фенцик. Мукачєво: МДУ, 2024. С. 290–294. URL: http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12366/1/Diagnostics_of_the_level_of_development_of_speech_culture_of_preschoolers.pdf

43. Нетьосов С.І., Курицька Г.А. Технології корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дошкільників. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія : Педагогіка і психологія. 2018. № 1. С. 87–90. URL: <https://ir.duan.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a5ee1a9-a733-4db4-91db-17547edc677b/content>

44. НУМО. Платформа розвитку дошкільнят. URL: <https://numo.mon.gov.ua/>

45. Піддубна А., Боярчук С. Український фольклор як інструмент виховання звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи /збірник II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю. Луцьк, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж», 2025. С. 251–254. URL: <http://lpc-dspace.org.ua/bitstream/123456789/973/1/zbirnyk-materialiv-2025.pdf>

46. Полєвікова О.Б. Концептуальні підходи до мовної освіти й мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2011. №6. С. 191–194. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/11616>

47. Рібцун Ю.В., Бичок А.В. Діагностика та формування зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *International scientific journal «Grail of Science»*. № 52 (May, 2025). С. 896–904.

48. Рудь О.М. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія: навчально-методичний посібник. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2025. 132 с. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/0bd511e0-445c-4c28-ab8c-213896b4607a>

49. Скафа У.В. Використання артикуляційних вправ на уроках української мови в початкових класах. Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти: матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (18 травня 2023 року). Рівне: РДГУ, 2023. С. 52–53. URL: http://rshu.edu.ua/images/nauka/05_mnpmk/aptsrpo_2023_zbi.pdf#page=53

50. Тимошенко О.В., Кононко О.Л. Оптимізація процесу мовленнєвого розвитку старших дошкільників засобами малих форм фольклору. *Вісник студентського наукового товариства : збірник наукових праць студентів / за заг. ред. О.В. Мельничука*. Вип. 15. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 250–254. URL: http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/579/1/Visnik_studentskog_o_naukovogo_tovaristva_V_15.pdf#page=251

51. Трифонова О.С., Барановська Ю.В. Формування фонетичної компетенції в дітей середнього дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 2 (61). С. 276–281. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2018_2_54

52. Трофаїла Н.Д. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності. *Актуальні питання в сучасній науці*. 2023. №10(16). С. 771–778. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/15831>

53. Трофименко Л.І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Київ. 2014. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8695/>

54. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку. *Монографія*. Київ, 2014. 144 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9760/>

55. Федорова М.А. Дошкільна лінгводидактика: навч. посіб. Житомир : Вид-во ФОП Левковець, 2022. 313 с. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/34074/https://eprints.zu.edu.ua/34074/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%94%D0%BE%D1%88%D0%BA%20%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%A1%D0%90%D0%99%D0%A2.pdf>

56. Черепаня Н.І. Вплив малих фольклорних жанрів на розвиток мовленнєвих умінь і навичок дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 1. С. 168–170. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16023/1/2017_Starosta_Tovkanec_s.39-42.pdf#page=168

57. Шостак О. Роль малих фольклорних жанрів для розвитку виразності мовлення дітей дошкільного віку з дислалією. *Актуальні питання*

гуманітарних наук. 2023. Вип. 60, том 4. С. 258–263. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/60_2023/part_4/42.pdf

58. Шуст Л.М., Гончарук О.М., Вірста С.Є. Особливості застосування текстової основи малих жанрів фольклору під час формування мовно-мовленнєвих умінь і навичок здобувачів початкової освіти. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка». 2021. Вип. 3, ч. 2. С. 165–171. URL: http://194.44.189.250/bitstream/123456789/203/1/%d0%93%d0%be%d0%bd%d1%87%d0%b0%d1%80%d1%83%d0%ba%2c%20%d0%a8%d1%83%d1%81%d1%82%2c%20%d0%92%d1%96%d1%80%d1%81%d1%82%d0%b0_%d0%9c%d0%b0%d0%bb%d1%96%20%d0%b6%d0%b0%d0%bd%d1%80%d0%b8%20%d1%84%d0%be%d0%bb%d1%8c%d0%ba%d0%bb%d0%be%d1%80%d1%83.pdf
<http://194.44.189.250/handle/123456789/203>

59. Bielova O. Speech of Six-year-old Children with Logopathology: Features and State of Development. *Psycholinguistics*. 2023. 34(1). P. 50–84. URL: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/1329>
<https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/1329/412>

60. Bielova O. The state of development of components of speech readiness of older preschool children with speech disorders. *Special Education*. 2021. 1(42). P. 137–189. URL: <https://doi.org/10.15561/26649837.2023.0505>
<https://www.journals.vu.lt/special-education/article/view/25427>

61. Costa Y.M.D., Ratminingsih N.M., Putra I.N.A.J. The Effect of Tongue Twister Strategy on English Pronunciation and Fluency: A Literature Review. *Jurnal Locus Penelitian dan Pengabdian*. 2025. Vol. 4, no. 5. P. 1746–1754. URL: <https://locus.rivierapublishing.id/index.php/jl/article/view/4272>
<https://locus.rivierapublishing.id/index.php/jl/article/view/4272/860>

62. Farih A., Hamdiyah H. The Effect of Tongue Twister Drill Technique on Students Speaking Skill. *ENGLISH JOURNAL OF INDRAGIRI: Studies in Education, Literature, and Linguistics*. 2025. Vol. 9, no. 1. P. 184–193. URL: <https://ejournal-fkip.unisi.ac.id/eji/article/view/2889>

63. Halai O. Tongue Twisters As A Valuable Tool For Enhancing Phonetic Skills In English Language Classes. «Вісник науки та освіти»: журнал. 2024. No. 5(23). P. 19–29. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/17864>

64. Lutfiani D., Astutik I. Using Tongue Twister to Improve Students' Pronunciation. *ELLITE: Journal of English Language, Literature, and Teaching*. 2017. Vol. 2, no. 2. P. 110–115. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/4638/f19091cb255392f48a4e9cad903a609b9ca3.pdf>

65. Mu'in F., Amrina R., Amelia R. Tongue Twister, Students' Pronunciation Ability, and Learning Styles. *Arab World English Journal (AWEJ)*. 2017. Vol.8, number 4. P. 365–383. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3094542
<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3094542>

66. Musdalifah M., Widiastuty H., Deramae M. Bridging Using Tongue Twisters to Improve Pronunciation and Confidence of Young Language Learners. *PROJECT: Professional Journal of English Education*. 2025. Vol.8, number 2. P. 317–323. URL: <http://journal.ikipsiliwangi.ac.id/index.php/project/article/view/26283>

67. Nabung A., Anung M.S. The Usage of 'Tongue Twister' Learning Technique among the EFL Students' Pronunciation in Upgrading Reading Fluency. *ICEHHA*. Ruteng, Indonesia. 2023. URL: <https://eudl.eu/pdf/10.4108/eai.15-12-2023.2345639>

68. Neglyad T. Use Of Tongue Twisters In Training English. *Мова: науково-теоретичний часопис*. 2022. No. 37. P. 31–35. URL: <http://mova.onu.edu.ua/article/view/261451>
<https://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/18858>

69. Puspita N., Wachyudi K., Hoerniasih N. Tongue Twister Method in Teaching Pronunciation: A Narrative Inquiry of Pre-Service English Teacher. *Edukasiana: Jurnal Inovasi Pendidikan*. 2023. Vol. 2, no. 3. P. 197–203.

<https://pdfs.semanticscholar.org/ac83/b9eca58b3a371792670be51b700effb379f0.pdf>

70. Salainti E., Neman M.I.E. Exploring the Efficacy of Tongue Twisters in Enhancing Students' Pronunciation. *AL-MIKRAJ: Journal Studi Islam dan Humaniora*. 2024. Vol. 4, no. 02. P. 1573–1578. URL: <https://ejournal.insuriponorogo.ac.id/index.php/almikraj/article/view/5311>

71. Sitoresmi U. Tongue twisters in pronunciation class. *Prosiding ICTTE EKIP UNS*. 2016. Vol. 1, no. 1. P. 589–592. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/289793196.pdf>

72. Solodiuk N.V., Kuzmenko A.O., Kashyryina I.O. Teaching English to pre-schoolers using tongue twisters. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. P. 80–91. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5333>
https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5147/%E2%84%96%202%28333%29%2C%202020_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

73. Yuniar Y., Pahlevi M.R., Hoerniasih N. The The Role of Tongue Twister to Improve the Students' Speaking Skill. *INTERACTION: Jurnal Pendidikan Bahasa*. Vol.8, no 2. 2021. P.335–345. URL: <https://e-journal.unimudasorong.ac.id/index.php/interactionjournal/article/view/2536>
<https://e-journal.unimudasorong.ac.id/index.php/interactionjournal/issue/view/188>

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1. Показники розвитку мовлення дітей раннього віку (взято з джерела [23])

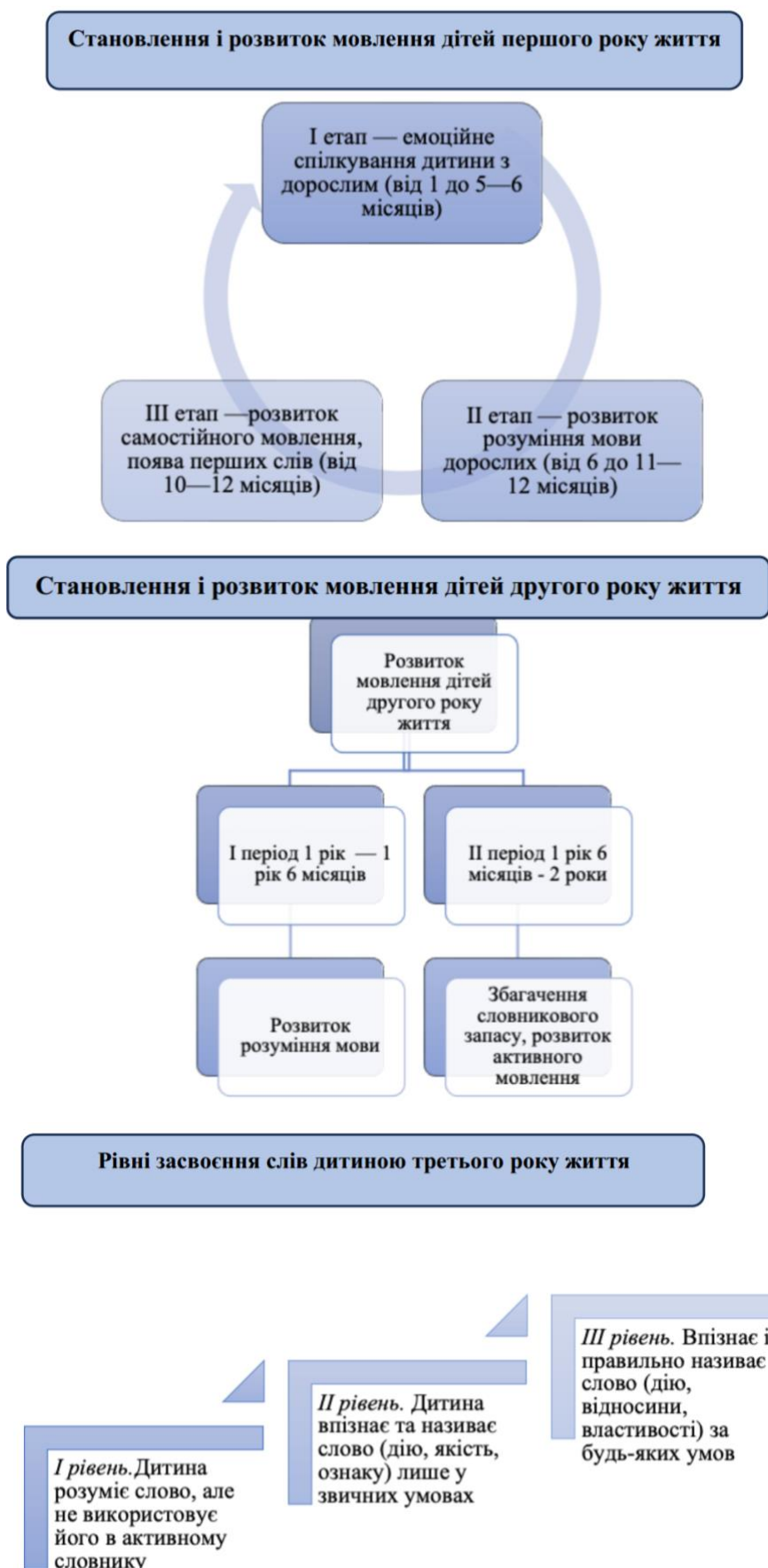

Рис. А.2. Становлення і розвиток мовлення дітей раннього віку (схеми взято з джерела [23])

Базисна характеристика мовлення дітей 4 року життя

СФЕРА РОЗВИТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Звукова культура мовлення	- Зникає пом'якшеність, перестановки, пропуски звуків - Вимова шиплячих звуків покращується (ш, ж, ч) - Звук [р] ще може бути недосконалим - Темп мовлення швидкий, дихання поверхнєве
Фонематичний слух	- Добре розвинений - Диференціація як далеких, так і близьких фонем
Інтонаційна виразність	- Оволодіння розповідною, питальною, окличною інтонаціями - Мовлення маловиразне, темп не завжди гармонійний
Словниковий запас	- 1800–2000 слів - 50% – іменники, 30% – дієслова - Слова-універсали ("гарний", "поганий") - Вказівні займенники: ось, тут, цей
Граматичний розвиток	- Вживання роду, числа, відмінків - Оволодіння кличною формою - Словотворення з суфіксами/префіксами (піджакет, малювець) - Формування граматичного чуття, самоконтроль
Речення і синтаксис	- Прості, поширені, складносурядні та складнопідрядні речення - Використання прийменників, сполучників, однорідних членів - Початок вживання прямої мови
Тип мовлення	- Домінує діалогічне мовлення - Ситуативне → контекстове - Активна участь у розмові: ставить питання, відповідає - Початки монологічного мовлення (перекази, описи)
Функції мовлення	- Номінативна, експресивна - Формуються функції: повідомлення, впливу, соціального зв'язку
Питальна активність	- Численні запитання типу «Чому?» - Процес запитування – прояв мовленнєвої активності
Невербальні засоби спілкування	- Активно використовуються: міміка, жести, рухи
Комунікативні навички	- Вміє привітатися, попрощатися, просити вибачення - Висловлює прохання, думки, бажання - Має навички підтримки діалогу

Рис. А.3. Основна характеристика мовлення дітей 4 року життя (взято з джерела [23])

Базисна характеристика мовлення дітей 5 року життя

СФЕРА РОЗВИТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Звукова культура мовлення	- Правильна вимова всіх звуків рідної мови (в т.ч. шиплячі, звук [p]) - Тип мовленнєвого дихання – змішаний - Фонематичний слух добре розвинений - Диференціюють близькі фонemi - Темп мовлення нормалізується, силу голосу регулюють
Фонематичний слух	- Виділяють слова з потрібним звуком у тексті - Виокремлюють перший і останній звуки у слові - Інтонаційно промовляють звуки у слові - Добирають слова з потрібним звуком - Розрізняють поняття «звук» і «слово»
Словниковий запас	- Обсяг – 2200–2500 слів - Усі частини мови представлені - Вживають узагальнювальні слова, абстрактні поняття (радість, хоробрість, чемність) - Створюють нові слова (словотворення) - Використовують багатозначні слова, синоніми, антоніми - Класифікують предмети за ознаками
Особливості мовленнєвої активності	- Надзвичайна балакучість, допитливість - До 15–25 запитань на хвилину
Граматична правильність мовлення	- Активно засвоюють граматичні форми та відмінкові закінчення - Спостерігаються помилки у чергуванні приголосних - Утворюють нові граматичні форми за допомогою суфіксів, префіксів - Засвоюють рід іменників, кличну форму, наказовий спосіб - Будують прості та складносурядні речення, речення з прямою мовою
Комунікативні навички	- Самостійно ініціюють спілкування - Підтримують діалог, ведуть групову бесіду - Відповідають реченням на запитання - Складають розповіді за зразком (описові, сюжетні, з власного досвіду) - Переказують знайомі твори
Мовленнєва творчість і культура спілкування	- Використовують образні вислови (кіт-воркіт, маки-маківочки) - Знають та використовують прислів'я, приказки, загадки, скороговки - Застосовують фразеологізми, звуконаслідувальні слова - Використовують мовленнєвий етикет без нагадування (вітання, прощання, подяка, прохання)

Рис. А.4. Основна характеристика мовлення дітей 5 року життя (взято з джерела [23])

Базисна характеристика мовлення дітей 6 року життя

СФЕРА РОЗВИТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Звукова культура мовлення	- Правильна вимова всіх звуків рідної мови. - Регулювання сили голосу відповідно до ситуації. - Помірний темп мовлення, інтонаційна виразність. - Вираження емоцій у мовленні (сум, гнів, радість тощо). - Змішаний тип мовленнєвого дихання, тривалість видиху – 4–6 с. Фразовий та логічний наголос.
Фонетико-фонематичний розвиток	- Іноді неточна вимова окремих звуків та звукосполучень (р, ш, ж, ч, г, щ, дж, дз). - Причини: органічні вади або зміна зубів. - Неточність вимови складних слів зі збігом приголосних.
Фонетичний слух і звуковий аналіз	- Оволодіння звуковим аналізом: визначення кількості слів, звуків, їх розташування. - Розрізнення голосних і приголосних. - Поділ слів на склади.
Словниковий запас	- 3500–4000 слів. - Активне використання всіх частин мови. - Абстрактні поняття: чемність, дружба, гостинність тощо. - Узагальнюючі поняття (речі, транспорт).
Словотворення	- Добір синонімів, антонімів, омонімів. - Початок розуміння переносного значення. - Використання образних висловів, порівнянь, прислів'їв, фразеологізмів.
Граматична правильність мовлення	- Засвоєння граматичних категорій рідної мови. - Узгодження прикметників, числівників тощо. - Правильне вживання кличної форми, складних граматичних форм. - Допоміжні граматичні помилки: відмінки, чергування, порядок слів.
Розвиток синтаксису	- Різні типи речень: прості, складні, з прямою мовою, однорідними членами. - Використання окличних, питальних, безособових, зі вставними словами.
Діалогічне мовлення	- Ініціативність у спілкуванні з дорослими. - Побудова діалогу із звертанням, частками, вставними словами. - Підтримка групової розмови.
Монологічне мовлення	- Зв'язне мовлення: описові, сюжетні, контаміновані розповіді за зразком і планом. - Самостійний переказ знайомих історій, подій. - Творчі розповіді, міркування, пояснення. - Переказ художніх текстів за частинами та з оцінкою прослуханого.

Рис. А.5. Основна характеристика мовлення дітей 6 року життя (взято з джерела [23])

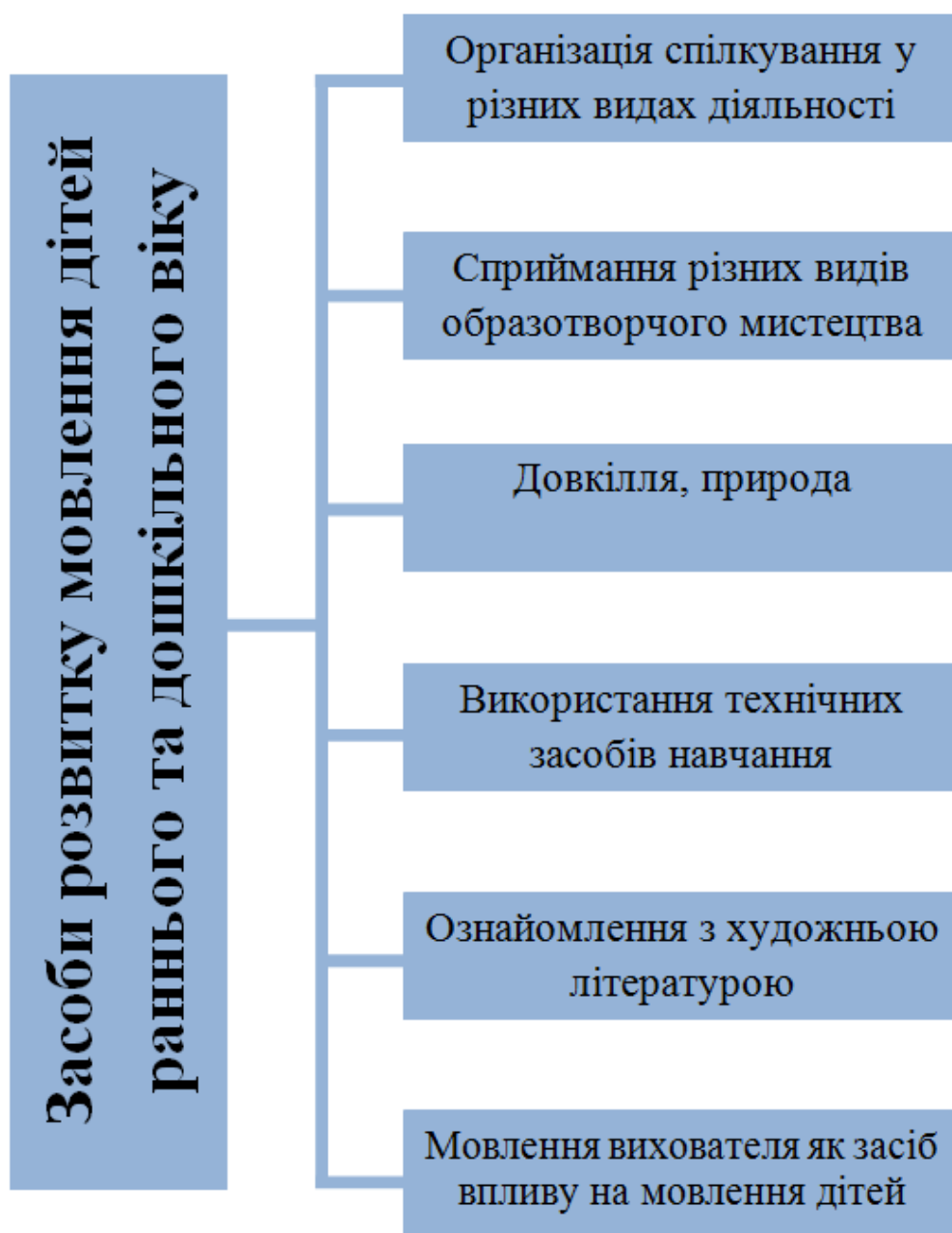
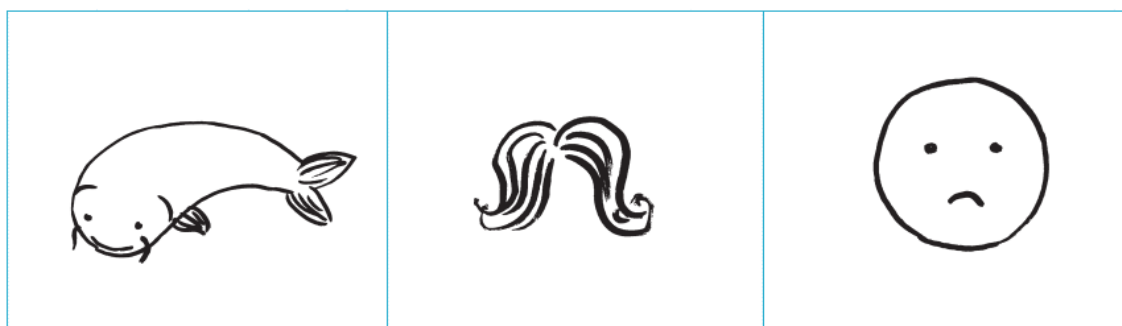
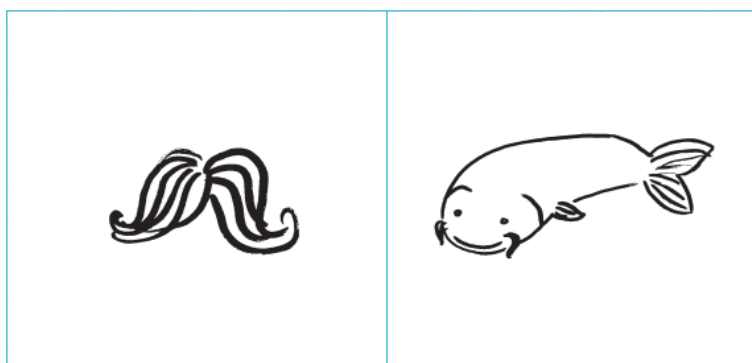
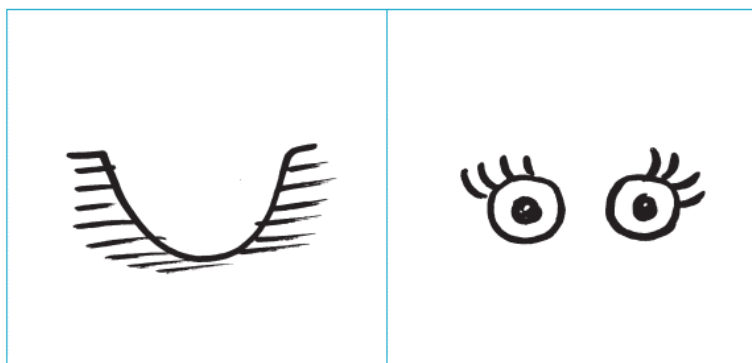

Рис. Б.1. Засоби розвитку мовлення [23]; [39]

Додаток В

В ямі не спиться
вусатому сому,
Сому вусатому
сумно самому.

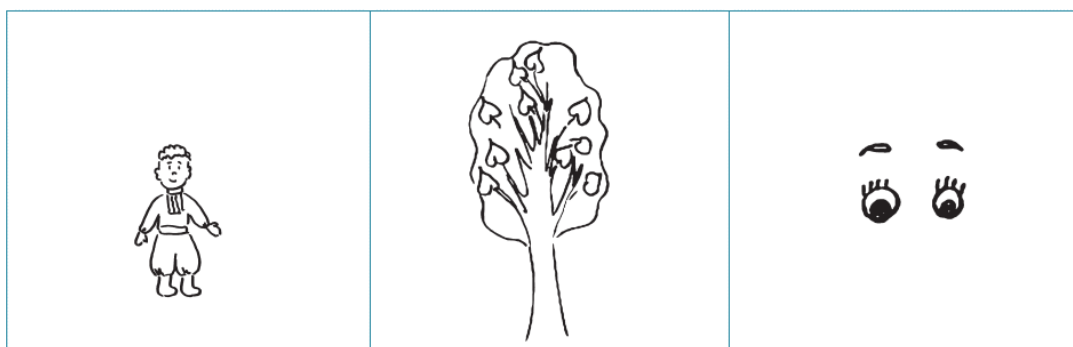
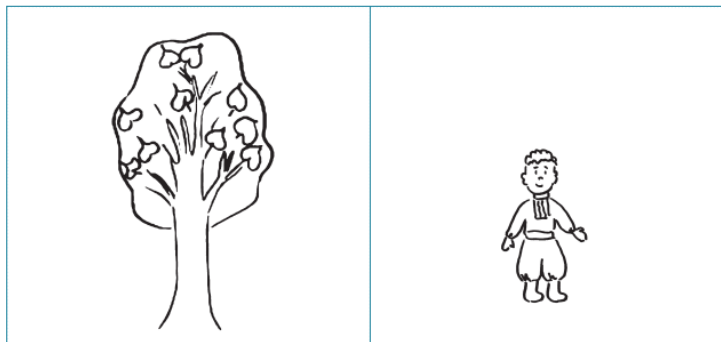

Бабуся Міла у печі
Пекла солодкі калачі.

Рис. В.1. Мнemoкартки до скоромовок (за публікацією Надії Белікової, Оксани Дмитрук [4])

Велика липа коло Пилипа.
Пилип коло липи очима кліпа.

Жук пошив піджак хороший,
Був піджак, як жук — в горошок.

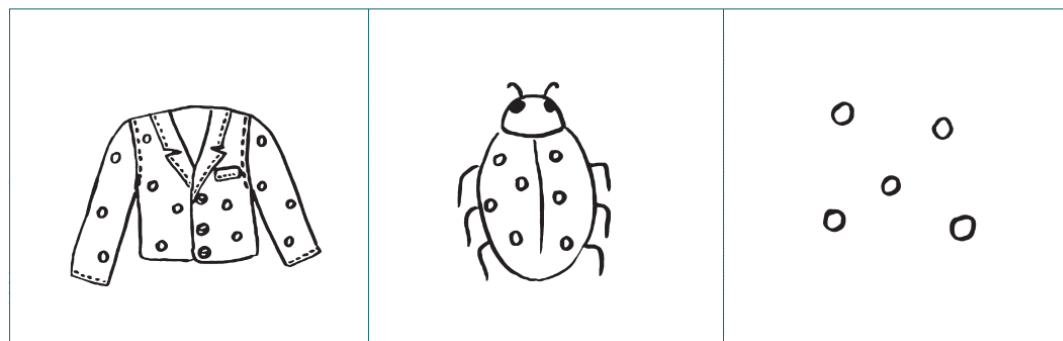
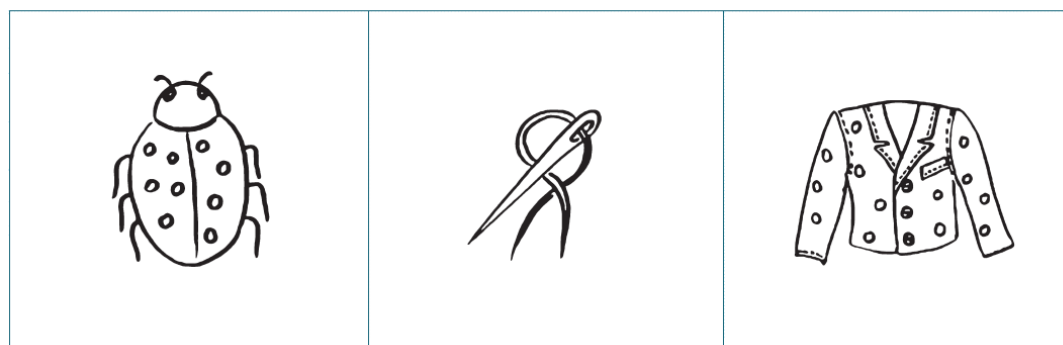

Рис. В.2. Мнemoкартки до скоромовок (за публікацією Надії Белікової,
Оксани Дмитрук [4])

На возі лоза, біля воза коза.
Соломи віз візник віз.

Цап до цапа в гості йшов,
Цап дороги не знайшов.

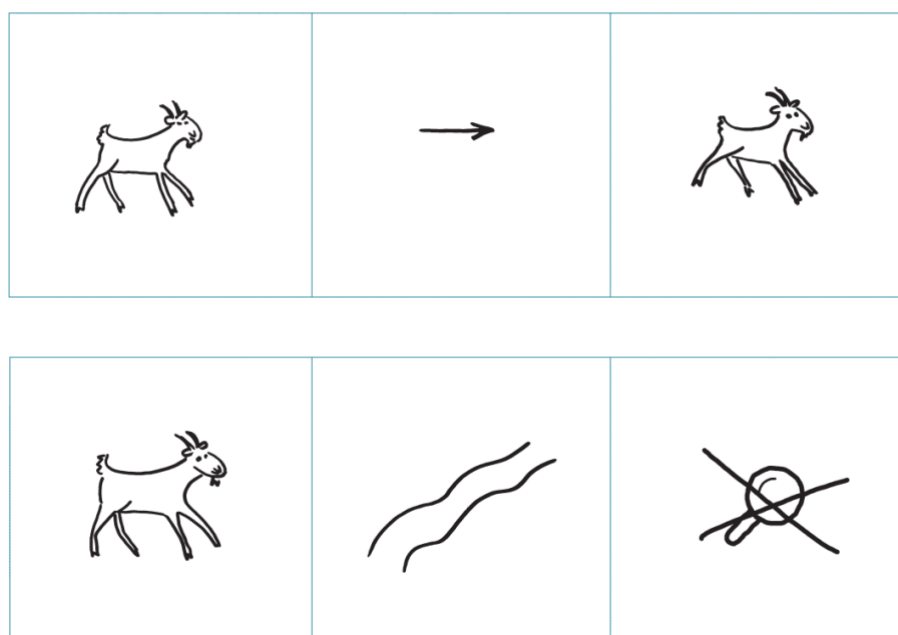
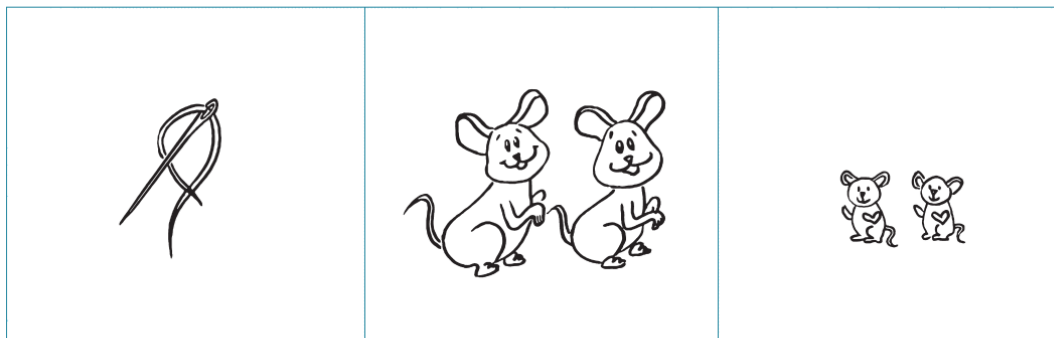

Рис. В.3. Мнемокартки до скоромовок (за публікацією Надії Белікової, Оксани Дмитрук [4])

Шили миші мишенята
Шапки, шубки, штаненята.

Шапку шпак шпачисі шив,
Швидко шилом ворувив.

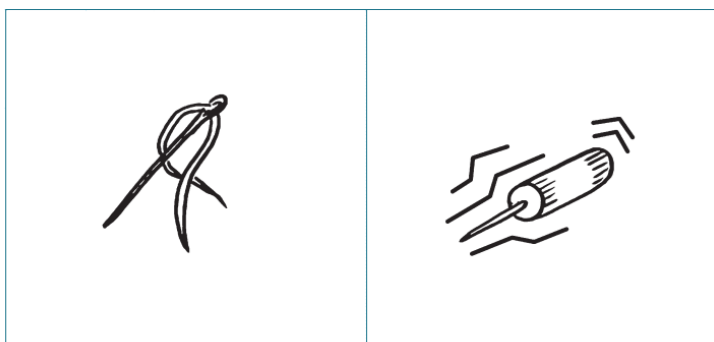
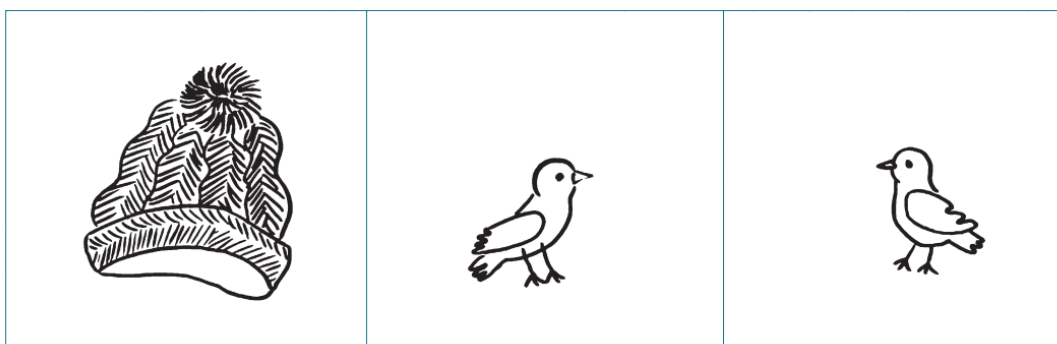

Рис. В.4. Мнемокартки до скоромовок (за публікацією Надії Белікової, Оксани Дмитрук [4])

Додаток Г

1. Ваша посада

- ☐ Вихователь
☐ Логопед
☐ Асистент вихователя
☐ Інше _____

2. Стаж педагогічної діяльності

- ☐ До 3 років
☐ 3–10 років
☐ Більше ніж 10 років

3. Вікова група, з якою Ви працюєте

- ☐ Молодша (3–4 роки)
☐ Середня (4–5 років)
☐ Старша (5–6 років)
☐ Різновікова

4. Які мовленнєві особливості / труднощі / помилки найчастіше спостерігаються в дітей? _____**5. Чи використовуєте Ви скоромовки в педагогічній роботі, і як часто включаєте їх в мовленнєві заняття та повсякденну діяльність?**

- ☐ Так, регулярно, щодня
☐ Так, часто, 1–2 рази на тиждень
☐ Так іноді, якщо скоромовка вдало підходить темі заняття
☐ Так, дуже рідко
☐ Ні, ніколи

6. З якою метою Ви використовуєте скоромовки? (можна обрати декілька варіантів)

- ☐ Для збагачення лексичного запасу
☐ Для гри / розваги
☐ Для підвищення інтересу, впевненості та мотивації, мовленнєвої активності, залученості до занять
☐ Для розвитку мовленнєвого апарату (артикуляції)
☐ Для формування правильної звуковимови (дикції)
☐ Інше _____

7. Звідки Ви берете скоромовки для занять?

- ☐ Самостійно складаю, добираю нове
☐ Від колег, знайомих/обмін досвідом
☐ З Інтернет-ресурсів, освітніх платформ
☐ З книг, посібників, підручників та різноманітної методичної літератури

8. У якій формі Ви подаєте скоромовки?

- ☐ Усно
☐ З використанням ілюстрацій
☐ Пісенно/ритмічно
☐ У вигляді ігор/змагань
☐ Інше _____

9. Як діти зазвичай реагують на вправи зі скоромовками?

- ☐ З цікавістю та із задоволенням беруть активну участь, дітям весело
☐ Нейтрально, спокійно, без ентузіазму
☐ Частина дітей зацікавлена, не всі скоромовки подобаються
☐ Уникають, дітям не подобаються скоромовки
☐ Важко відповісти

Рис. Г.1. Бланк анкети для педагогів

10. Які труднощі виникають у дітей під час вивчення скоромовок?

- ☐ Швидко втрачають інтерес та мотивацію до повторення
- ☐ Складно сприймають та запам'ятовують скоромовки
- ☐ Складно вимовляють окремі звуки / словосполучення
- ☐ Складність у темпі мовлення
- ☐ Інше _____

11. На вашу думку, чи сприяють скоромовки мовленнєвому розвитку дошкільників?

- ☐ Так, безумовно
- ☐ Частково
- ☐ Не впливають
- ☐ Важко відповісти

12. Чи помічали Ви позитивні результати від використання скоромовок у мовленнєвому розвитку дітей?

- ☐ Так, значні
- ☐ Так, часткові
- ☐ Не аналізував (ла)

13. Які саме зміни Ви спостерігали після використання скоромовок (оберіть усе, що підходить)

- ☐ Поява інтересу до мовленнєвих ігор, залученості до занять, підвищення мовленнєвої активності та впевненості
- ☐ Покращення уваги, сприймання, пам'яті, мислення, (процесу сприймання, запам'ятовування та використання інформації)
- ☐ Краща вимова окремих звуків, чіткість мовлення
- ☐ Розвиток артикуляційної моторики
- ☐ Не спостерігалось змін
- ☐ Не аналізував (ла)
- ☐ Інше _____

14. Чи вважаєте Ви скоромовки ефективним педагогічним та логопедичним інструментом?

- ☐ Так
- ☐ Частково
- ☐ Ні

15. Чи потребуєте Ви додаткових методичних матеріалів або рекомендацій щодо використання скоромовок?

- ☐ Так, адже потребую чогось нового та цікавого
- ☐ Іноді, частково
- ☐ Ні, маю все необхідне

16. Яка форма методичних матеріалів була б для Вас найзручнішою?

- ☐ Добірки скоромовок за віком/ звуками
- ☐ Добірки наочних матеріалів до скоромовок (мнемокарток, сюжетних картинок, ілюстрованих книжок та ін.)
- ☐ Інтерактивні вправи (презентації, відео, ігри, додатки)
- ☐ Відеоуроки, аудіозаписи з правильною артикуляцією
- ☐ Розробки занять
- ☐ Інше _____

17. Чи вважаєте Ви доцільним проходження додаткового навчання (курсів, тренінгів, семінарів та ін.) з теми ефективного використання скоромовок?

- ☐ Так, це було б корисно
- ☐ Можливо, але не обов'язково
- ☐ Ні, мені достатньо знань і досвіду

Рис. Г.2. Бланк анкети для педагогів

Напрями діяльності та зміст навчання різновидам мовленнєвої компетенції [23]

Вид компетенції	Зміст навчання
Діалогічна компетенція	Діалог між дорослим і дитиною, між двома дітьми. Полілог (групова бесіда). Розмовне мовлення. Бесіди: за змістом художнього твору, картинки; супроводжувальні бесіди; заключна бесіда. Словесні доручення.
Монологічна компетенція	Контекстове зв'язне мовлення. Розповіді: описові, сюжетні, творчі. Переказ. Пояснювальне мовлення. Планувальне мовлення.
Лексична компетенція	Пасивний та активний словник у межах віку; слова — омоніми, синоніми, антоніми, споріднені, багатозначні; основне та переносне значення слова; однокореневі слова; образні вирази, прислів'я, приказки, фразеологічні звороти.
Фонетична компетенція	Орфоепічна правильність мовлення: вимова усіх звуків рідної мови згідно з орфоепічними нормами. Фонематичний слух, що дає можливість диференціювати фонemi. Інтонаційні засоби виразності мовлення. Усвідомлення звукового складу мовлення.
Граматична компетенція	Практичне засвоєння морфологічної системи рідної мови: рід, число, відмінкові закінчення; типи відмін і дієвідмін. Різні типи речень: прості, складні (складносурядні, складнопідрядні), окличні, наказові, питальні, розповідні. Сполучники і сполучні слова. Словотворення. Чуття мови.
Мовленнєва компетенція	Усне розмовне мовлення в різних ситуаціях спілкування (як стимульованих, так і не стимульованих). Ініціативність спілкування. Формули мовленнєвого етикету в різних ситуаціях: привітання, прощання, знайомство, вибачення, подяка, побажання, запрошення, комплімент, зустріч, прохання.